

STRATEŠKA PLATFORMA - Nacrt
Strategija razvoja Grada Gradačac 2023-2027

Gradačac, oktobar 2022.

SITUACIONA ANALIZA

1. Grad Gradačac

1.1. Nastanak i razvoj Grada

Gradačac se prvi put spominje u Fojničkoj hronici 1461. godine. Prve podatke o gradačaćkom području iz osmanskog perioda imamo u popisnom teferu iz 1533. godine. Najburniji period tadašnji Gradačac doživljava u periodu nakon pada i podjele Bosne od strane Ugarske kraljevine i Osmanskog carstva. Kraj 18. i početak 19. stoljeća obilježen je velikom graditeljskom aktivnošću gradačaćkih kapetana. Po tome su se posebno isticao Husejn Kapetan Gradašćević. Kompleks starog grada – Gradina sa kulom Husein Kapetana Gradašćevića iz 18. stoljeća, Husejnija džamija sagrađena 1826. godine i Sahat kula sagrađena 1824. godine ubrajaju se u vrijedne spomenike bosansko-hercegovačke prošlosti.

Nakon Drugog svjetskog rata Gradačac je bio općina u Republici Bosni i Hercegovini ukupne površine koja je iznosila 420 km². Nakon rata, Daytonskim mirovnim sporazumom, Bosnu i Hercegovinu čine dva entiteta. U odnosu na općinu Gradačac, oko 50% teritorije tadašnje općine administrativno je obuhvaćeno entitetom RS (općina Pelagićevo, Modriča). Teritorijalno Općina Gradačac u Federacija BiH, koja ima deset kantona, pripada Tuzlanskom kantonu, koji se još označava i kao kanton broj 3. Tuzlanski kanton zahvata površinu od 2.649 km² što je 10% ukupne površine Federacije BiH. Od 2019. godine Općina Gradačac zakonski dobija status Grada Gradačac.

U periodu ratnih stradanja od 1992. do 1995. godine, Općina je pretrpjela devastiranja privrednih, stambenih i javnih objekata te nenadoknadive ljudske gubitke. Od 1996. godine, otpočeo je period intenzivne obnove, oporavka i nove izgradnje i proširivanja infrastrukture. Gradačac je sa svojom okolinom uvijek važio kao poznati voćarski kraj. Dominira proizvodnja šljive i trešnje a u posljednje vrijeme proizvodnja jabuka te se, po broju stabala i po količinama koje se proizvode, svrstava u jedan od najvećih proizvodnih i trgovačkih centara ovog voća u Bosni i Hercegovini. Gradačac je šljivu i trešnju promovirao u gradski simbol i posvetio im sajamsko privredno turističku-manifestaciju "Sajam šljive" i kulturno-zabavno manifestacija "Trešnjarevo". U zadnje dvije decenije Grad Gradačac u smislu razvoja karakteriše razvoj industrijske proizvodnje po čemu postaje prepoznatljiv kao mjesto povoljno za investicije i područje sa izrazito izraženom poduzetničkom inicijativom.

Grad Gradačac danas ima karakter dinamične lokalne samouprave i povoljnog ambijenta za život i poslovanje i generira mogućnost za razvoj u dominantim oblastima karakterističnim za ovo područje. Grad ima povoljan geoprometni položaj uz magistralne drumske i željezničke pravce i predstavlja. Blizina granice sa EU (cca. 50 km) predstavlja prednost s privrednog aspekta i jedna je odrednica za privlačenja investicija.

1.2. Geoprometni položaj

Grad Gradačac je pozicioniran u južni i jugoistočni dio srednje Posavine koja se proteže na dio sjeverne Bosne i padinski dio planina Majevice i Trebave i zauzima prostor od 218 km². Lokacija grada je geografski povezana ne samo sa općinama Federacije i Republike Srpske, Brčko Distrikta, već i sa Republikom Hrvatskom, a preko nje i svim dijelovima centralne i istočne Evrope. Saobraćajnu vezu sa navedenim područjima općina uglavnom ostvaruje kopnenim putem. Na lokalitetu Ormanice koji se nalazi na 14 km udaljenosti od centra grada, ulazi se u kontaktnu zonu puteva Tuzla-Županja i puta za Gračanicu, koja je od Gradačca udaljena 36 km. Asfaltnim putem ostvaruje se veza sa magistralnom saobraćajnicom Beograd - Zagreb. U Gradačac je također moguće doći asfaltnim putevima iz četiri pravca: Modriče, Bosanskog Šamca, Orašja i Ormanice. Udaljenost od Tuzla je 60 km, Sarajeva 180 km i Zagreba 341 km. Udaljenost od Tuzlanskog aerodroma je oko 80 km. Ovaj objekat s obzirom na udaljenost može biti od važnosti za razvoj općine Gradačac. Aerodrom je smješten 8 km jugoistočno od Tuzle i 5 km istočno od Živinica i do njega je iz pravca Gradačca moguće doći regionalnim putem Orašje - Tuzla - Sarajevo. Grad ima povoljan geoprometni položaj uz magistralne drumske i željezničke pravce.

Blizina granice sa EU (cca. 50 km) predstavlja prednost s privrednog aspekta i jedna je odrednica za privlačenja investicija.

Slika x: Geografski položaj Grada Gradačac

Grad Gradačac je organizovan kroz 36 mjesnih zajednica i to: Bukva, Biberovo Polje, Bagdale-Ahmetaši, Centar, Grabov Gaj, Hrgovi Donji, Kerep, Jasenica, Jelovče Selo, Lukavac Gornji, Ledenice Gornje, Ledenice Donje, Mionica Centar, Mionica 1, Mionica 2, Mionica 3, Međida Srednja, Međida Donja, Međida Gornja, Novalići, Okanovići, Požarike, Rajska, Sibovac, Srnice Donje, Srnice Gornje, Svirac, Škorići, Toke, Tramošnica Gornja, Varoš, Vida 1, Vida 2, Vučkovci, Zelinja Donja i Zelinja Srednja.

Reljef područja na kojem se nalazi grad dijeli se u dvije zone: ravničarsku i zona uspona. Ravničarska zona pripada Posavini. Ravničarski tip zahvata 63,8 % ili 13.678,7 ha od ukupne površine grada. Zona uspona nastavlja se na ravničarsku zonu, a završava se na padinama Majevice i Trebave. Zona uspona čine tri mikro zone: valovito- talasasta, brežuljkasta i bregovita. Brdski reljef zastupljen je na 7654,1 ha ili 35,7% ukupne površine. Visinski odnosi nisu izraženi i kreću se od 100 – 600 m nadmorske visine. Gradačac se nalazi na 129m nadmorske visine.

1.3. Klimatske i prirodne karakteristike

Klima je umjereno-kontinentalna. Srednja godišnja temperatura kreće se od 10,6 do 14,2oC za niz 1995-2015 godine, odnosno da je prosječna temperatura u navedenom periodu iznosila 12,46 oC, što je u odnosu na prethodne periode prosjek veći za cca. 1 oC, što je očigledno posljedica djelovanja klimatskih promjena. Prosječno prvi dan sa pojavom mraza je u drugoj polovini oktobra, a prosječno posljednji dan sa pojavom mraza je u aprilu. Mraz je moguć i u septembru i u maju, ali je rijetka pojava (u prosjeku svake desete godine). Već smo rekli da srednja temperatura opada sa porastom nadmorske visine, pa srazmjerno tome raste i mogućnost mraza. Najtopliji mjesec u godini je juli. Apsolutne maksimalne temperature u julu i avgustu mogu iznositi i preko 40,0 oC. Najhladniji mjesec je januar, a apsolutne minimalne temperature mogu ići i do -20,0 oC. U dolinama rijeka je prisutna pojava temperaturne inverzije, posebno u jesen i zimu. To uzrokuje povećanu relativnu vlažnost zraka i veći

broj dana sa maglom naročito u januaru, novembru i decembru. Napomenimo da ova pojava, kombinovana sa emisijom štetnih plinova iz individualnih i kolektivnih kotlovnica, uzrokuje u užem dijelu grada pojavu povećane koncentracije zagađenja zraka.

Količine padavina, koje godišnje u prosjeku iznose 862 mm, dovoljne su za normalnu poljoprivrednu proizvodnju u svim vegetativnim fazama. Ovo područje po hidrotermičkim koeficijentima zadovoljava zahtjeve uspješne voćarske proizvodnje. Intenzitet vjetrova je slab, mrazevi samo izuzetno predstavljaju opasnost, grad zahvata samo uže pojaseve i rijetko se pojavljuje dva ili više puta na istom području u toku godine.

U Gradačcu je 1882. godine na izvorištu vrlo kvalitetne termalne vode sagrađen prvi banjski objekat, banjsko lječilište Ilidža. Temperatura vode je 29,3 0C. Njene indikacije su: hronične reumatične bolesti, bolesti reumatizma, mialgije i neuralgije, te hronične ženske bolesti. Terapija: tople kupke sa hidroterapijom, mineralnim blatom i elektroterapijom sprovodi se po najsavremenijim metodama liječenja i pod nadzorom medicinskih stručnjaka i specijalista. Objekat banjskog lječilišta je sa kapacitetom od 160 ležaja u potpunosti u funkciji. Privatni smještaj obezbjeđuje još preko 600 ležaja za pacijente koji dolaze na terapiju, što je preko 700 ležaja u toku jedne smjene. Lokalitet na kojem se nalazi nova banja u neposrednoj je blizini jezera. Konfiguracija terena i prateći objekti pogodni su za pripreme sportista (nogometni stadion, sportska dvorana i otvoreno igralište za male sportove pružaju idealne uvjete za razvoj sportskog turizma).

Vještačka jezera - Vidara površine oko 7,00 km² i Hazna površine oko 1,00 km², sa uređenim plažama za kupanje, pored turističke ponude, pružaju dobre mogućnosti za ribolov i druge sportske aktivnosti na vodi.

Gradačac raspolaže bogatim prirodnim i kulturno - historijskim potencijalima za razvoj turizma. Površine pod šumama zahvataju 50,3 km² što je 23% ukupne zemljišne površine (96,22% svih šuma je u privatnoj svojini). Šume ovog kraja oduvijek su bile poznate ne samo po vrlo lijepoj vegetaciji već i brojnim životinjskim vrstama koje su tu nastanjene što daje mogućnosti za daljnji razvoj lovnog turizma, koji je već prepoznatljiv na širem području BiH, i susjednih država.

Gradačačko područje karakteriše resurs i potencijal aspekta proizvodnje zdrave, tj. zdravstveno i ekološki ispravne hrane naročito u ravničarskim dijelovima gdje postoje uslovi za navodnjavanje priručnim pumpama i sistemima za navodnjavanje. Sjetvene površine gotovo svih povrtlarskih kultura povećane su. Ovo područje se izdvaja po specifičnim uslovima za uzgoj vrbovog pruca koje se koristi za izradu ukrasne galanterije i namještaja (stolice, stolovi, korpe i drugi predmeti).

Sunčani periodi i potencijali sunca u smislu korišćenja obnovljivih izvora kao jednog od elemenata energetske tranzicije na području Gradačca, prema Globalnom solarnom atlasu, su na nivou 1250,8 kWp/kWh. To znači da se radi o području koje u smislu ocjene privlačnosti, spada u srednju kategoriju (privlačno).

1.4. Stanovništvo i demografske karakteristike i kretanja

Demografske karakteristike čine izuzetno bitan element društveno-ekonomskog razvoja. Stanovništvo je osnovni faktor razvoja obzirom da se za isti vezuje kontingent radne snage koja pokreće i usmjerava djelatnosti na jednom području. U okviru demografske strukture razlikujemo obilježja stanovništva u vidu broja i gustine naseljenosti područja, starosne i rodne zastupljenosti, prirodnog priraštaja i kretanja stanovništva, što su faktori relevantni za društveno-ekonomsku razvijenost područja općine i šire.

Analizom pomenutih demografskih elemenata dolazimo do ocjene stanja na području općine u vidu ocjene nivoa društvene razvijenosti. Istovremeno utvrđujemo slabosti u demografskoj strukturi iz čega proizlaze pravci djelovanja i odgovora na ključne izazove kada je u pitanju stanovništvo i širi kontekst u općini Novi Grad Sarajevo.

1.4.1. Stanovništvo i gustina naseljenosti

Prema zvaničnoj procjeni¹ broja stanovnika, sredinom 2021. godine u Gradu Gradačac je živilo 38.552 stanovnika, što je za 1,46% manje stanovnika u odnosu na 2017. godinu u kojoj je bilo 39.082 stanovnika. Prema popisu stanovništva iz 1991. godine u tadašnjoj Općini Gradačac je živjelo 54.403 stanovnika, dok je prema popisu iz 2013. godine u Općini živjelo 39.341 stanovnika.

Tabela x: Broj stanovnika Grada Gradačac 1991-2021.

Godina	Broj stanovnika
1991	54.403
2013	39.341
2017	39.082
2018	38.977
2019	39.905
2020	38.797
2021	38.552

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021 godina.

Ratna dešavanja od 1992-1995. godina ostavile su značajan uticaj na kretanje stanovništva, uključujući i Grad Gradačac, što je vidljivo putem poređenja zvaničnih rezultata popisa provedenih 1991. i 2013. godine. Broj stanovnika u 2013. godine je za 27,69% manji u odnosu na broj stanovnika iz 1991. godine. Sa druge strane, kroz relevantni posmatrani period 2017-2021. godina, uočava se trend održavanja konstantnog broja stanovnika što Gradačac stavlja u red sredina u kojima nisu zabilježeni značajni negativni trendovi.

Slika x: Pregled kretanja broja stanovnika Grada Gradačac 1991-2021.

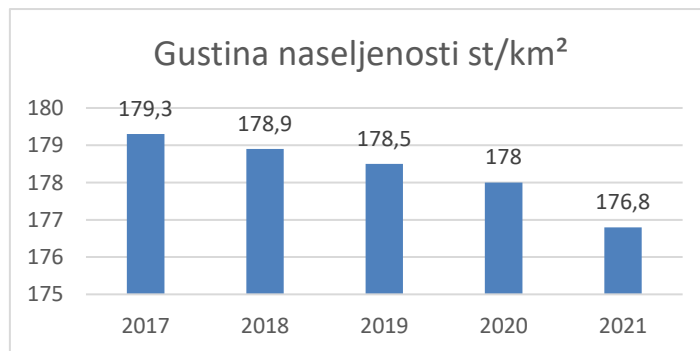

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021 godina.

U odnosu na područje Tuzlanskog kantona (440.351) stanovništvo Grada Gradačca čini 8.75% stanovništva Kantona. Polazeći od površine općine (218 km²) gustina naseljenosti u Gradu Gradačac u 2021. godini je na nivou od 176,8 st/km² i u odnosu na 2017. godinu (179,3 st/km²) smanjila se za 1,4%. Po gustini naseljenosti u Tuzlanskom kantonu (prosjeck u Kantonu 164,0 st/km²), Grad Gradačac je na šestom mjestu. Uzevši u obzir OECD kriterije (prag od 150 stanovnika na km²) Grad Gradačac se može okarakterisati kao pretežno urbano područje.

¹ Izvor: Socioekonomski pokazatelji po općinama FBiH 2021, Federalni zavod za programiranje razvoja

Slika x: Pregled gustine naseljenosti Grada Gradačac 2017-2021.

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine.

1.4.2. Struktura stanovništva

Za izradu ove analize struktura stanovništva biološka struktura je značajna jer daje osnove sadašnjeg i budućeg demografskog i socio-ekonomskog razvoja određenog područja. Biološka struktura obuhvata analizu starosne dobi stanovništva i polnu strukturu.

Starosnu struktura stanovništva starosne dobi do 14 godina u posmatranom periodu (2017-2021), karakteriše pad stanovništva u procentu od 1,5% godišnje. Zastupljenost ove kategorije starosti stanovništva u ukupnom broju stanovnika u 2021. godini je na nivou 14,86% učešća u strukturi stanovništva. Radno-sposobno stanovništvo starosne dobi 15-64 u ukupnoj strukturi stanovništva učestvuje sa 68,62% i uočava se kontinuirani blagi pad ukupnog broja stanovništva ove dobne kategorije godišnje u prosjeku od 0,85%. U odnosu na kategoriju stanovništva starosti iznad 65 godina prisutan je trend povećanja u procentu od 17,58% u odnosu na 2017. godinu.

Promjene ukupne starosne strukture su najizraženije u ovoj starosnoj kategoriji preko 65 godina. Indeks starenja stanovništva koji je na nivou od 111,1 i potvrđuje činjenicu povećanja udjela starog stanovništva. U slučaju jednakih učešća mladih i starijeg stanovništva ovaj indeks iznosi 100. Ovo ukazuje na prisustvo trenda starenja stanovništva, prisutnosti elemenata stacioniranog i regresivnog tipa stanovništva i negativnog prisustva pada opće stope aktivnog stanovništva, a što ujedno ukazuje na potencijalne pravce usmjeravanja populacijskih i razvojnih politika.

Tabela x: Starosna struktura stanovnika Grada Gradačac 2017-2021.

Godina	0-14	15-64	65+
2017	6.196	27.638	5.248
2018	6.116	26.982	5.899
2019	6.005	26.813	6.087
2020	5.880	26.657	6.261
2021	5.730	26.455	6.367

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2022. godina.

Rodna struktura stanovništva Grada Gradačac prema zvaničnim procjenama² se kontinuirano kreće u gotovo uravnoteženom omjeru od čega su žene 53,5%, a muškarci 46,5% stanovništva. Višak ženskog stanovništva je najizraženiji u starijoj populaciji, dok je broj žena u populaciji (0 - 14 godina) bio manji od broja muškaraca. Odnos ženskih kontingenata stanovništva značajan je pokazatelj stanja i potencijala biodinamičke aktivnosti i snage same populacije. Udio ženske zrele populacije (15 - 64 godine) u ukupnom stanovništvu iznosi 34,21%.

² Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2022.

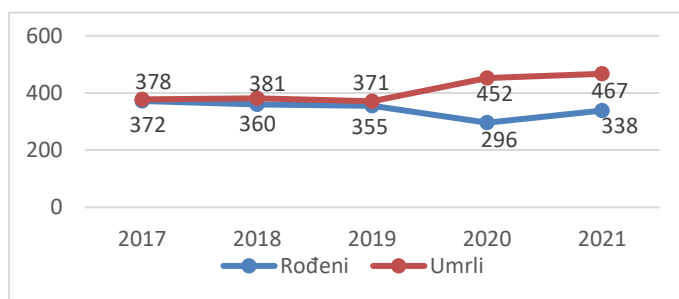
1.4.3. Prirodno kretanje stanovnika

Prirodni priraštaj stanovništva Grada Gradačac pokazuju u periodu 2017-2021. godine negativan prirodni priraštaj. U posmatranom periodu Grad Gradačac je na osnovu negativnog prirodnog priraštaja izgubio 328 stanovnika, što je procenat od 2,01 % stanovnika iz 2017. godine. Cijeneći negativne trendove prirodnog priraštaja u Bosni i Hercegovini, Grad Gradačac dijeli negativne ali isti su u blagim procentima. Ostvareni procenat priraštaja ukazuje na potrebu kreiranja politika u ovom dijelu.

Prosječan broj rođenih u periodu 2017-2021. godina ja na nivou 344,4 živorođenih, dok je prosječan broj umrlih u istom periodu 409,8. Razmatrano u promilima u 2021. godini stopa nataliteta je iznosila 9 i u odnosu na 2017. godinu je manja je za 9,14%. Stopa mortaliteta iskazana u promilima u 2021. godini je iznosila 12,8 i veća je u odnosu na 2017. godinu (10,4) za 18,7%. Uočava se da je uslijed utjecaja pandemije COVID-19 došlo do povećanja negativno uticaja na elemente pozitivnog prirodnog priraštaja stanovništva.

Podaci o polnoj strukturi rođenih pokazuju veći broj rođene muške u odnosu na rođenu žensku djecu u posljednjih pet godina. U odnosu na polnu strukturu umrlih broj muški osoba je veći u odnosu na umrle ženske osobe. U posmatranom periodu ukupno je bilo 10 umrlih dojenčadi.

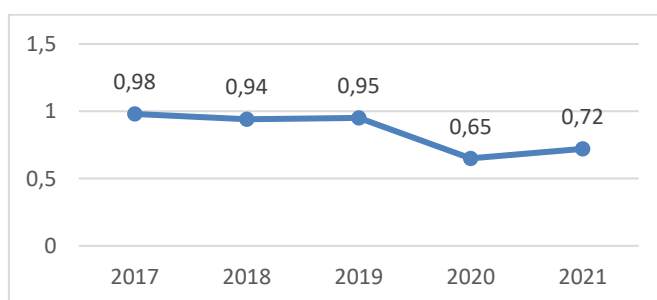
Slika x: Pregled rođenih i umrlih u Gradu Gradačac 2017-2021.

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2017-2021.

Cijeneći potrebu kvantificiranja prirodnih promjena porasta ili pada stanovnika potrebno je smjer prirodne produkcije stanovništva postaviti u kontekst omjera rođenih na 100 umrlih osoba što se iskazuje putem vitalnog indeksa, koji je u 2017. godini bilježio vrijednost od 0,98 a u 2021. godini iznosio je 0,72. Vitalni indeks ukazuje i na prosječne vrijednosti prirodnog kretanja stanovništva Grada Gradačca.

Slika x: Vitalni indeks odnosa rođenih i umrlih Grad Gradačac 2017-2021.

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2017-2021.

Važan segment prirodnog kretanja stanovništva u osnovama reprodukcije kroz segment zaključenih i razvedenih brakova. Podaci pokazuju pad broja zaključenih brakova u 2021. godinu u procentu od 15,17% u odnosu na 2017. godinu. Sa druge strane, raste broj razvedenih brakova u procentu od 18,6%. Ova činjenica ukazuje na potrebu kreiranja politika koje stimulišu bračne zajednice i ujedno utiču na smanjenja broja razvedenih brakova.

Tabela X. Broj zaključenih i razvedenih brakova u periodu 2017-2021.

Godina	Zaključeni brakovi	Razvedeni brakovi
2017	292	35
2018	258	50
2019	224	28
2020	201	31
2021	248	43

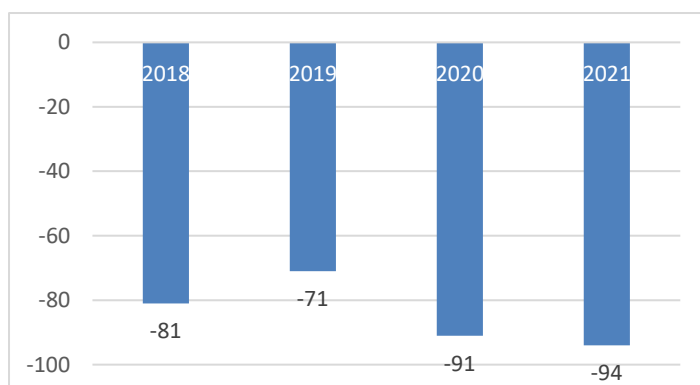
Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2017-2021.

1.4.4. Migracije

Broj stanovnika u smislu rasta ili pada, pored prirodnog priraštaja, zavisi i od strukture migracionog salda. Migracije su izuzetno kompleksna komponenta stanovništva i njegovog razvoja. Dostupni podaci ukazuju na blago negativnu migracionu stopu.

Podaci o ukupnim migracijama (unutrašnjim i vanjskim) pokazuju negativnu stopu izraženu u činjenici da je na području Grada u periodu od 2017-2021.g. broj stanovnika po osnovu migracija manji za 337 stanovnika. Uzroke negativnih trendova pronalazimo u nestabilnoj političkoj situaciji, teškoj zapošljivosti mladih, kasnijem otpočinjanju samostalnog života i zasnivanja porodice te sve većeg broja odlaska stanovništva iz Bosne i Hercegovine.

Slika X: Migracioni saldo Grada Gradačac u periodu 2017-2021.

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2017-2021

Uspoređivanjem podataka o broju stanovnika u odnosu na popisi stanovništva iz 1991. godine, procjenjuje se da je broj lica koja žive u inostranstvu oko 5000 (prvenstveno u zemljama EU). Nedovoljna izgrađenost mehanizma putem kojeg bi se utvrdio tačan broj dijaspore predstavlja smetnju u definisanju politika u oblasti migracija.

- Grad Gradačac bilježi blagi pad broja stanovništva. Broj stanovnika u 2021. godini u odnosu na 2017. godinu je manji za 1,46% i rezultat je negativnog prirodnog priraštaja i negativnih migracionih kretanja.
- Gustina naseljenosti u Gradu Gradačcu u 2021. godini je na nivou od 176,8 st/km² i u odnosu na 2017. godinu (179,3 st/km²) smanjila se za 1,4%. Po gustini naseljenosti Grad Gradačac se može okarakterisati kao pretežno urbano područje sa tendencijom zadržavanja stepena urbanizacije.
- Prirodni priraštaj je na nivou konstantnih brojeva uz blagu tendenciju smanjenja broja novorođenih, a sa druge strane uočava se povećanje broja smrtnosti naročito u godinama pojave pandemije COVID-19. Pomenuti trendovi smrtnosti su uticali i na pad vitalnog indeksa u posljednim godinama posmatranog perioda.

- Pad broja zaključenih brakova i rast broj razvedenih brakova.
- U starosnoj strukturi stanovništvo starosne dobi do 14 godina je zastupljeno sa 14,86% učešća, i iskazuje rast u procentu od 0,63%. Radno-sposobno stanovništvo starosne dobi 15-64 u ukupnoj strukturi stanovništva učestvuje sa 68,62% i uočava se kontinuirani blagi pad ukupnog broja stanovništva ove dobne kategorije godišnje u prosjeku od 0,85%. U odnosu na kategoriju stanovništva starosti iznad 65 godina prisutan je trend povećanja u procentu od 17,58% u odnosu na 2017. godinu.
- Indeks starenja stanovništva koji je na nivou od 111,1 i potvrđuje činjenicu povećanja udjela starog stanovništva. U slučaju jednakih učešća mladih i starijeg stanovništva ovaj indeks iznosi 100. Ovo ukazuje na prisutvo trenda starenja stanovništva i negativnog prisustva pada opće stope aktivnog stanovništva
- Bilježi se negativan migracioni saldo.
- Pored činjenice da ne postoji precizna evidencija broja stanovništvo sa područja općine koje živi u dijaspori procjene ukazuje da se radi o značajnom broju koji u smislu potencijala razvoja može predstavljati značajan potencijal.

1.4.5. Ključni demografski izazovi

U demografskom pogledu na području Grada Gradačca uočava se sa nekoliko izazova, među kojima su dominantni:

- Demografske politika iz okvira nadležnosti jedinice lokalne samouprave usmjerene na zadržavanje i rast broja stanovnika;
- Demografsko starenje strukture stanovništva;
- Kreiranja politika koje stimuliraju bračne zajednice i očuvanje porodice;
- Trendovi smanjivanja vitalnog indeksa;
- Neuvezanost i nedostatak podataka o stanovništvu u inostranstvu, uz pretpostavku o pojačanom odlasku stanovništva, prevashodno mladih i obrazovanih u zemlje Evropske unije.

2. Lokalni ekonomski razvoj

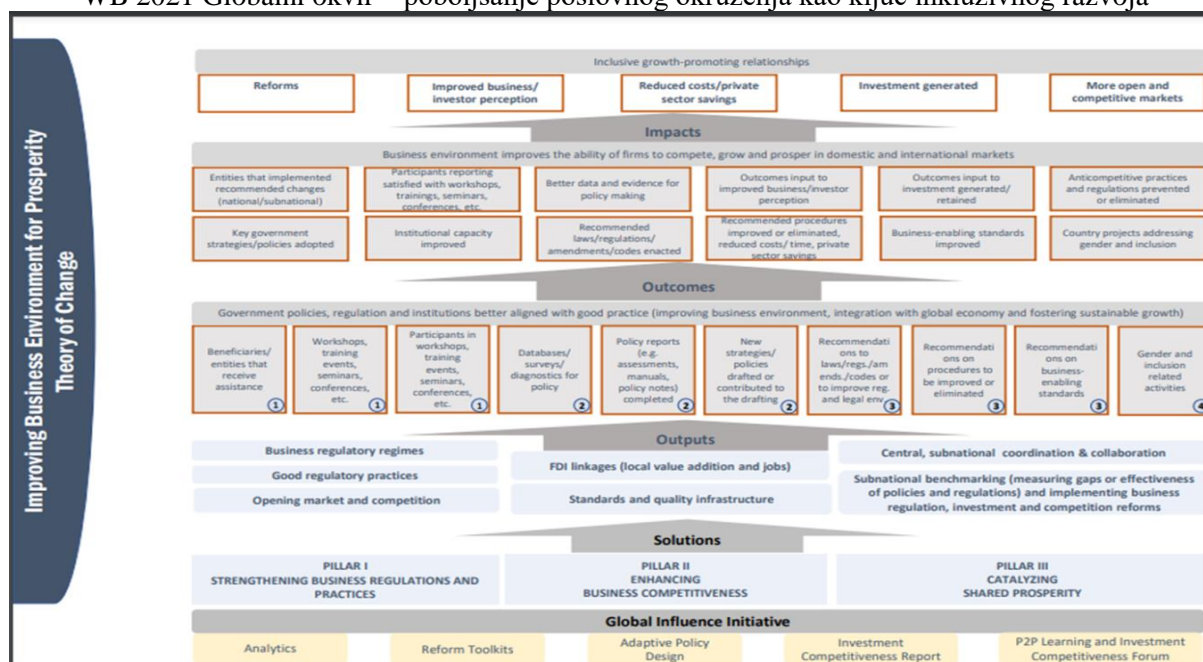
Grad Gradačac karakteriše posvećenost lokalnom ekonomskom razvoju koji karakteriše rast ključnih parametara u ovom segmentu. Lokalni ekonomski razvoj je definisan putem strateških ciljeva koji podrazumjevaju razvijeno poduzetništvo u specifičnim sektorima privrednih djelatnosti (metalne, tekstilne, prehrambeno – prerađivačke, drvne i građevinske industrije) posebno orjentisanih prema izvozu kao i iskorištavanje komparativnih prednosti poljoprivredne proizvodnje putem modernizacije i standardizacije poljoprivredne proizvodnje.

Grad Gradačac je na osnovi utvrđenih ciljeva svoje aktivnosti i mjere realizovao kroz podršku razvoju poslovne infrastrukture, podršku kreiranju pogodnog poslovnog okruženja i podršku poljoprivredi kao komparativnoj djelatnosti. U segmentu poslovne infrastrukture Grad Gradačac je realizovao projekte usmjerene na izradu i razvoj prostorno-planske dokumentacije poslovnih/privrednih zona, realizaciju projekata komunalne i saobraćajne infrastrukture. U segmentu kreiranja pogodnog poslovnog okruženja i pružanje podrške privredi putem javne administracije svim zainteresovanim Grad je transparentno i ažurno stavlja na uvid relevantne informacije, kao što su: osnovni pokazatelji i strateški dokumenti, sektorske aktivnosti/studije, registre za investiranje relevantnih za poslovno odlučivanje, vodiče i informacije, administrativne obrasce i informacije o postupcima i procedurama što je potvrđeno stečenim BFC certifikatom. Izrađen je Lokalni akcioni plan zapošljavanja. Pored toga podršku lokalnom ekonomskom razvoju osiguravaju Služba za privredu, budžet i finansije i Služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove unutar koje je uspostavljen Odsjek za upravljanje razvojem i energetska efikasnost. U sklopu Centra za pružanje usluga građanima uspostavljen je Šalter za privredu u sklopu kojeg se obavlja neposredna komunikacija usmjerena na olakšanje poslovnog okruženja i razmjena informacija. Na nivou podrške poljoprivrednim aktivnostima Grad je putem programa podrške pružao stručnu, materijalnu i finansijsku podršku poljoprivrednim proizvođačima na podlozi utvrđenih ciljeva.

Grad je posvećen i otvorena prema poslovnoj zajednici. Na osnovu Odluke o javno-privatnom dijalogu³ formiran je Privredni savjet koji ima savjetodavnu funkciju radi jačanja privredno-javnog dijaloga, davanje prijedloga i inicijativa za poboljšanje konkurentnosti privrede, praćenje pitanja vezanih za privredni razvoj i poboljšanje investicionih ulaganja. Na potrebi saradnje sa poslovnom zajednicom na nivou Grada se provode analize i ankete o zadovoljstvu pravnih subjekata.

U svojim aktivnostima vezanim za lokalni ekonomski razvoj i stavovima utvrđenim kroz javno-privatni dijalog Grad se fokusira na poboljšavanje poslovnog okruženja kao ključa inkluzivnog lokalnog ekonomskog razvoja imajući u vidu stavove svih relevantnih institucija od lokalnog, preko kantonalnog, entitetskog, državnog, regionalnog do globalnog nivoa. Posebno mjesto u tome imaju stavovi Svjetske banke iz 2021.

WB 2021 Globalni okvir – poboljšanje poslovnog okruženja kao ključ inkluzivnog razvoja

Izvor: www.worldbank.org

U odnosu na pomenute činjenice, relevantne stavove, prakse i iskustva, za postizanje pozitivnih efekata ekonomskog razvoja u jedinicama lokalne samouprave, možemo istaći niz bitnih preduslova prema kojima treba usmjeriti kreiranje lokalnih politika i aktivnosti:

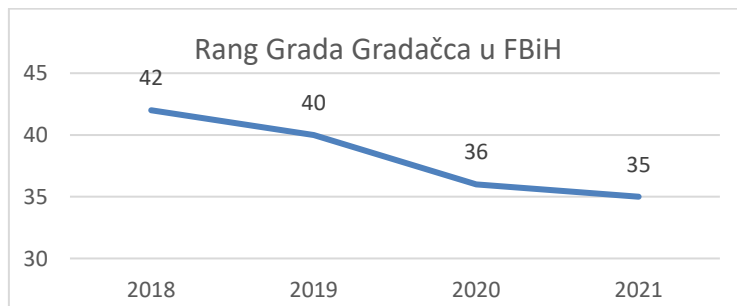
- Promocija lokalnog poslovnog sektora
- Sposobnost za privlačenje investicija
- Podrška privrednim aktivnostima
- Podrška iskorištavanju komparativnih prednosti
- Poslovni kontakti i veze
- Stavovi nosilaca političkog odlučivanja
- Kvalitet zaposlenih u JLS
- Učinkovitost administrativnih procedura
- Dostupnost informacija
- Kvalitet komunalnih usluga i infrastrukture za poslovanje
- Dostupnost osposobljene radne snage
- Učinkovitost vlada na višoj razini

³ Službeni glasnik Općine Gradačac, broj 6/2015.

2.1. Nivo razvijenosti

Indeks razvijenosti jedinica lokalne samouprave je ključni pokazatelj i komparativni indikator razvoja koji se koristi u Federaciji BiH od strane Federalnog zavoda za programiranje razvoja. Za izradu indeksa razvijenosti od 2018. godine se koriste sljedeći indikatori: prihodi od poreza na dohodak po stanovniku, stepen zaposlenosti, kretanje stanovništva, udio starog stanovništva u ukupnom stanovništvu i stepen obrazovanja radne snage. Grad Gradačac je prema novoj metodologiji izračuna indeksa razvijenosti u 2018. godini bio na 42 mjestu prema rangu razvijenosti u Federaciji Bosni i Hercegovini. U 2021. godine Grad se nalazi na 35 mjestu u Federaciji Bosne i Hercegovine prema rangu razvijenosti. Kada je riječ o ovom indikatoru razvijenosti, Grad Gradačac je postigao efekat rasta razvijenosti za 7 mjesta od 2017. do 2021. godine.

Slika X: Pozicija Grada Gradačca u FBiH prema rangu razvijenosti

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine.

Ukoliko se posmatra kretanje osnovnih indikatora razvoja Grada Gradačca u periodu 2017-2021. godina, može se zaključiti da Gradačac bilježi pozitivan trend u većini relevantnih indikatora za nivo JLS uključujući iznos prihoda od poreza na dohodak, prihodi po stanovniku pc, zaposlenost, nezaposlenost, plaće, stepen obrazovanja radne snage, broj registrovanih poslovnih subjekata kako će biti elaborirano detaljnije u nastavku.

Tabela X. Pregled indikatora razvoja Grada Gradačca 2017-2021

Indikator	2017	2018	2019	2020	2021
Prihodi od poreza na dohodak	-	0,41	0,47	0,57	0,59
Prihodi po stanovniku pc	77	85	100	123	150
Stopa zaposlenosti	29,2	32,9	33,5	32,5	33,2
Stopa nezaposlenosti	46,3	41,7	40,0	42,8	41,6
Stepen obrazovanja radne snage	-	0,81	0,78	0,82	0,81
Prosječna neto plaća	620	653	692	719	767
Broj registrovanih poslovnih subjekata (pravna lica) ⁴	891	907	920	922	932

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine.

Posmatrano u odnosu na druge jedinice lokalne samouprave u Tuzlanskom kantonu Grad Gradačac je u 2021. godini pozicioniran u rang razvijenijih JLS. Značajan podatak u analiziranju pozicije Grada Gradačca unutar Tuzlanskog kantona je broj registrovanih poslovnih subjekata (pravnih lica sa registrovanim sjedištem na području Grada Gradačca) po čemu se Gradačac svrstava u vodeće JLS.

⁴ Sjedište privrednog subjekta registrovano na području Grada Gradačca.

Prosječna neto plaća ukazuje na trendove u BiH koji pokazuje da je prosječna neto plaća niža u onim sredinama u kojima dominira zaposlenost u realnom sektoru.

Tabela X. Pregled indikatora razvoja u Tuzlanskom kantonu u 2021. godini.

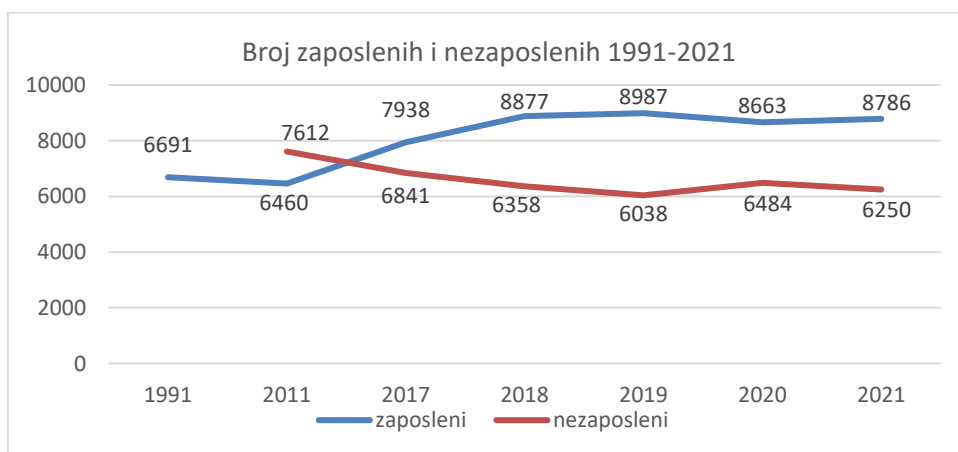
JLS	Prihodi od poreza na dohodak	Broj stanovnika	Stopa zaposlenosti	Stopa nezaposlenosti	Stepen obrazovanja radne snage	Prosječna neto plaća	Broj registrovanih poslovnih subjekata (pravna lica)
Banovići	0,87	22.291	32,6	44,6	0,90	1.017	327
Čelić	0,18	9.772	16,2	67,3	0,26	776	174
Doboj-Istok	1,25	9.764	26,5	51,3	1,04	630	198
Grad Gračanica	0,69	44.745	36,0	39,1	0,98	680	892
Grad Gradačac	0,59	38.552	33,2	41,6	0,81	767	932
Kalesija	0,34	32.448	18,6	58,9	0,67	765	470
Kladanj	0,34	11.415	20,2	55,6	0,78	775	245
Grad Lukavac	0,88	42.518	31,3	45,2	0,99	868	765
Sapna	0,12	10.410	7,8	75,9	0,11	1.017	120
Grad Srebrenik	0,46	39.231	23,3	51,4	0,86	752	797
Teočak	0,17	6.993	8,8	73,3	0,34	950	72
Grad Tuzla	1,41	108.533	52,9	29,4	1,13	1.074	3.934
Grad Živinice	0,71	57.752	26,5	47,9	0,88	811	1.027

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine, Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2021

2.2. Tržište rada

U posmatranom periodu 2017-2021. godina, stepen zaposlenosti je porastao sa 29,2 na 33,2, a stepen nezaposlenosti se smanjio sa 46,3 na 41,6. Procenat rasta zaposlenosti je za 12,15% i u slučaju Grada Gradačca primjetan je kontinuirani trend rasta. U kontekstu prikazanog trenda značajno je analizirati i podatak o broju zaposlenih iz 1991. godine. Poređenje podataka iz 1991. godine sa podatkom o broju zaposlenih u 2021. godini ukazuje na porast broja zaposlenih u procentu od 21,27%, što Grad Gradačac po ovom indikatoru dovodi na nivo sredina razvijenijih u odnosu na period prije rata (1992-1995). U odnosu na trendove smanjenja nezaposlenosti u obzir se moraju uzeti i naprijed navedene činjenice vezane za migracione trendove. Stepenn nezaposlenosti u periodu 2017-2021- godine je pao sa 46,3 na 41,6. Uočava se činjenica da je kriza uzrokovana pojavom pandemije COVID-19 tokom 2020.godine negativno uticala na trendove.

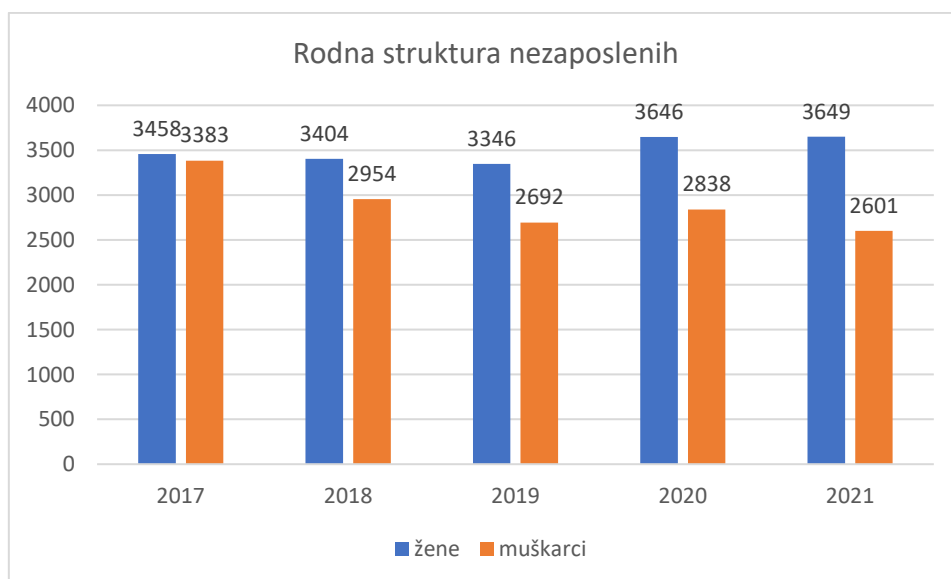
Slika x: Broj zaposlenih i nezaposlenih Grad Gradačac 1991-2021

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

Analiza rodne strukture nezaposlenih u periodu 2017-2021 pokazuje da su žene više pogođene nezaposlenošću. Drugim riječima, na tržištu rada u kategoriji nezaposleni postoji rodni debalans na štetu žena.

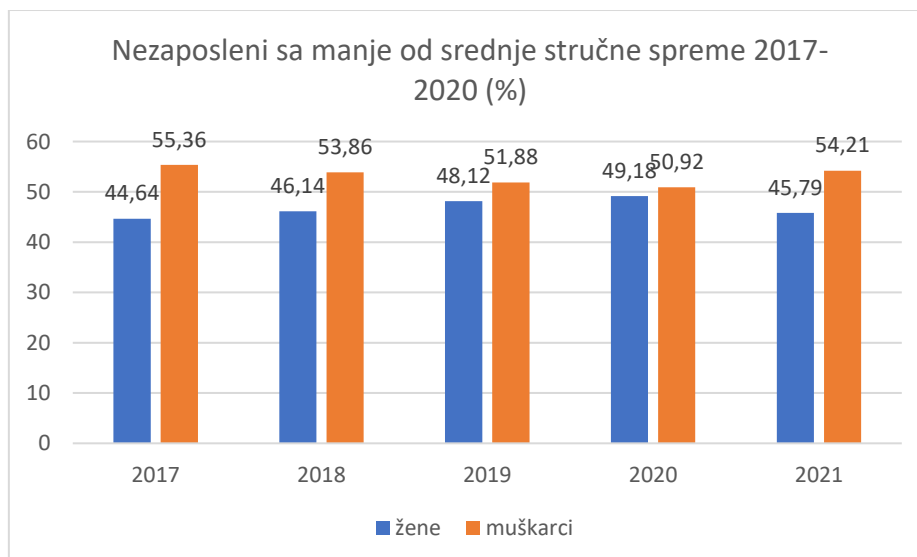
Slika X: Rodna struktura nezaposlenih Grada Gradačca 2017-2021. godina

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

Analiza nezaposlenih po rodu i stručnoj spremi (obrazovanju, kvalifikaciji) pokazala je da preko 60% nezaposlenih koji traže posao imaju manje od srednje stručne spreme, od čega 55% su nezaposleni muškarci. Može se zaključiti da postoji deficit u nivou obrazovanja nezaposlenih muškaraca i žena, kao i da je taj deficit veći kada je riječ o muškarcima.

Slika X: Nezaposleni sa manje od srednje stručne spreme 2017-2021. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

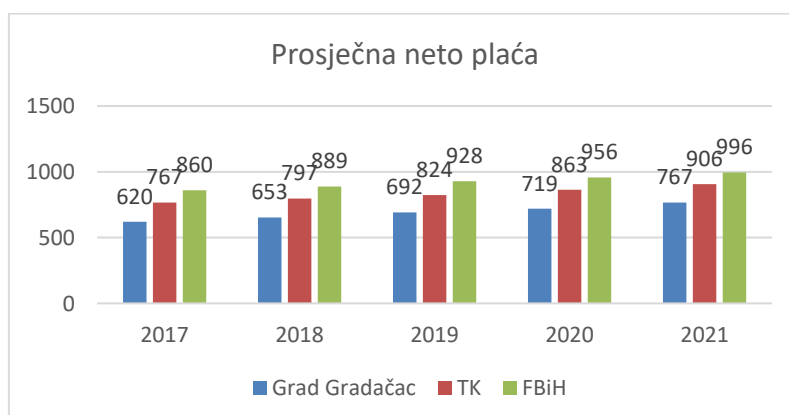
U odnosu na procenat nezaposlenih koji imaju visoko ili višu stručnu spremu uočava se procenat od oko 6 % (360) nezaposlenih. Analiza tržišta rada ukazuje na pozitivne trendove i pravce daljnjeg kreiranja aktivnosti uz potrebu uzimanja u obzir savremenih tendencije potreba za radnom snagom. Na nivou teško zapošljivih kategorija također su uočeni trendovi koji podrazumjevaju adekvatan odgovor na nivou politike zapošljavanja ali i aktivnosti registrovanja svih oblika privrednih djelatnosti.

U odnosu na osposobljavanje radne snage u Gradu Gradačcu je uspostavljen Trening centar za stručno osposobljavanje (u objektu Starog srednjoškolskog centra) kao način osposobljavanja radne snage za poslove koji su deficitarni i konkurentni na tržištu rada. Ciljevi koji se nastoje ostvariti ovom aktivnosti su smanjenje nedostatka kvalificirane radne snage u ključnim privrednim granama i na određeni način predstavlja osnovu daljnjeg razvoja i uticaja Grada Gradačca na novonastale izazove.

2.3. Neto plaće

Prosječna neto plaća ostvarena u Gradu Gradačcu u 2021. godini iznosi 767 KM i u donosu na 2017. godinu u kojoj je iznosila 620 KM, veća je za 19,17%. Uočava se trend rasta neto plaće kao pozitivni efekat ekonomskih kretanja ali je niža u odnosu na prosječno ostvarenu neto plaću u Tuzlanskom kantonu. Nalazi se na 85% kantonalnog prosjeka, odnosno 77% prosjeka FBiH i reflektira strukturu privrede, produktivnost, nivo obrazovanja i ukupnih radnih vještina.

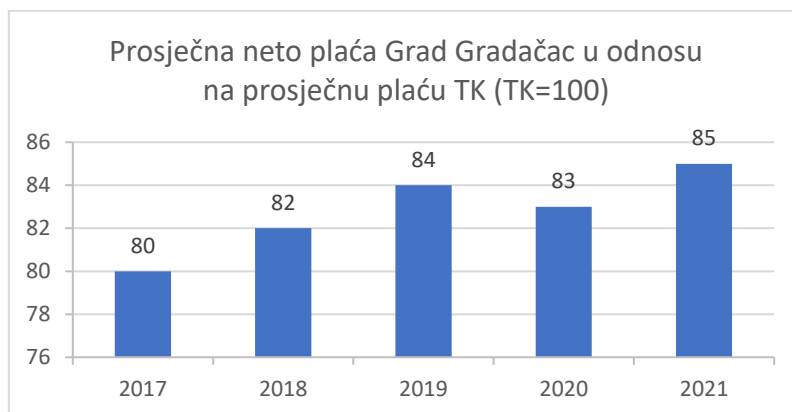
Slika X: Neto plaće Grad Gradačac u komparaciji sa TK i FBiH 2017-2021. godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2017-2021. godine

U periodu 2017-2021. godina i u apsolutnim i relativnim pokazateljima ostvarena su poboljšanja ili catch up efekat, ali su prosječne plate i dalje ispod kantonalnog prosjeka.

Slika X: Prosječna neto plaća Grada Gradačca u odnosu na prosječnu neto plaću TK 2017-2021.

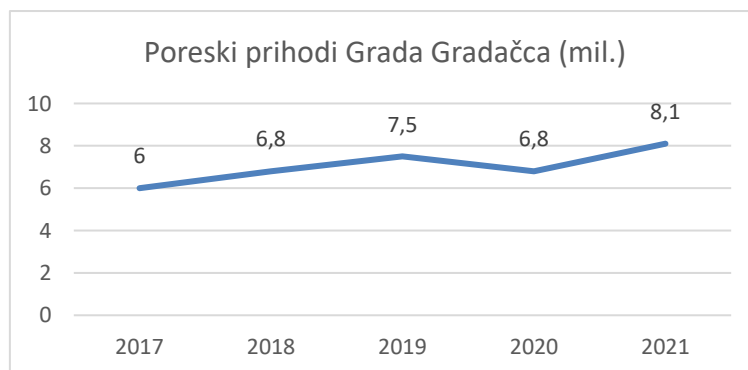
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2017-2021. godine

Karakteristika Grada Gradačca jeste da se plaće uposlenih u najvećem obimu ostvaruju u okviru realnog sektora što prati trendove u BiH po kojima se veće plaće ostvaruju u okviru javnog sektora. Cijeneći sve veći značaj radne snage uposlene u privredi nameće se potreba povećanja saradnje sa privrednom zajednicom i utjecaja na više nivoe vlasti u kontekstu usvajanja i provođenja mjera koje doprinose smanjenju opterećenja poslodavaca i stvaranja osnova za povećanje cijene rada.

2.4. Poreski prihod

U analiziranom periodu 2017-2021. godina, poreski prihodi Grada Gradačca su kontinuirano rasli izuzev perioda utjecaja pandemije COVID-19. Rast poreski prihoda Grada Gradačca u 2021. godini, u odnosu na 2017. godinu je na nivou od 25,5%.

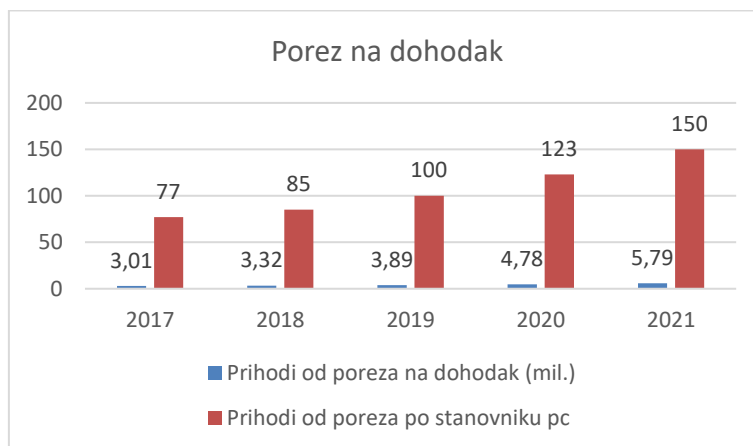
Slika X: Poreski prihodi (mil.) Grada Gradačca 2017-2021. godine

Izvor: Podaci Grada Gradačca, 2022. godina

U odnosu na razmatranje prihoda od poreza na dohodak Grad Gradačac također karakteriše rast u posmatranom periodu (2017-2021) u procentu 92,3%, dok je prihod od poreza po stanovniku pc porastao za 94,8%. Poreski prihodi po stanovniku Općine u analiziranom periodu su ostvarili rast u apsolutnom izrazu

Slika X: Rast poreskih prihoda na dohodak Grad Gradačac 2017-2021.godina

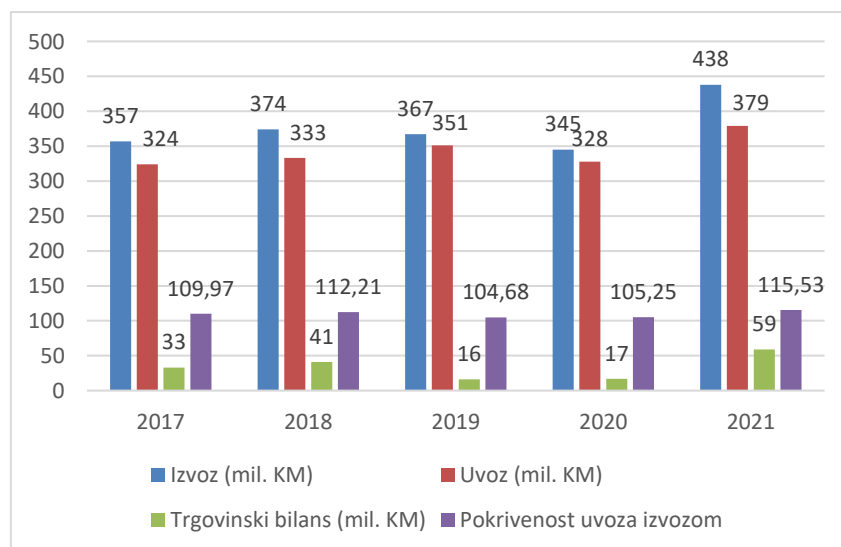
Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

Poreski prihodi po stanovniku Grada u 2021. godini se nalazi na 78% prosjeka Tuzlanskog kantona (pc u TK=192), što je također više u poređenju sa 2017. godinom kada je bio na 61,6% prosjeka kantona.

2.5. Vanjskotrgovinska razmjena

U analiziranom periodu, 2017-2021. godine, vrijednost izvezenih roba pokazuje rast u procentu od 18,5% dok je rast vrijednosti uvezeni roba u porastu od 14,5%. Trgovinski bilans Grada Gradačca je pozitivan u posmatranom periodu i najveći je u 2021. godini, odnosno pokrivenost uvoza izvozom je porasla za 4.9%. Očigledno je da je došlo do napretka u volumenu vanjskotrgovinske razmjene, dok u odnosu na druge sredine učešće u vanjsko-trgovinskoj razmjeni ulazi u konstantne trendove.

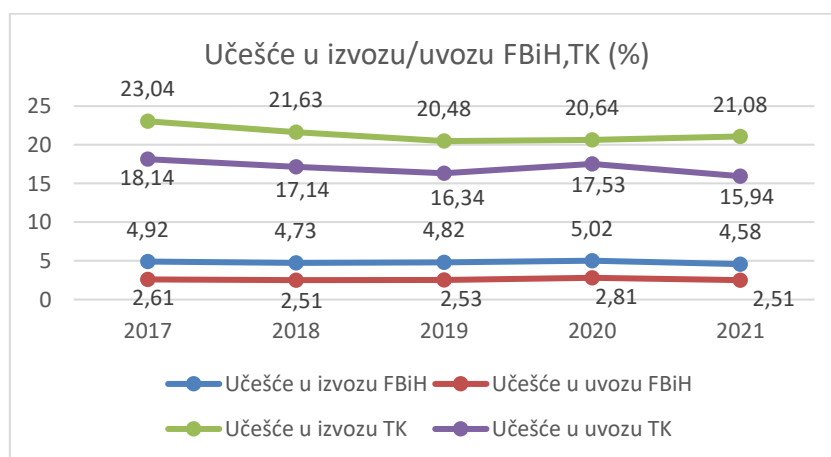
Slika X: Izvoz, uvoz, trgovinski bilans i pokrivenost u razmjeni Grada Gradačca 2017-2021.godine

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine, Makroekonomski pokazatelji po kantonima 2021, Sarajevo 2021

Sa aspekta učešća u uvozu i izvozu u FBiH, učešće u izvozu se u prosjeku nalazi na 4,81% učešća u izvozu, odnosno 2,59% učešća u uvozu. U odnosu na Tuzlanski kanton prosječno učešće u izvozu je 21,37% a u uvozu precenat je na nivou prosjeka od 17,01%. U odnosu na Tuzlanski kanton Grada Gradačac u izvozu učestvuje sa preko 20% što ga u tom segmentu svrstava u vodeće jedinice lokalne samouprave. Grad Gradačac je na sedmom mjestu unutar jedinica lokalne samouprave u FBiH u izvozu po stanovniku (11.375 KM), pri čemu je rezultat još značajniji ako uzmemo u obzir da se statistički ispred nalaze općine sa relativno malim brojem stanovnika (Usora, Doboj-jug, Ilijaš).

Slika 16: Uvoz i izvoz po stanovniku NGS i KS 2020.

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima 2017-2021, Sarajevo 2021

Analizirani elementi vanjskotrgovinske razmjene u periodu 2017-2021. godina pokazuju rast obima izvoza i uvoza kao posljedice privrednih aktivnosti. U odnosu na FBiH uočava se otpornost kod izvoza roba u vrijeme pojave poremećaja na tržištu (COVID-19). Privredni subjekti sa područja Gradačca na strana tržišta (najviše tržišta EU i zemalja iz okruženja) izvoze proizvode metalske i autoindustrije, proizvode prehrambene industrije i drvne industrije, dok se uvoz najviše odnosi na repromaterijal, transportna sredstva, sirovine i proizvode široke potrošnje.

2.6. Privredni subjekti

Broj registrovanih privrednih subjekata prema zvaničnim statističkim podacima u 2021. godine je 2883 u okviru čega se dijele na pravna lica osnovana u oblicima regulisanim zakonskim okvirom u FBiH, podružnice u sastavu pravnih lica čija su sjedišta izvan Grada Gradačca i fizička lica/obrtnici.

Tabela X: Pregled broja privrednih subjekata u periodu 2017-2021. godine

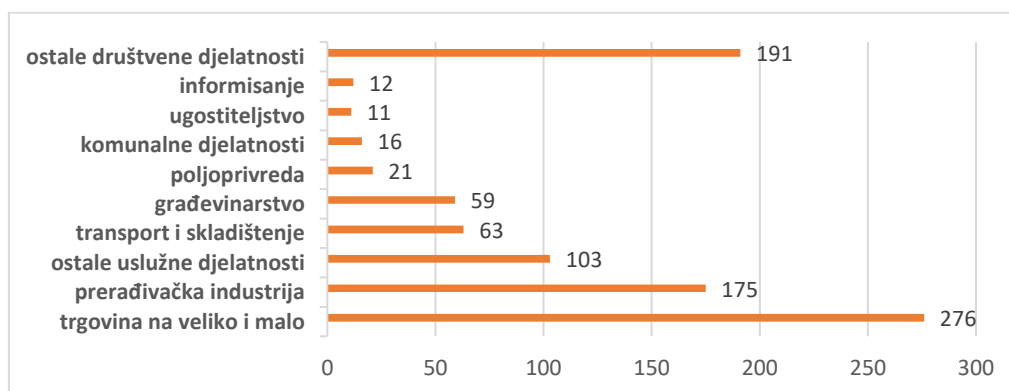
Privredni subjekti	2021	2020	2019	2018	2017
Pravna lica	932	922	920	907	891
Podružnice u sastavu pravnih lica	642	652	663	558	568
Fizička lica obrtnici	1309	1327	1306	1327	1232
Ukupno	2883	2901	2889	2792	2691
Broj subjekata na 1000 stanovnika	74,7	74,7	72,3	71,6	68,8

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2021

U posmatranom periodu uočava se rast ukupnog broja privrednih subjekata za 6,7%, dok je procenat rasta broja **pravnih lica** na nivou od 4,4%. Sa druge strane primjetan je broj pada registrovanih privrednih aktivnosti fizičkih lica/obrtnika i poslovnih jedinica na području Grada Gradačca u procentu od 11,5% (fizičkih lica/obrtnici) i 5,9% (poslovnih jedinica). U odnosu na kriterij broja privrednih subjekata na 1000 stanovnika uočava se konstantan trend rasta koji je u 2021. godini na nivou od 74,7.

U ukupnom broju registrovanih pravnih osoba na području Grada Gradačca u 2021. godini dominiraju pravne osobe u djelatnostima: trgovina na veliko i malo, prerađivačka industrija (metalska, drvena i prehrambena), ostale uslužne djelatnosti, transport i skladištenje, građevinarstvo, poljoprivreda, snadbjevanje vodom i upravljanje otpadom, ugostiteljstvo, informacije i komunikacije, te ostale društvene, socijalne i osobne uslužne aktivnosti koje predstavljaju oko 20% ukupno registriranih pravnih osoba. Što se tiče djelatnosti poslovnih jedinica dominantno (54%) je prisustvo poslovanja u oblasti trgovine na veliko i malo. Predhodnom analizom uočava se činjenica dominantne zastupljenost privrednih aktivnosti u odnosu na vanprivredne što je karakteristika Grada Gradačca.

Slika X: Učešće privrednih djelatnosti u ukupnom broju pravnih lica 2017-2021. godine

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2021

Grad Gradačac na nivou nadležne gradske službe vodi registar aktivnih privrednih subjekata sa područja Grada Gradačca u koji ulaze privredni subjekti sa podnošenim finansijskim izvještajima. Prema registru Grada u 2021. godine aktivno je bilo 377 privrednih subjekata čiji prihodi u 2021. godini su 977 miliona KM. Uvidom u registar dominantno se po rezultatima izdvajaju 22 privredna subjekta (promet, dobit, broj uposlenih) čije poslovanje odgovara pomenutim zastupljenim granama privrednih djelatnosti i koji po veličini dominantno spadaju u srednja i velika preduzeća.

Tabela X: Pregled najvećih privrednih subjekata Grada Gradačca 2021.godine

R.b	Naziv	Djelatnost	Veličina
1	VOĆE-TRANZIT d.o.o	Cestovni prevoz robe	Srednje
2	BALEGEM d.o.o.	Gradnja cesta i autocesta	Srednje
3	RAJČANKA d.o.o	Piljenje i blanjanje drva	Malo
4	INMER d.o.o.	Mljekara i proizvodnja sira	Veliko
5	HASIĆ-DRVO d.o.o.	Proizvodnja igara i igračaka	Srednje
6	LIMOCONT d.o.o.	Metalne konstrukcije	Srednje
7	THEMA d.o.o.	Proizvodnja obuće	Srednje
8	DŽENA d.o.o.	Gradnja stambenih i nestambenih zgrada	Srednje
9	JORDAN CASTINGS d.o.o.	Proizvodnja el. opreme	Srednje
10	TMD AI d.o.o.	Proizvodnja ostalih dijelova i pribora za motorna vozila	Veliko
11	TMD GOUP d.o.o.	Strojna obrada metala	Veliko

12	TMD AUTOMATIVE d.o.o.	Proizvodnja ostalih dijelova i pribora za motorna vozila	Srednje
13	IMK KULA d.o.o.	Proizvodnja ostale vanjske odjeće	Srednje
14	GRADMONT d.o.o.	Gradnja stambenih i nestambenih zgrada	Srednje
15	ILDI-METAL d.o.o.	Prizvodnja strojeva za obradu metala	Malo
16	KOVGRAD d.o.o.	Kovanje, prešanje, štancanje i valjanje metala	Veliko
17	MODERNIZACIJA d.o.o.	Oporaba posebno izdvojenih metala	Srednje
18	MI99 d.o.o.	Mljekara i proizvodnja sira	Veliko
19	EXTRABLATT d.o.o.	Trgovina na malo odjećom	Srednje
20	WAGNER AUTOMOTIV d.o.o.	Lijevanje lakih metala	Srednje
21	MLIN NEZIĆ d.o.o.	Proizvodnja mlinskih proizvoda	Srednje
22	LECTALIS d.o.o	Trgovina na veliko mlijekom i mliječnim proizvodima	Veliko

Izvor: LRC(BIS www.boniteti.ba) baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Analiziranjem rezultata poslovanja najvećih privrednih subjekata u periodu 2017-2021. godine uočava se rast ukupnog prometa u procentu od 27,3% i neto dobiti u procentu od 42% što ukazuje na pozitivne trendove nosilaca privrede područja Grada Gradačca. Uočava se i povećanje produktivnosti obzirom da se prosječan broj zaposlenih na bazi sati rada kreće na približno istom broju. U odnosu na

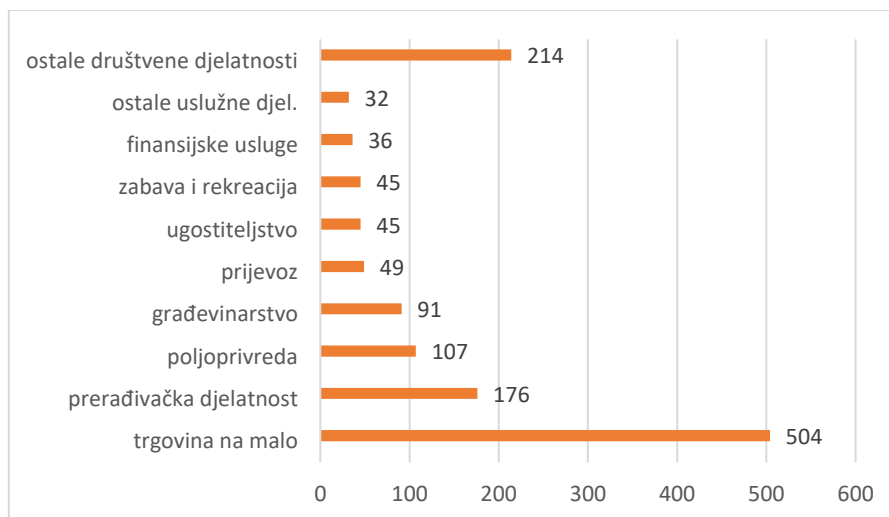
Tabela X: Pregled rezultata poslovanja najvećih privrednih subjekata Grada Gradačca 2017-2021.godine

Rezultati poslovanja	2017	2018	2019	2020	2021
Ukupni prihodi (mil. KM)	458,7	546,2	542,3	523,5	630,3
Neto dobit (mil. KM)	13,3	16,6	12,8	15,5	22,9
Prosječan broj zaposlenih na bazi sati rada	3318	3398	3388	3332	3354

Izvor: Bisnode boniteti baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

U 2021. godini prema zvaničnim statističkim podacima na području Grada Gradačca broj fizičkih lica/obrnika je 1309 i u odnosu na 2017.godinu primjetan je rast od 5,9%. Uočava se da je utjecaj pandemije COVID-19 uticao na ove oblike privrednih djelatnosti obzirom da je od 2019. godine prisutan blagi pad. Ukupno posmatrano pomenuti blagi pad sa druge strane prati rast broja pravnih lica. U ukupnom broju registrovanih fizičkih lica/obrta na području Grada Gradačca u 2021. godini dominiraju poslovanja u djelatnostima: trgovina na malo, prerađivačka djelatnost, poljoprivreda, građevinarstvo, prijevoz, ugostiteljstvo, zabava i rekreacija, finansijske usluge, ostale uslužne djelatnosti, te ostale društvene, socijalne i osobne usluge.

Slika X: Učešće djelatnosti u ukupnom broju registrovanih fizičkih lica/obrta 2017-2021. godine

Izvor: Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2021

Nadležna gradska služba Grada Gradačca vodi registre⁵ fizičkih lica/obrtnika u odnosu na zakonsko i podzakonsko regulisanje pojedinih grupa zanimanja. Prema podacima registra u 2021. godini broj registrovanih obrta je 370, registrovanih dopunskih djelatnosti je 156, trgovačkih radnji 270 i ugostiteljskih radnji 79.

Ukupan trend rasta privredne aktivnosti na području Grada Gradačca ukazuje na povoljno poslovno okruženje i istovremeno ukazuje na potrebu daljnjeg razvoja elemenata poslovnog okruženja uključujući i pretpostavke suočavanja sa kriznim situacijama izazvanih zdravstvenim i finansijskim krizama.

2.7. Poljoprivreda

Ukupna površina zemljišta na području Grada Gradačca iznosi 22.380 ha, od čega je površina obradivog zemljišta 16.239 ha, odnosno 72,56%. Oranice i vrtovi pokrivaju površinu od 12.634 ha (56,45%), voćnaci 3.600 ha (16,08%), vinogradi 5 ha (0,02%) te livade 281 ha. Pašnjaci, šumsko i neplodno tlo pokrivaju površinu od 5.860 ha. Zemljište se na području Grada Gradačca koristi u značajnom obimu i ostvaruje uticaj na osnovne potrebe stanovništva u hrani, što direktno ili indirektno utiče i na investicije i ulaganja u ovu oblast. Posmatrajući vlasničku strukturu, 90% zemljišta se nalazi u privatnom posjedu. Radi se uglavnom o manjim površinama gdje je organizovana intenzivna poljoprivredna proizvodnja. Javni sektor zauzima 10% od ukupnog zemljišnog fonda.

Tabela X. Pregled strukture zemljišta/poljoprivrednog zemljišta Grad Gradačac

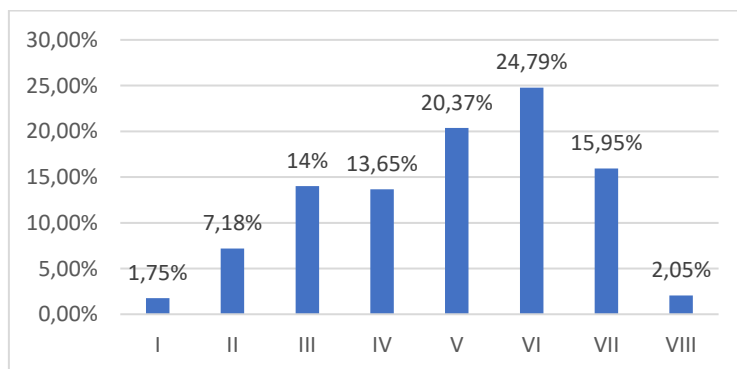
Zemljište	Površina (ha)	Procenat (%)
Oranice i vrtovi	12.634	56,45
Voćnaci	3.600	16,08
Vinogradi	5	0,02
Livade	281	1,25
Pašnjaci	258	1,15
Šumsko tlo	5.498	24,56
Neplodno tlo	104	0,46

Izvor: Služba za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine

⁵ Registri-Gradska služba za privredu, budžet i finansije, dostupno na www.investgradačac.ba

Sa aspekta kvalitete zemljišta zemljišta najveću površinu pokriva zemljište V i VI bonitetne klase, zatim IV i VII klase, dok zemljište I i II bonitetne klase pokriva prostor u procentu od 8,93%.

Slika X: Struktura zemljišta po bonitetskim klasama Grada Gradačca

Izvor: Služba za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine

U strukturi biljne proizvodnje Grad Gradačac je vodeća JLS u BiH po proizvodnji koštičavog voća, prvenstveno šljive, jabuke, kruške, kajsije, trešnje i višnje. U proizvodnji voća u značajnijim količinama zastupljene je i jagoda, malina, dunja i orah. Primjetan je kontinuirani godišnji rast proizvodnje voća što je rezultat ulaganja u nove zasade i podrške kroz podsticaje. Proizvodnja po vrstama voća zavisi od specifičnosti i vremenskih godišnjih prilika. U 2021. godini jabuka je u proizvedenim količinama zastupljena u iznosu od 49,05%, šljiva 32,01%, kruška 14,71% i ostale vrste voća u procentu od 4,33%.

U strukturi sjetvenih površina u 2021. godini na području Grada Gradačca dominiraju žita, prije svega kukuruz sa 74,16% udjela u ukupnom prinosu žitarica, koji je dominantna kultura za spremanje stočne hrane, pšenica sa 24,54%, dok je udio raži, ječma i zobi nizak. Prinosi ovih kultura jako variraju, ovisno o vremenskim uvjetima.

Što se tiče povrtlarskih kultura po proizvedenim količinama najzastupljeniji je krompir, kupus, grah, crni luk, bijeli luk, dinje i lubenice. Značajan prinos se ostvaruje plasteničkom proizvodnjom krastavca, paradajza, paprike, špinata i tikvica. povrtna kultura po zasijanim površinama i ukupnom prinosu je krompir.

Tabela X. Vrste, količine i vrijednost proizvedenih poljoprivrednih proizvoda 2019-2021.godine

Vrsta poljoprivredne proizvodnje	2019		2020		2021	
	Količina (t)	Vrijednost (KM)	Količina (t)	Vrijednost (KM)	Količina (t)	Vrijednost (KM)
Voće						
Jabuke			10.350	6.210.000	14.400	10.080.000
Kruške			3.010	4.515.000	4.320	6.480.000
Šljive			10.500	6.300.000	9.300	5.580.000
Maline			27	67.500	28	70.000
Trešnje			960	1.921.000	810	1.620.000
Jagode			204	510.000	200	500.000
Kajsije			78	156.000	81	162.000
Orah			143	715.000	144	720.000
Dunje			23.5	23.500	23	23.000
Višnje			68	136.000	52,2	104.400
UKUPNO			25.364	20.554.000	29.358	25.339.400
Žitarice						
Pšenica			4.935	1.727.250	5.175	3.105.000

Ječam			125	50.000	113	45.200
Kukuruz			25.350	8.872.500	15.640	9.384.000
Zob			180	72.000	160	88.000
Raž			0	0	0	0
UKUPNO			30.590	10.721.750	21.088	12.622.200
<i>Povrće</i>						
Paradajz			237,5	356.250	212	318.000
Paprika			180,5	270.750	170	255.000
Krastavac			400	280.000	425	297.500
Salata			5	10.000	25	50.000
Špinat/blitva			9	18.000	30	60.000
Tikvice			0	0	30	75.000
Mrkva			30	30.000	13	13.000
Crni luk			1.020	1.020.000	960	960.000
Luk bijeli			159	795.000	135	675.000
Grah(suho zrno)			560	2.240.000	525	2.100.000
Krompir(merkantilni)			14.400	9.360.000	12.000	7.800.000
Grašak(zrno)			15	45.000	18	54.000
Grašak(zelena mahuna)			2	6.000	3	9.000
Kupus/kelj			5.250	3.150.000	4.560	2.736.000
Grah(boranija)			10	45.000	15	67.500
Dinje i lubenice			96	48.000	108	54.000
UKUPNO			22.374	17.674.000	19.229	15.524.000

Izvor: Služba za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine

U 2021. godini ukupno je proizvedeno 69.675 tona poljoprivrednih proizvoda ukupne vrijednosti 53.485.600 KM i za 8,5% je veća vrijednost u odnosu na predhodnu 2020.godinu.

Na području Grada je značajna proizvodnja mesa, mlijeka i jaja. U strukturi proizvodnje mesa najveći obim proizvodnje se odnosi na pileće i goveđe meso čija proizvodnja u 2021. godine je na nivou 1.400.000 tona pilećeg mesa i 356 tona goveđeg mesa. Uočava se značajan porast proizvodnje pilećeg mesa koja je u 2021.godini u odnosu na predhodnu porasla za 66% dok je proizvodnja mesa u blagom porastu. Proizvodnja kravljeg mlijeka na području Općine Gradačac u 2021. godini je zabilježila proizvodnju 3.265.038 i u odnosu na proizvodnju mlijeka primjetan je ciklični rast i pad proizvodnje mlijeka. Proizvodnja mlijeka se bazira na prerađivačkim kapacitetima koji postoje na području Grada i okoline i koji imaju mogućnost da prihvate sve količine koji se proizvedu na ovom području. Komparativna prednost Grada Gradačca je zaokružen lanac proizvodnje i prerade mlijeka čime je i regionalno pozicioniran na području sjeverne Bosne.

Prema podacima registra Grada Gradačca u 2021. godini registrovano je 212 poljoprivrednih gazdinstava (samostalni poljoprivrednik 198, farme 14) i 9 pravnih lica registrovanih za djelatnost poljoprivrede od čega su dvije zadruge. Generalno, poljoprivredna proizvodnja na području Grada Gradačca u odnosu na veliki broj JLS u BiH je značajna privredna grana koja ima potencijal za daljnji rast primjenom osavremenjivanja proizvodnje, podrške proizvodnji i uvezivanju poljoprivrednih proizvođača i prerađivača. Podrška poljoprivrednoj proizvodnji se dodatno ostvaruje putem organizovanih manifestacija: privredno-turistička manifestacija „Sajam šljive“, kulturno-zabavna manifestacija „Trešnjarevo“ i Sajam organske proizvodnje. Dodatno osnaživanje pomenutih manifestacija je pravac razvoja poljoprivrednih aktivnosti putem promocije, usvajanja novih tehnologija i brendiranja i stvaranja osnova za turističku ponudu.

U cilju osiguranja dostupnosti tržišta razvila se ideja rekonstrukcija gradske pijace na način nadkrivanja kompletnog prostora zelene pijace i to postavljanjem čelične konstrukcije na kojoj će biti postavljen krov od lima. Na platou zelene pijace izvršit će se zamjena podnih obloga u površini od 800m² kao i 55 stolova za izlaganje poljoprivrednih proizvoda.

2.8. Turizam

Kao što je poznato, jedinice lokalne samouprave imaju odgovornost da vode brigu o turističkim resursima općine i o lokalnom razvoju. Grad Gradačac raspolaže sa obiljem prirodnih resursa i kulturno-historijskim naslijeđem koje predstavlja značajan potencijal razvoja turizma. Turistički kapaciteti se u najvećem obimu odnose na zdravstveni turizam, korišćenje potencijala jezera, lovni turizam, sportsko-rekreativni turizam, kulturno-historijske spomenike i sadržaje kulture te sajamske manifestacije.

Zdravstveni turizam se ostvaruje u okviru JZU „Banja Ilidža“ čije kapaciteti podrazumjevaju propusnu moć terapije 500 do 600 pacijenata dnevno, 160 ležaja i restoranskim kapacitetima od 470 sjedišta u zatvorenom i 350 sjedišta na otvorenom prostoru. Broj uposlenih je na nivou 75 potrebnih zdravstvenih i stručnih profila kadrova. Banja ima izgrađen zatvoreni bazen koji se koristi i kao rekreativni bazen. Ljekovita svojstva mineralnih voda imaju fiziohemijske karakteristike koje podrazumjevaju stalnu temperaturu od 29,5°C, mineralizaciju od 1,25g/l, radioaktivnost od 0,397 milimkrokiriija. Ostvareni poslovni prihodi u ovom segmentu su u 2021.godini u odnosu na 2017. godinu veći za 11,13%. Uočava se da je period utjecaja pandemije COVID-19 usporio rast što je naručito uočljivo u 2020. godini. U 2020.godini započela je dogradnja smještajnih dijelova objekta u kome se planira 100 dvokrevetnih soba pri čemu su ove aktivnosti usporene utjecajem pandemije.

Tabela x. Prihodi zdravstvenog turizma u periodu 2017-2021. godine

Godina	2017	2018	2019	2020	2021
Poslovni prihodi (mil. KM)	3,3	3,6	3,6	3,2	3,7

Izvor: LRC(BIS www.boniteti.ba) baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)

Korišćenje potencijala jezera, podrazumjeva dva jezera, Vidara čija je površina oko 7 km² i Hazna površine oko 1 km². U proteklom periodu poduzimane su aktivnosti na uređenju plaža čime je značaj ovog turističkog kapaciteta unaprijeđen i stvorene pretpostavke za daljnji razvoj sadržaja. Jezera su bogata ribom (šaran, amur, smuđ, som, klen, deverika, babuška i druge) i uspostavljeno je organizovano bavljenje ribarstvom putem Udruženja građana sportskih ribolovaca „Hazna“ Gradačac. Pored ribolova područje Grada Gradačca pruža i uslove za lovni turizam obzirom da šume pokrivaju 50,3 km² prostora. Organizovani oblik bavljenja lovom se ostvaruje putem Lovačkog društva „Jelen“. Izgrađen je planinarski dom koji se nalazi u selu Jasenica koji raspolaže sa 12 dvokrevetnih soba i 2 petokrevetne sobe.

Kulturno-historijski spomenici i sadržaji kulture su značajan segment turizma Grada Gradačca. Izdvaja se Kula Husein kapetana Gradašćevića sa kompleksom starog grada i džamijom Husejnijom, mezariska cjelina-Harem Bukvarske džamije, mezariska cjelina-Harem Hadži reuf begove ili Nove džamije, Hram svetog proroka Ilije, župna crkva svetog Marka Evanđeliste i kuća porodice Gradašćević. Zavičajna muzejska zbirka raspolaže sa predmetima iz bosanskohercegovačke historije i ima etnološki karakter sa najznačajnijom eksponatom fermanom Sultana Mahmuda II (1711.godina) kojim je Gradačac proglašen kapetanijom. Značajan segment kulturno-historijskih spomenika čini oklopni voz i spomenici vezani za drugi svjetski rat i agresiju 1992-1995. godina (Spomenik Ljiljan).

Značajan doprinos i potencijal za turizam predstavljaju privredno-kulturne i kulturne manifestacije Grada Gradačca. Najznačajnije manifestacije su međunarodni sajam poljoprivrede i prehrambene industrije „Sajam šljive“, Sajam organske proizvodnje, Svjetski dan palačnaka, Svjetski dan kuhara, „Ljeto u Gradačcu“, Kikićevi susreti“.

Na nivou Grada Gradačca 2019. godine osnovana je Turistička zajednica sa ciljem organizovanja i unaprijeđenja turističke djelatnosti. Osnivanje zajednice je od strane Gradske uprave odgovor na uočene nedostatke u oblasti turizma. Ocjena smještajnih kapaciteta je na niskom nivou obzirom da na području Grada nema registrovanog hotelskog smještaja, odnosno da su smještajni kapaciteti na nivou konačišta

u sklopu registrovanih ugostiteljskih djelatnosti (Prenočište „SAMIR“, „KONAK“, „BAJRAMOVIĆ“, „MIOČKI RANČ“, „ZEBED“ d.o.o, „ZEMAX“ d.o.o. i drugi). Prema podacima Turističke zajednice Gradačca broj objekata za smještaj u 2021. godini je 12 objekata pomenute vrste sa ukupno 285 ležejeva.

Tabela X. Pregled smještajnih kapaciteta Grada Gradačca

Godina	Objekti	Ležajevi	Broj noćenja	Prihod turističke zajednice
2019	10	250	53.571	10.324
2020	10	250	34.361	43.637
2021	12	285	40.305	58.445

IZVOR: Podaci Turističke zajednice Grada Gradačca

Potencijali za razvoj turizma na prostoru Grada Gradačca postoje i kroz dodatne pogodnosti i turističke potencijale Tuzlanskog kantona. Pravci razvoja se odnose na započeto unaprijeđenje infrastrukture i turističkih proizvoda (obnova kule Zmaja od Bosne, sportski tereni, rekreacione zone kao što je Aleja Javora, etno sela, vikend naselja), modernizaciju i proširenje smještajnih kapaciteta i uvezivanje turističkih proizvoda sa širim okruženjem. Okolinski aspekt turističke infrastrukture u narednom periodu mora biti jače zastupljen čime se ujedno povećava i vrijednost i atraktivnost potencija. Postoji potencijal da Grad Gradačac sa svojim kulturno-historijskim znamenitostima (prije svega kulom Zmaja od Bosne) bude uvezano u širi turistički proizvod srednjovjekovnih znamenitosti Bosne i Hercegovine.

2.9. Podrška privredi i kreiranje radnih mjesta

U okviru provedene socio-ekonomske analize razmatrane su poduzete mjere Grada Gradačac usmjerene na oblast ekonomskog razvoja i povećanja otvaranja novih radnih mjesta. Dolazi se do zaključka da se aktivnosti gradske administracije u periodu 2017-2021. godine mogu podijeliti na tri oblasti: stvaranje povoljnog poslovnog okruženja, razvoj infrastrukture poslovnih zona i komunalnih usluga, direktna podrška privrednim djelatnostima.

U smislu stvaranja poslovnog okruženja administrativne usluge su značajno unaprijeđene što je rezultiralo sticanjem i recertifikacijom stečenog regionalnog BFC SEE certifikat (Business Friendly Certificate South East Europe). Grad Gradačac je razvio marketinški i komunikacijski plan koji u određenoj mjeri doprinosi osiguranju sistematskog pristupa promociji općine prema domaćim i stranim investitorima, privrednim komorama u zemlji i inostranstvu, dijaspori i predstavnicima medija. U sklopu administrativnih procedura kreirana je web stranica www.investingradacac.ba putem koje se na dostupan način stavljaju na raspolaganje relevantne informacije, podaci o poslovnim zonama i potencijalima, planski dokumenti, registri poslovnih djelatnosti i aktivnosti, vodiči za investitore, ključni podaci i pregledi privrednih sektora, pregled olakšica, finansijskih pogodnosti i podsticaja, relevantne procedure i obrasci. U okviru pružanja administrativnih usluga uspostavljeni su šalteri za privredu, šalteri za poljoprivredu, šalter urbanizma i drugi relevantni neposredni kontakti sa korisnicima putem kojih se pružaju usluge i informacije sa tendencijom brzog rješavanja podnesenih zahtjeva. Grad je uspostavio načine komuniciranja putem online aplikacije www.gradacac72.ba, i drugih načina komuniciranja (sms, e-mail). U okviru kreiranja poslovnog okruženja uspostavljen je Privredni savjet, koga pored predstavnika lokalne samouprave i javnih preduzeća, čine ugledni i veoma uspješni privrednici. Uloga članova Savjeta je da svojim idejama i iskustvima utiču na stvaranje i poboljšanje ekonomskih prilika kao i stvaranje pozitivnog poslovnog ambijenta u Gradačcu i sjednice Savjeta se redovno održavaju što daje pozitivnu sliku i uticaj. Organizovanje naprijed navedenih sajamskih manifestacija i osnivanje Turističke zajednice također je aktivnost kojom Grad utiče na poslovni ambijent.

U posmatranom periodu ulaganje Grada Gradačca u razvoj infrastrukture u poslovnim zonama je oko 6 mil. KM i odnosi se na komunalnu, saobraćajnu i okolišnu infrastrukturu.

Tabel X. Pregled ulaganja u poslovnu infrastrukturu 2017-2021. godine

r.b.	Godina	Naziv projekta	Iznos sredstava
1	2021	Izgradnja kanalizacije-Industrijska zona	188.023,00
2	2021	Izgradnja kanalizacije-Industrijska zona	88.048,00
3	2021	Izgradnja parking prostora i uređenje zelenih površina parking konzum	21.153,00
3	2020	Izgradnja saobraćajnice krak 7 u Poduzetničkoj zoni	364.572,02
4	2019	Izvođenje pripremnih radova za izgradnju dijela kraka 7 u industrijskoj zoni u Gradačcu	29.218,40
5	2019	Izgradnja saobraćajnice u Industrijskoj zoni II - krak 11	374.466,75
6	2018	Izmiještanje dijela potisnog cjevovoda u industrijskoj zoni	80.000,00
7	2018	Izgradnja i rekonstrukcija spoja magistralnih cesta u Ind. zoni	499.937,92
8	2017	Izgradnja saobraćajnice 6 B	201.193,49
9	2016	Rekonstrukcija i dogradnja postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda	2.950.000,00
10	2016	Regulacija korita rijeke Gradašnice	254.045,76
11	2016	Rekonstrukcija vodovodnog sistema - Nova Industrija i Ledenice Gornje i Donje	279.816,42
12	2016	Javna rasvjeta Ledenice Gornje "Džam" i "Modernizacija"	6.833,97
13	2016	Javna rasvjeta put za Basare, "Gradmont" i "Lija"	6.404,65
14	2016	Izgradnja saobraćajnice u Industrijskoj zoni II dionica 6A i 6B	346.314,51
15	2016	Izgradnja raskrsnice na magistralnom putu M14.1 i dio saobraćajnice u Industrijskoj zoni II	283.558,00
		UKUPNO	5.973.585,89

Izvor: Služba za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine

Direktna podrška privrednim aktivnostima od strane Grada Gradačca i u saradnji sa višim nivoima vlasti se odnosi na: poticaje u poljoprivredi, obezbjeđenje protivgradne zaštite, plaćanje naknade za pogodnost (rente) na rate, mogućnost odabira načina uređenja građevinskog zemljišta, mogućnost oslobađanja plaćanja administrativnih taksi.

Tabela X. Izdvajanja iz budžeta Grada Gradačca-podrška privredi 2017-2021.godine

Vrsta podrške	2017	2018	2019	2020	2021
Posticaj poljoprivredi (KM)	-	-	19.880	130.959	111.054
Prativgradna zaštita (KM)	12.000	-	54.393	61.405	90.986
UKUPNO (KM)	12.000	-	73.724	192.364	202.040

Izvor : Služba za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine

Na osnovu Sporazuma o realizaciji programa jesenjske sjetve između Federalnog ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede i Grada Gradačac, u 2021. godini objavljen je Javni poziv za prikupljanje prijave za poticanje jesenjske sjetve na području Grada Gradačac. Ukupna vrijednost sredstava koja je isplaćena poljoprivrednicima sa područja grada Gradačca iznosi 60.427,81 KM, odnosno sufinansiranje od strane Federalnog ministarstva iznosi 42.299,47 KM i sufinansiranje od strane Grada Gradačac iznosi 18.128,34 KM. Grad Gradačac je tokom 2022.godine raspisao Javni poziv za sufinansiranje nabavke visokih tunela u svrhu poticanja biljne proizvodnje – jagode. Grad sufinansira sredstva za nabavku visokih tunela u iznosu do 800,00 KM po korisniku. Ukupno je po ovom osnovu isplaćeno 8.800 KM. Tokom 2022.godine raspisan je i javni poziv za predaju zahtjeva za dodjelu poticaja u oblasti zadrugarstva. Sredstva za implementaciju poticaja u oblasti zadrugarstva obezbijedena su u Bužetu Grada Gradačac u iznosu do 55.000,00 KM, a namijenjena su za institucionalno

poboljšavanje rada zadruga, te stvaranje uslova za unaprjeđenje zadrugarstva, širenje mreže zadrugara te povećanje učešća žena i mladih u zadružno udruživanje na području grada Gradačca. Grad Gradačac je tokom 2022. godine raspisao i javni poziv za sufinansiranje nabavke mineralnog gnojiva na osnovu Odluke Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede Tuzlanskog kantona o odobravanju sredstava za sufinansiranje nabavke mineralnih đubriva Gradu Gradačac u iznosu od 50.000 KM. Ukupno je bilo prijavljeno 298 lica. Ukupan iznos koji se sufinansira je 50.000 KM. Grad Gradačac je u proteklom periodu raspisivao i javni poziv za predaju zahtjeva za dodjelu plastenika od 100 m² sa dodatnom opremom putem sufinansiranja u projektu.

Grad Gradačac je u saradnji sa UNDP-om BiH 2020.godine raspisao javni poziv za sufinansiranje troškova kreiranja novih radnih mjesta u skladu sa potrebama poduzetnika i obrtnika sa područja grada Gradačac. Cilj poziva je naprijediti tržište rada na području Grada Gradačac i povećati broj privrednih subjekata i broj zaposlenih i ukupno je isplaćeno 136.456,39 KM.

Ukupni poslovni ambijent i poduzete intervencije u periodu 2017-2021. godine rezultirale su sa 848 novih radnih mjesta. Precentualno⁶ nova radna mjesta su kreirana u oblastima: građevina(6%), prerađivačka industrija (40%), prehrambena industrija (10%), prevoz (5%), trgovina (4%), ostalo (poljoprivreda, usluge, smještaj i dr. (35%).

2.10. COVID 19

Početak 2020. godine je obilježila pandemija koronavirusa (COVID 19), koja je u veoma kratkom roku dovela do mnogih poremećaja u ekonomskom i društvenom životu. Ključnim se pojavljuje potreba obrade trendova pogođenosti razvojnih komponenti i ostvarivanja prihoda u narednom periodu. Utjecaj pandemije je globalan i zasigurno je ostavio posljedice i na Grad Gradačac.

Socioekonomski uticaj pandemije COVID-19 na ekonomska kretanja je evidentan i uočava se kroz posmatranje ključnih ekonomskih parametara. Opći zaključak negativnog uticaja je uočljiv u činjenici da je broj zaposlenih lica u 2020. godini u padu i na nivou je od 8.663 zaposlenih u odnosu na 8.978 zaposlenih u 2019. godini. Sa druge strane, broj nezaposlenih lica (6484) je u porastu u odnosu na 2019. godinu u kojoj je bilo registrovano 6038 nezaposlene osobe. Pozitivan podatak u godini značajnog uticaja pandemije je porast prosječne plaće za 3,8% koja je dosegla prosječan iznos od 719 KM.

Na nivou Grada uočava se pad izvoza od 6% sa jedne strane, i pad uvoza u procentu od 6,5%, dok su na Broj privrednih subjekata na području Grad je ipak bio u rastu za 0,5% ali kroz dugoročni negativni uticaj uočava se pad u 2021.godini. Pored navedenog, poreski prihodi (porezi građana i porez na dohodak) na su veći za 22% u 2020. godini. Sa aspekta turizma uočava se 2020. godini pad broja noćenja od 35.9% u odnosu na 2019.godinu. Ostvarenje prihoda budžeta Grada Gradačca je zadržano na istom nivou ostvarenja iz 2019. godine u 2020. godini pokazuje negativne tendencije u odnosu na 2019. godinu.

U kontekstu odgovora na posljedice pandemije na nivou Grada razvijene su mjere podrške privrednim aktivnostima, prevashodno u oblasti poljoprivrede koje su ocjenjene kao uspješne i koje su značajno doprinijele naprijed pomenutim podacima. Uticaj pandemije na povećanje troškova u oblasti ostvarivanja zdravstvene zaštite i civilne zaštite je također prouzrokovao povećanje troškova u ovim oblastima.

2.11. Poslovne zone

Prema prostorno-planskoj dokumentaciji (regulacioni planovi) na području Grada Gradačca su pozicionirane: Industrijska zona I, Slobodna industrijska zona II, Privredna zona Porebice, Privredna zona Vučkovci.

⁶ Prema uzorku podataka iz LRC(BIS www.boniteti.ba)

Industrijska zona I nalazi se sjeverno od centralnog dijela Gradačca - sjeverno urbano područje Gradačca. Zona najvećim dijelom obuhvata prostor sa lijeve i desne strane ulice Sarajevska (dionica magistralnog puta M1.9) na kojem su privredni, poslovni i industrijski objekti, kompleksi i pogoni izgrađeni uglavnom do 1992. godine. Kroz zonu prolazi magistralni put M1.9, nekadašnji regionalni put R 462 Gradačac - Crkvina (pravac prema Bosanskom Šamcu i granici sa Hrvatskom) i dionica regionalnog puta R 463 Gradačac - granica entiteta.

Površina	cca 50 ha	
Vlasništvo	privatno	
INFRASTRUKTURA	Saobraćajna	Kroz zonu prolazi magistralni put M1.9 i dionica regionalnog puta R 463. Intrazonske saobraćajnice postoje i unutar same zone.
	Struja	Da
	Voda	Da
	Kanalizacija	Da
	Odvoz smeća/otpada	Da
	Plin	Ne
	Telekomunikaciona	Da
Tip zone	Brownfield	
Popunjenost zone	Popunjena – najvećim dijelom izgrađena	
Broj firmi u zoni	Preko 17	
Djelatnosti firmi u zoni	Metaloprerađivačka - proizvodnja auto dijelova Drvena - proizvodnja namještaja Tekstilna - proizvodnja odjeće, obuće Prehrambena - prerada voća i povrća, mlijeka, žitarica, duhana Građevinska Trgovina i usluge	
Firme koje se nalaze u obuhvatu zone	Ammar d.o.o. CIMOS TMD Automobilska industrija d.o.o. Duhan d.d. Džam d.o.o. Eurotrans - Mlin Nezić d.o.o. Gradex d.o.o. Graps d.o.o. Hempro d.o.o.	IMK Kula d.o.o. Limoplast d.o.o. Mljekara Inmer d.o.o. Namještaj d.d. Peštalić d.o.o. TMD DommersLighting d.o.o. TMD Hanibald.o.o. Vegafruit d.o.o. i druge firme

Slobodna industrijska zona II nalazi se sjeverno od centralnog dijela Gradačca - istočno od Industrijske zone I. Ova zona obuhvata prostor istočno od Industrijske zone I, za koji je usvojen detaljan planski dokument - regulacioni plan, a čija je realizacija planskih postavki u toku i to intenzivnom izgradnjom infrastrukturnih i privrednih objekata. Zona je udaljena od centra grada cca 1,6 km. Zona ima saobraćajne priključke na magistralni put M1.9 (pravac prema Bosanskom Šamcu i granici sa Hrvatskom). U blizini je i regionalni put R 463 (pravac prema Obudovcu, Orašju i granici sa Hrvatskom).

Površina	42 ha	
Vlasništvo	Općinsko 27% / privatno 73%	
Cijena	Općinsko zemljište putem licitacije. Početna cijena je 19,50KM	
INFRASTRUKTURA	Saobraćajna	Zona ima saobraćajne priključke na magistralni put M1.9. U blizini je i regionalni put R 463 Gradačac – granica entiteta. Planirane su i jednim dijelom izgrađene ili su u izgradnji saobraćajnice unutar zone.
	Struja	Postoji mogućnost
	Voda	Postoji mogućnost

Kanalizacija	Postoji mogućnost	
Odvoz smeća/otpada	Da	
Plin	Ne	
Telekomunikaciona	Postoji mogućnost	
Komentar	Regulacionim planom je planirana i u toku je intenzivna izgradnja infrastrukturnih objekata unutar same zone.	
Tip zone	Greenfield i Brownfield lokacije	
Popunjenost zone	Manjim dijelom popunjena – cca 16%	
Broj firmi u zoni	6	
Djelatnosti firmi u zoni	Regulacionim planom definisani su distrikti: logističko-proizvodni, strateški, prehrambeni, građevinski, zanatski, metaloprerađivački, metaloprerađivačko - građevinski, postojeći građevinski	
Firme koje se nalaze u obuhvatu zone	Gradex d.o.o. Kovgrad d.o.o. Mliječna industrija “MI 99” d.o.o.	Netz d.o.o. TMD Group d.o.o. Wagner Automotiv d.o.o.

Privredna zona Porebrice nalazi se na krajnjem istoku općine Gradačac, sa lokacijom u neposrednoj blizini magistralnog puta M1.8 dionica Tuzla - Orašje. Udaljenost od centra grada je cca 25km. Za privrednu zonu urađen je regulacioni plan, u kojem su definisane zone sljedeće namjene: Zona uslužno-trgovačkih (ugostiteljsko-trgovačkih) djelatnosti; Zona trgovačkih djelatnosti; Zona manjih proizvodnih djelatnosti, skladišta i pakeraja.

Površina	13 ,84 ha	
Vlasništvo	Općinsko	
Cijena	-	
INFRASTRUKTURA	Saobraćajna	Da – omogućen prilaz
	Struja	Postoji mogućnost
	Voda	Ne
	Kanalizacija	Ne
	Odvoz smeća/ otpada	Da
	Plin	Ne
	Telekomunikaciona	Postoji mogućnost
	Komentar	Regulacionim planom je planirana izgradnja infrastrukturnih objekata unutar obuhvata zone
Tip zone	Brownfield i Greenfield	
Popunjenost zone	Trenutno sva pod zakupom	
Djelatnosti firmi u zoni	Regulacionim planom su definisane zone sljedeće namjene: Zona uslužno-trgovačkih (ugostiteljsko-trgovačkih) djelatnosti Zona trgovačkih djelatnosti Zona manjih proizvodnih djelatnosti, skladišta i pakeraja	
Firme u zoni	U obuhvatu plana su općinske građevinske parcele čiji je trenutni status - privremeno zauzete, odnosno pod zakupom.	

Privredna zona Vučkovci nalazi se u neposrednoj blizini raskrsnice magistralnih puteva M1.9 Ormanica - Gradačac, koji prolazi kroz samu zonu i M1.8 dionica Tuzla - Orašje, jugoistočni dio općine Gradačac. Udaljenost od centra grada je cca 13km. Za ovu zonu usvojen je regulacioni plan, kojim su definisana dva distrikta sa sljedećim namjenama: Distrikt “1” uslužno-trgovačko-ugostiteljski; Distrikt

“2” metalno-prerađivački, zanatsko-uslužni, građevinski i prehrambeno-prerađivački. Unutar obuhvata regulacionog plana na četiri lokacije, odnosno građevinske parcele, započeta je gradnja ili su već izgrađeni poslovni objekti.

Površina	cca 14,59 ha	
Vlasništvo	Privatno	
Cijena	20 -35 KM	
INFRASTRUKTURA	Saobraćajna	Kroz zonu prolaze magistralni put M 1.9 Ormanica-Gradačac i regionalni put R 460, od raskrsnice, Vučkovci – Gračanica. Planirane su intrazonske saobraćajnice.
	Struja	Postoji mogućnost
	Voda	Postoji mogućnost
	Kanalizacija	Ne
	Odvoz smeća/otpada	Da
	Plin	Ne
	Telekomunikaciona	Postoji mogućnost
	Komentar	Regulacionim planom je planirana izgradnja infrastrukturnih objekata unutar obuhvata zone
Tip zone	Greenfield	
Popunjenost zone	Manjim dijelom popunjena – cca 15%	
Djelatnosti firmi u zoni	Usvojen je regulacioni plan, kojim su definisana dva distrikta sa sljedećim namjenama: Distrikt “1” uslužno-trgovačko-ugostiteljski Distrikt “2” metalno-prerađivački, zanatsko-uslužni, građevinski i prehrambeno-prerađivački	
Firme u zoni	Bričić-Grada d.o.o.	

Grad Gradačac raspolaže sa preko 1650 m² poslovnih prostora koje putem zakupa stavlja na korištenje za vršenje privrednih i drugih djelatnosti. Prostori se u najvećem obimu nalaze u javnim objektima i najveći dio je obuhvaćen zakupodavnim pravnim odnosima po kom osnovuje u 2021. godini ostvaren prihod od 79.242,00 KM.

X. Pregled poslovnih prostora Grada Gradačca

r.b	Poslovni prostor	Površina
1	U zgradi Gradskog kina	52 m ² +7 m ² +11m ²
2	U zgradi bivšeg SŠS “Hasan Kikić”	154m ² +421m ² +57m ² +18m ²
3	Objekat “Gradine” “Lovac”	-
4	U stambenoj zgradi u ul. Ibrahima Kapetanovića	23,02m ²
5	Autobuska stanica sa zemljištem i pratećim sadržajima	-
6	U zgradi Gradskog kina	55m ²
7	U stambenoj zgradi u ulici H.K. Gradaševića	146m ²
8	U zgradi Crvene škole u prizemlju	39m ² +20m ² +48m ² +30m ² +46m ² +27m ² +39m ²
9	U zgradi Crvene škole na spratu	39m ² +56m ² +40m ² +20m ² +56m ² +13m ² +30m ²
10	U zgradi Porezne uprave	18m ² +10m ²

11	U zgradi Stare bolnice u ulici Hasana Kikića	133m ²
12	U prizemlju zgrade u Srnicama Donjim	26m ²
13	Stambeni niz u ulici Reufa Huseinagića	28m ²

Izvor: Baza podataka Grada Gradačca, ažurirano juna 2019

- Grad Gradačac je postigao efekat rasta razvijenosti za 7 mjesta u FBiH od 2017. do 2021. godine pri čemu se bilježi pozitivan trend u većini relevantnih indikatora za nivo JLS uključujući rast iznosa prihoda od poreza na dohodak (25,5%), rast zaposlenosti (12,15%), pad nezaposlenosti (10,2%), rast neto plaće (19,7%), rast broja registrovanih poslovnih subjekata (6,7%).
- Rodna struktura nezaposlenih u periodu 2017-2021 pokazuje da su žene više pogođene nezaposlenošću. Analiza nezaposlenih po rodu i stručnoj spremi (obrazovanju, kvalifikaciji) pokazala je da preko 60% nezaposlenih koji traže posao imaju manje od srednje stručne spreme, od čega 55% su nezaposleni muškarci.
- Trgovinski bilans Grada Gradačca je pozitivan u posmatranom periodu i najveći je u 2021. godini, odnosno pokrivenost uvoza izvozom je porasla za 4,9%. Analizirani elementi vanjskotrgovinske razmjene u periodu 2017-2021. godina pokazuju rast obima izvoza i uvoza kao posljedice privrednih aktivnosti.
- Analiziranjem rezultata poslovanja najvećih privrednih subjekata u periodu 2017-2021. godine uočava se rast ukupnog prometa u procentu od 27,3% i neto dobiti u procentu od 42% što ukazuje na pozitivne trendove nosilaca privrede područja Grada Gradačca. Uočava se da je utjecaj pandemije COVID-19 uticao na ove oblike privrednih djelatnosti obzirom da je od 2019. godine prisutan blagi pad. Negativan uticaj pandemije je naizražajni u segmentu zaposlenosti radne snage.
- Poljoprivredna proizvodnja iskazuje godišnji rast od 8,5%, dok je rast u oblasti dominantne grane (banjske usluge) turizma 11,13%. Oblasť turizma se suočava sa problemima nedovoljno razvijene infrastrukture i generalnih problema sektora.
- U smislu stvaranja poslovnog okruženja administrativne usluge su na nivou standarda stečenog regionalnog BFC SEE certifikat (Business Friendly Certificate South East Europe).
- U posmatranom periodu ulaganje Grada Gradačca u razvoj infrastrukture u poslovnim zonama je oko 6 mil. KM i odnosi se na komunalnu, saobraćajnu i okolišnu infrastrukturu. Direktna podrška privrednim aktivnostima od strane Grada Gradačca i u saradnji sa višim nivoima vlasti se odnosi na: poticaje u poljoprivredi, obezbjeđenje protivgradne zaštite, plaćanje naknade za pogodnost (rente) na rate, mogućnost odabira načina uređenja građevinskog zemljišta, mogućnost oslobađanja plaćanja administrativnih taksi. Grad Gradačac bilježi blagi pad broja stanovništva. Broj stanovnika u 2021. godini u odnosu na 2017. godinu je manji za 1,46% i rezultat je negativnog prirodnog priraštaja i negativnih migracionih kretanja.

2.12. Ključni izazovi ekonomskog razvoja

Kao ključni izazovi lokalnog ekonomskog razvoja mogu se identificirati kao:

- Zadržavanje pozitivnih ekonomskih trendova uključujući i suočavanje sa teško predvidljivim događajima koji imaju negativne posljedice na poslovanje (epidemija, elementarne nepogode, krize, prijetnje, političke i druge nestabilnosti, rast cijena energenata i drugih roba, inflacija, nestašica, problem osiguravanja energenata i drugih egzistencijalnih roba).
- Suočavanje sa savremenim tendencijama i ciljevima održivog razvoja (pametna specijalizacija, transfer i razvoj tehnologija, inovacije, digitalna transformacija i zelena tranzicija).
- Pristup finansijskim sredstvima (novoregistrovane firme, obrti, strateške firme/obrti).
- Kvalitet infrastrukturne opremljenosti poslovnih zona i kvalitet i osavremenjivanje administrativnih usluga.

- Rast poljoprivrede uz podsticanje udruživanja. Osiguranje sigurnosti hrane, poboljšavanje ishrane i promocija održivosti poljoprivrede u funkciji zdravog života i promocije dobrobiti za sve u svim uzrastima.
- Razvoj turizma i turističke infrastrukture uz smanjenje uticaja „sive zone“ poslovanja ovog sektora. Osiguranje veće umreženosti i stvaranja šireg turističkog proizvoda.
- Obezbeđenje radne snage koja je obrazovana, koja posjeduje potrebne vještine, psiho-fizičku kondiciju, kreativnost, inovativnost, i druga obilježja ljudskog kapitala.
- Podrška ekonomskom rastu, punom i produktivnom zapošljavanju i dostojanstvenom radu za sve uključujući teško zapošljive kategorije
- Osiguravanje svake vrste sigurnosti, otpornosti i održivosti lokalne zajednice.

3. Društveni razvoj

Društveni razvoj podrazumjeva procese usmjerene na poboljšanje kvalitete života ljudi uključujući unaprjeđenje društvenih institucija kao pružalaca usluga. U podlozi unaprjeđenja se pojavljuje zahtjev za ostvarivanje socijalne pravde, demokratskog upravljanja i društva jednakih mogućnosti. U oblasti društvenog razvoja razlikujemo materijalna dostignuća što obuhvata zdravlje i obrazovanje, pristup dobrima i uslugama neophodnim za pristojno življenje, ali i socijalna, politička i kulturološka kao što su osjećaj sigurnosti, dostojanstvo, te mogućnost da se bude dijelom zajednice kroz društveno i kulturološko djelovanje, osnaživanje i političku zastupljenost⁷.

Kroz dosegnuti nivo razvijenosti pravno-političkog sistema Grad Gradačac, kao direktni isporučilac usluga građanima, u znatnom obimu ima problem na nivou nadležnosti za postupanje u pojedinim oblastima društvenih komponenti. Ustav Tuzlanskog kantona⁸ kao nadležnosti Kantona određuje pitanja: obrazovanja, kulture i sporta, zdravstvene zaštite, socijalne zaštite, pravnog statusa javne uprave, sigurnosti građana, transportne infrastrukture višeg ranga, javnog prometa, komunalne djelatnosti. Sa druge strane, Zakon o principima lokalne samouprave u FBiH⁹ određuje nadležnosti iz okvira jedinica lokalne samouprave između ostalog u dijelu: uređenja prostora i zaštite okoline; upravljanja, finansiranja i unapređenja djelatnosti i objekata lokalne komunalne infrastrukture; utvrđivanja politike predškolskog obrazovanja, unapređenja mreže ustanova, te upravljanje i finansiranje javnih ustanova predškolskog obrazovanja; osnivanja, upravljanja, finansiranja i unapređenja ustanova osnovnog obrazovanja; osnivanja, upravljanja, unapređenja i finansiranja ustanova i izgradnja objekata za zadovoljavanje potreba stanovništva u oblasti kulture i sporta; ocjenjivanja rada ustanova i kvaliteta usluga u djelatnosti zdravstva, socijalne zaštite, obrazovanja, kulture i sporta, te osiguranja finansijskih sredstava za unapređenje njihovog rada i kvaliteta usluga u skladu sa potrebama stanovništva i mogućnostima jedinice lokalne samouprave. Uočava se da sistem raspodjele nadležnosti nije u potpunosti normativno razriješen i u praksi isporuku usluga građanima čini dosta složenom.

3.1. Obrazovanje

Nadležnosti u oblasti obrazovanja u Tuzlanskom kantonu je utvrđena na nivou Kanton koji je ujedno i osnivač javnih ustanova-škola. Usluge obrazovanja se pružaju na osnovu utvrđenih programa koji se finansiraju iz budžeta Kantona. U funkcionalnom smislu, obrazovanje je organizovano na nivou predškolskog, osnovnog i visokog obrazovanja. Organizacija pružanja usluga obrazovanja se odvija putem obrazovne politike Kantona i kroz javne ustanove raspoređene po lokalnim zajednicama. Na nivou organizacije Grada Gradačca formirana je Gradska služba za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu koja pruža usluge u oblasti obrazovanja u obimu iz okvira nadležnosti lokalne zajednice najvećim obimom u oblasti predškolskog obrazovanja .

⁷ www.unrisd.org

⁸ „Sl.novine Tuzlanskog kantona“.....

⁹ „Službene novine Federacije BiH“, br. 49/06 i 51/09

3.1.1. Predškolsko obrazovanje

Javnim predškolskim obrazovanjem na prostoru Grada Gradačca u 2021. godini obuhvaćeno je 270 djece (51% muške djece i 49% ženske djece), uz kontinuirano prisutan trend povećanja po godinama. Broj djece uključenih u predškolsko obrazovanje u 2021. godini iznosio je 270. U 2017. godini je bilo upisano 172 djece, što ukazuje na rast broja djece u predškolskim ustanovama za 36,3%. Ako uzmemo u obzir da je prema podacima Federalnog zavoda za statistiku u periodu 2015-2017. godina rođeno 1039 djece, uočavamo da je obuhvat te djece predškolskim obrazovanjem na nivou od 25,9%. Broj nastavnog osoblja u 2021. godini je 23 nastavnika/odgajatelja i u tom segmentu je prisutan rast u odnosu na 2017. godinu u iznosu od 21,8%.

Tabela X: Broj djece, spolna struktura, nastavno osoblje u javnim predškolskim ustanovama na području Grada Gradačca 2017-2021.

Godina	Broj djece	Dječaci	Djevojčice	Odgajatelji	Broj djece na 1 odgajatelja
2016/17	172	76	96	18	9,5
2017/18	211	94	117	19	11,1
2018/19	227	104	123	19	11,9
2019/20	263	131	132	22	11,9
2020/21	270	139	131	23	11,7

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Broj javnih ustanova/organizacionih jedinica na području Grada koje pružaju usluge predškolskog obrazovanja u 2020/21. godine je na nivou jedne javne ustanove osnovane kao J.U. Dječije obdanište „Kolibri“. Kapacitet obuhvata broja djece i standrda predškolskog obrazovanja na nivou javne ustanove je konstantno rastao ulaganjima u istu. U 2022. godini je implementiran projekat proširenja u sklopu koga su otvorene nove prostorije u JU „KOLIBRI“ Gradačac putem izgradnje 3 radne sobe, mokri čvorova i hola. Na ovaj način su stvorene pretpostavke za daljnje suočavanje sa problemom liste čekanja. Na području Grada Gradačca egzistiraju dvije privatne predškolske ustanove, PPU „Educa kids“ i PPU „Mali princ“.

Javne/privatne predškolske ustanove najvećim obimom se finansiraju iz budžeta osnivača i sredstava korisnika. Iz budžeta kantona se finansira potreba socijalne zaštite, zdravstvene zaštite i obaveza obrazovnih vlasti. Iz budžeta TK-a se javnim predškolskim ustanovama u skladu sa mogućnostima osiguravaju sredstva za nabavku dijela didaktičkog materijala, stručno usavršavanje kadrova, razvoj predškolskih programa, evaluaciju predškolskih programa, dio sredstava za realizaciju specijalizovanih programa, sufinansiranje izdavačke djelatnosti i nabavku osnovne opreme i učila za opremanje prostora za rad predškolskih ustanova.

Broj predškolskih ustanova-vrtića je prostorno raspoređeno na užem urbanom prostoru Grada. Grad Gradačac je uspostavio 35 mjesnih zajednica što znači da je javnim/privatnim predškolskim ustanovama pokriven neznatan broj mjesnih zajednica.

3.1.2. Osnovno obrazovanje

Na prostoru Grada Gradačac od strane osnivača (Tuzlanski Kanton) osnovano je i egzistira 7 osnovnih i 16 područnih škola. U školskoj 2021/22 broj učenika u školama je 3423 i u odnosu na 2016/17, kada je bilo upisano 3814 učenika, broj učenika je manji za 10,3%. Omjer učenika u centralnim u odnosu na područne škole je približno jednak. Broj novoupisanih učenika u posmatranom periodu pokazuje trend smanjenja što odgovara trendu smanjenja stope prirodnog priraštaja kao i odlascima stanovništva. Broj nastavnog osoblja raste svake godine i sa 293 nastavnika angažovana u 2016/17. godini, broj nastavnika u 2020/21. godini je dosegao broj od 313 nastavnika, što predstavlja rast od 6,4%. Broj učenika u

osnovnom obrazovanju bilježi pad u posljednjih pet godina, broj zaposlenih nije pratio trend smanjenja broja učenika.

Tabela X: Broj učenika, broj odjeljenja, nastavno osoblje u osnovnim školama na području Grada Gradačca za periodu 2017-2021.

Godina	Broj učenika	Broj odjeljenja	Nastavnici
2017/18	3814	178	293
2018/19	3752	177	259
2019/20	3607	175	290
2020/21	3561	172	292
2021/22	3423	166	313

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

Nastava osnovnog obrazovanja se odvija unutar 7 osnovnih i 16 područnih škola, kao javnih ustanova, sa 166 odjeljenja. Prosječan broj odjeljenja u školskoj 2021/22 je 7,2 sa prosječnim brojem od 148,8 učenika. Ukoliko uzmemo u obzir omjer broj učenika i odjeljenja dolazimo do podatka da je popunjenost odjeljenja na nivou od 20,6 učenika. Poređenja radi, optimalni broj učenika u jednom odjeljenju prema Pedagoškim standardima iznosi: od I do IV razreda 23 učenika (min. 16 - max. 31 učenika), a od V do IX razreda 26 (min. 20 - max. 34 učenika). Cijeneći činjenicu da je angažovano 313 nastavnika zaključujemo da je zastupljenost učenika po jednom nastavniku na nivou 11 učenika. Ovakvim trendovima doprinosi činjenica da je manji broj učenika u područnim školama.

Tabela X: Škole, odjeljenja, omjeri učenika i nastavnika na području Grada Gradačca 2017-2021.

Godina	Broj OŠ	Broj odjeljenja	Učenika po školi	Učenika po odjeljenju	Nastavnika po školi	Učenika po nastavniku
2021/22	7+16	166	148,8	20,6	13,6	11

Izvor: FZS, Podaci Grada Gradačca, 2022. godine

Dovoljnim brojem učionica u svim osnovnim školama stvoreni su preduslovi za optimalan rad. Opremljenost škola bazirana je na činjenici da objekti zbog perioda upotrebe imaju potrebu za ulaganjima i osavremenjivanjem osnovne infrastrukture (adaptaciju sanitarnih čvorova, unutarnje i vanjske stolarije fasada, krovnih obloga, opreme i dr.). Osnovne škole u najvećem broju slučajeva imaju sportske sale i dvorišta, pri čemu je u posmatranom periodu izvršeno značajno ulaganje u ovaj dio infrastrukture škola (sala OŠ „Edhem Mulabdić“, OŠ „Safet Beg Bašagić“, O.Š. „Hasan Kikić“). U fazi je izgradnje sportska sala O.Š. „Edhem Mulabdić“ čijom izgradnjom glavne škole na prostoru Gradačca su opremljene sportskom infrastrukturom što otvara prostor za razvoj sportskih sadržaja i sekcija. Sportska infrastruktura područnih škola zaostaje u odnosu na glavne škole. Izgrađeni su sistemi zagrijavanja prostorija pri čemu se nameće potreba uspostave alternativnih izvora energije (solarni paneli).

U vidu provedenih mjera energijske efikasnosti prevashodno putem resornih kantonalnih ministarstva kontinuirano se provode mjere energijske efikasnosti putem intervencija izgradnjom dijelova toplotnih fasada i adekvatne stolarije. Izazovi u oblasti energijske efikasnosti kontinuirano nameću daljnju potrebu intervenisanju u ovoj oblasti uključujući i sisteme potrošnje energije.

Opremljenost osnovnih škola računarima se uspostavlja kroz informatičke kabinete koji su uspostavljeni najvećim obimom na nivou centralnih osnovnih škola. Iako postoje kabineti informatike oni nisu kontinuirano opremljeni savremenom opremom, i sve škole nemaju iste uslove, kada se radi o broju računara i njihovoj starosti. Prema zvanično dostupnim¹⁰ podacima u osnovnim školama TK instalirano

¹⁰ Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2021-2027

je 1865 računara (zaključno sa 2018 godinom), što znači da je broj učenika osnovnih škola na jedan računar 20. Značaj dostupnosti savremene informatičke opreme je višestruk, kako u kontekstu osposobljavanja učenika u kontekstu savremenih izazova u obrazovanju, tako i osposobljenost obrazovnog sistema da se nosi sa vandrednim okolnostima (zdrvstvene i druge krize).

U svim osnovnih škola realiziraju se vannastavne aktivnosti uključivanjem učenika u brojne sekcije. Ono što je značajno u ovom segmentu jeste stavljanje u puni kapacitet izgrađene infrastrukture i razvoj programa i sekcija koji su prilagođeni savremenim tendencijama i obezbjeđuju uslove za razvoj djece i omladine.

3.1.3. Srednje i visoko obrazovanje

U dvije srednje škole u školskoj 2020/21. godini upisan je 1381 učenik, što je u odnosu na 2017/18. godinu kada je bilo upisano 1832 učenika pad broja učenika za 24,7%. Učenici su raspoređeni u 63 odjeljenja. Broj novoupisani je konstantan i u 2021. godine upisanih učenika je bilo 361. Broj nastavnika je na nivou 146 nastavnika i radi se o broja koji ima tendenciju stagniranja.

Tabela X: Broj učenika, broj odjeljenja, nastavno osoblje u srednjim školama na području Grada Gradačac u periodu 2017-2021.

Godina	Broj učenika	Odjeljenja	Nastavnici
2017/18	1832	63	146
2018/19	1439	61	155
2019/20	1412	58	152
2020/21	1415	59	146
2021/22	1381	63	146

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017-2021. godine

U pogledu vrsta srednjih škola radi se o gimnazije (JU“Gimnazija Mustafa Novalić”) i jednoj stručnoj školi (JU Mješovita srednja škola“Hasan Kikić”). Uočava se trend pada broja učenika i veće smanjenje zainteresiranost za gimnaziju. Sa druge strane interes za tehničke smjerove je veći u odnosu na gimnaziju. Očigledno je da tržište rada uslovljava opredjeljenost pri izboru vrste srednjeg obrazovanja.

Tabela X: Broj učenika po vrsti škole, spolna struktura na području Grada Gradačca u periodu 2017-2021.

Naziv škole	Broj učenika				
	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21	2021/22
JU Gimnazija „M.N“	570	191	267	290	-
JU MSS „Hasan Kikić“	1262	1248	1145	1125	-

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Cjeneći činjenicu izraženih privrednih aktivnosti na području Grada Grdačca struktura učenika srednjeg stručnog usmjerenja je najviše zastupljena kroz mašinske tehničare, bravare, metalostrugare, električare. Najveći trend raste učenika u odnosu na stručno usmjerenje se uočava kroz smjerove vezane za informatička usmjerenja, dok je pad najizražajni u vezi usmjerenja vezanih za ugostiteljstvo (kuhar). Uočava se da nisu zastupljeni smjerovi osposobljavanja vezani za savremenu tehničku opremu (CNC, robotika).

Tabela X: Stručna usmjerenja srednjoškolskog obrazovana na području Grada Gradačca 2017-2021

Stručno zanimanje	2017		2018		2019		2020		2021	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
mašinski tehničar	62	47	73	54	67	49	54	40	62	41

bravar	44		40		38		36		46	
vozač motornih vozila	28		36		33		39		35	
metalostrougar	72		81		78		66		71	
automehaničar	40		49		54		61		36	
autolimar	39		37		46		52		29	
tekstilni tehničar	11	87	15	94	20	81	26	74	20	67
krojač	2	67	8	69	11	54	15	48	11	39
poljoprivredni tehničar	28	35	33	42	28	45	24	47	22	40
prehrambeni tehničar	15	23	19	29	24	26	27	22	24	18
voćar-vinogradar	20	18	35	27	24	19	25	21	26	14
prerađivač mlijeka	11	10	18	25	14	22	16	19	19	18
tehničar računarstva	32	24	47	20	54	15	59	22	63	24
tehničar elektroenergetike	39	27	46	32	47	29	54	32	56	30
električar	48		53		55		49		53	
autoelektričar	26		38		46		52		49	
građevinski tehničar	17	17	21	27	22	30	26	28	23	27
arhitektonski tehničar	10	18	16	22	19	15	22	18	25	19
medicinski tehničar	17	17	22	84	20	74	13	69	14	73
pekar	8								8	4
ekonomski tehničar	4	41	7	45	9	51	16	45		
kuhar	41		10	15	16	13	11	17	8	11

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Razmatrajući osnovne elemente dolazimo do zaključka da u srednjem obrazovanju na području općine je zastupljeno 63 odjeljenja, sa prosjekom od 22 učenika po odjeljenju. Broj nastavnika po učeniku 9,45 što znači da jedan nastavnik pokriva oko 10 učenika u nastavi. Infrastruktura u školama je zadovoljavajuća s obzirom na činjenicu da su oba objekta solidno opremljena uz konstantnu potrebu osavremnjivanja kabineta i sredstava za praktičnu nastavu.

Pored redovnih nastavnih aktivnosti, u školama su brojne kulturne i sportske aktivnosti. Učenici su angažirani kroz sekcije u školi, što je rezultiralo učešćem na brojnim školskim takmičenjima. Prateći trendove u svijetu ukazuje se potreba za razvoj aktivnosti koje doprinose razvoju vještina kreativnih djelatnosti. Školska-sportska infrastruktura podrazumjeva izgrađene sporske sale, pri čemu je u posmatranom periodu u školskom objektu JU MSŠ „Hasan Kikić“ izgrađena nova savremena podloga.

U pogledu neformalnog i cjeloživotnog učenja na nivou Grada Gradačca u 2019. godini je otvoren Centar za stručno osposobljavanje. Centar pruža prilagođenu obuku za radnike u domenu osnovnih i naprednih tehnika proizvodnje sa ciljem kreiranja adekvatne radne snage za brzorastuću industriju u području sjeveroistočne Bosne, prvenstveno u metalnom sektoru. Objekat ima šest prostorija od kojih su dvije opremljene za praktičnu i teoretsku nastavu, uz mogućnost da mladi skloni tehničkim naukama, budu obrazovani po STEM modelu.

Ustanove visokog obrazovanja nisu prostorno pozicionirane na području Grada Gradačca. Međutim blizina visokoškolskih ustanova nameće potrebu sve većeg uvezivanja potentne privrede Gradačca sa visokoobrazovnim institucijama u cilju razvoja znanja, vještina i proizvodnih procesa. Oblast poljoprivrede posebno zaslužuje pažnju o ovom segmentu.

3.1.4. Stipendiranje i podrška Grada u oblasti obrazovanja

Pored činjenice da je nadležnost u oblasti obrazovanja, unutar društveno-pravnog poretka pozicionirana na nivou Kantona, Grad je iz okvira nadležnosti zasnovane na propisima lokalne samouprave u FBiH u posmatranom periodu podupirao oblast obrazovanja. Podrška je usmjerena prema učenicima u vidu stipendija i školama kroz podršku razvoj školske infrastrukture.

Program stipendiranja od strane Grada u periodu 2018-2021. godina obuhvata osnovno, srednje i visoko

obrazovanje, uključujući i propisujući kriterije¹¹ (talenti/učenici generacije i studenti sa visokim prosjekom ocjena, studenti sa većim prosjekom ocjena, članovi porodice boraca i invalida, socijalne kategorije). Tokom godine prosječan broj stipendija se kreće na nivou 123 stipendija u iznosima od 400-800 KM za osnovnu i srednju školu, 800-1200 KM za visoko obrazovanje.

Tabela 8: Broj stipendija Grad Gradačac u periodu 2018-2021.

Vrsta i broj stipendija	2018	2019	2020	2021
Osnovno i srednje obrazovanje				
-broj stipendija	17	19	19	10
-iznos sredstava	6.800	7.600	7.600	8.000
Visoko obrazovanje				
-broj stipendija	104	113	107	104
-iznos sredstava	83.200	90.400	85.600	124.800
UKUPNO STIPENDIJA	121	132	126	114
UKUPNO SREDSTAVA	90.000	98.000	93.200	133.800

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Grad na nivou godine pruža novčanu grantovsku podršku predškolskom obrazovanju na nivou od 460.000 KM. Cijeneći činjenicu starosti objekata i perioda eksploatacije, Grad budžetskim sredstvima finansira/sufinansira školsku infrastrukturu i opremu (sportske sale, energijsku efikasnost, opremu) i ovo se i dalje nameće kao potreba i u narednom periodu.

- Javnim predškolskim obrazovanjem na prostoru Grada Gradačca u 2021. godini obuhvaćeno je 270 djece (51% muške djece i 49% ženske djece), uz kontinuirano prisutan trend povećanja po godinama. Broj djece uključenih u predškolsko obrazovanje u 2021. godini iznosio je 270. U 2017. godini je bilo upisano 172 djece, što ukazuje na rast broja djece u predškolskim ustanovama za 36,3%.
- Obuhvat djece predškolskim obrazovanjem na nivou od 25,9%. Broj nastavnog osoblja u 2021. godini je 23 nastavnika/odgajatelja i u tom segmentu je prisutan rast u odnosu na 2017. godinu u iznosu od 21,8%.
- U školskoj 2021/22 broj učenika u školama je 3423 i u odnosu na 2016/17, kada je bilo upisano 3814 učenika, broj učenika je manji za 10,3%. Omjer učenika u centralnim u odnosu na područne škole je približno jednak. Broj novoupisanih učenika u posmatranom periodu pokazuje trend smanjenja što odgovara trendu smanjenja stope prirodnog priraštaja kao i odlascima stanovništva.
- Broj nastavnog osoblja raste svake godine i sa 293 nastavnika angažovana u 2016/17. godini, broj nastavnika u 2020/21. godini je dosegao broj od 313 nastavnika, što predstavlja rast od 6,4%. Broj učenika u osnovnom obrazovanju bilježi pad u posljednjih pet godina, broj zaposlenih nije pratio trend smanjenja broja učenika. Ukoliko uzmemo u obzir omjer broj učenika i odjeljenja dolazimo do podatka da je popunjenost odjeljenja na nivou od 20,6 učenika.
- Opremljenost škola zahtjeva konstantno ulaganje u obnovu i osavremenjivanje. Opremljenost informatičkom opremom je nedostatna. Broj učenika osnovnih škola u TK-a na jedan računar je 20.
- U dvije srednje škole u školskoj 2020/21. godini upisan je 1381 učenik, što je u odnosu na 2017/18. godinu kada je bilo upisano 1832 učenika pad broja učenika za 24,7%. Učenici su raspoređeni u 63 odjeljenja. Broj novoupisanih je konstantan i u 2021. godine upisanih učenika je bilo 361. Broj nastavnika je na nivou 146 nastavnika i radi se o broja koji ima tendenciju stagniranja.
- Uočava se trend pada broja učenika i veće smanjenje zainteresiranost za gimnaziju. Sa druge strane interes za tehničke smjerove je veći u odnosu na gimnaziju. Cijeneći činjenicu izraženih privrednih

¹¹ Odluka o općim uslovima, postupku i kriterijima za ostvarivanje prava na stipendiju Grada Gradačac (Sl.glasnika Grada Gradačca, broj. 11/21).

aktivnosti na području Grada Grdačca struktura učenika srednjeg stručnog usmjerenja je najviše zastupljena kroz mašinske tehničare, bravare, metalostrugare, električare. Najveći trend raste učenika u odnosu na stručno usmjerenje se uočava kroz smjerove vezane za informatička usmjerenja, dok je pad najizraženiji u vezi usmjerenja vezanih za ugostiteljstvo (kuhar). Uočava se da nisu zastupljeni smjerovi osposobljavanja vezani za savremenu tehničku opremu (CNC, robotika i sl).

- Potreba potentne privrede Gradačca za razvoja znanja, vještina i proizvodnih procesa nameće potrebu jačeg uvezivanja sa visokoobrazovnim institucijama. Oblast poljoprivrede posebno zaslužuje pažnju o ovom segmentu.
- Neformalno i cjeloživotno učenje imaju uspostavljen sistem kroz Centar za stručno osposobljavanje. Potencijal postoji u pravcu razvoja znanja i vještina u oblasti komparativnih prednosti Gradačca (industrijska proizvodnja, poljoprivreda).
- Uspostavljeni su programi podrške učenicima i podrške razvoju infrastrukture školskih ustanova sa potrebom održavanja kontinuiteta podrške i dodatnim razvojem kapaciteta škola.

3.2. Kultura i sport

Djelatnost kulture obuhvata kulturne institucije i organizacije koje svoju aktivnost izražavaju kroz kulturne djelatnosti, razne manifestacije izvođačkih i scenskih umjetnosti. Pored objekata koji su namjenski građeni za djelatnost kulture, kulturne aktivnosti se odvijaju i u objektima polivalentnog karaktera, u kulturno-sportskim centrima i drugim objektima.

Na nivou Grada osnovane su dvije javne ustanove kulture. Od strane Grada osnovan je J.U. Centar za kulturu „Ahmed Muradbegović“, kao pravni sljednik, prijeratnog Centra za informisanje, obrazovanje i kulturu „Vaso Pelagić“ Gradačac. Centar za kulturu u svojoj djelatnosti ima informisanje, zaštitu kulturnih vrijednosti i organizaciju kulturnih sadržaja, kao i Zavičajnu muzejsku zbirku. U sklopu centra kroz djelatnost informisanja je uspostavljen Radio Gradačac sa redovnim emitovanjem radio programa. Centar u vršenju djelatnosti redovno organizuje kulturne događaje (koncerte, izložbe, dječije festivale i ostale sadržaje). Najznačajnija tradicionalna književno kulturna manifestacija je „Kikićevih susreti“. U sklopu Centra uređen je prostor za zavičajnu muzejsku zbirku u sklopu koga su izloženi artefakti pronađeni na području općine Gradačca i Bosanske posavine u razdoblju od starijeg kamenog doba do kraja osmanlijskog razdoblja. Posebnost zbirke su kameni kresani i glačani artefakti iz razdoblja starijeg kamenog doba stari oko 100.000 godina i prvih zajednica mlađeg kamenog doba starčevačke i vinčanske kulture koji potječu iz razdoblja od prije 7.000 godina. Od značajnijih kapitalnih ulaganja u posmatranom periodu se izdavaja rekonstrukcija objekta gradskog kina čime su osigurani uslove za različite društveno-kulturne aktivnosti svih građana (koncerti, pozorišne predstave, kino projekcije).

U oblasti ustanova kulture Grad Gradačac je osnovao Javnu ustanovu biblioteka „ Alija Isaković“ Gradačac. Knjižni fond biblioteke sadrži 35.000 knjiga sa evidentiranih preko 2.000 korisnika. Rad u biblioteci je organiziran po odjelima: zavičajna zbirka, čitaonica (za djecu i omladinu, za odrasle i odjeljenje stručne literature) i zbirka rariteta. Pristup knjizi omogućen je stanovništvu širom općine Gradačac putem pokretne biblioteke po mjesnim zajednicama i isturenog odjeljenja u lječilištu Banja Ilidža. U vršenju djelatnosti biblioteka se bavi i izdavačkom djelatnosti izdavajući godišnje časopis za kulturu „Diwan“ ali i druge izdanja (monografije i druga književno-naučna dijela). Učešćem u svim javnim društvenim događajima u Gradačcu, biblioteka „Alija Isaković“ dokazala je da je stvaralački aktivan dio zajednice. Biblioteka je jedan od organizatora manifestacije „Gradačački književni susreti“, a takođe i književnih večeri, promocija, dramskih večeri, poetskih recitala i seminara.

U sklopu O.Š. „Safet Beg Bašagić“ djeluje osnovna muzička škola koja pruža pouku u ovom segmentu kulturnog stvaralaštva i ukupno obogaćuje kulturnu ponudu i razne manifestacije na području Grada Gradačca.

Podrška Grada radu javnih ustanova iz oblasti kulture je konstantna i uočava se rast podrške u periodu 2017-2021. godine procentu od 31,3%. Pored redovne budžetske podrške Grad je u posmatranom

periodu izdvajao sredstva za kapitalnu podršku u razvoju infrastrukture i opremljenosti sadržajima (kino, zavičajna postavka, energetska efikasnost).

Tabela X: Ustanove iz oblasti kulture na području Grada Gradačca i podrška finansiranju u periodu 2017-2021. godina

	2017	2018	2019	2020	2021
CENTAR ZA KULTURU					
Osiguran prostor	Da	Da	Da	Da	Da
Dotacija Grada	189.520	194.880	208.517	253.574	273.667
BIBLIOTEKA					
Osiguran prostor	Da	Da	Da	Da	Da
Dotacija Grada	143.480	159.300	175.160	207.692	210.744

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Kulturne aktivnosti polivalentnog karaktera na području Grada Gradačca predstavljaju na osnovu utvrđenih kriterija podržane aktivnosti organizacija/udruženja građana i drugih subjekata koji podrazumjevaju organizaciju kulturnih događaja i manifestacija sa sadržajima koji uključuju kulturne, zabavne i sportske sadržaje (noć muzeja, ljetovanje na starom gradu, smotra horova i folklora, pozorišne predstave, moto susreti, etno sadržaji). Na području Grada djeluju 6 kulturno umjetnička društva. Doprinos ostvarenju kulturnih sadržaja na području općine ostvaruju i udruženja građana sa programskim ciljevima iz oblasti kulture koja su podržana od strane Grada.

Značajnu ulogu u ostvarenju kulturnih događaja ostvaruje i tradicionalna manifestacija „Sajam šljive“ u sklopu koga se na jezeru Hazna organizuje „Gastro avlija“. Prvi Sajam šljive održan je 1969. godine i iz godine u godinu organizacija i programski sadržaji su se mijenjali. Konstanta je da Gradačac i njegovi stanovnici na poseban način žive sajamske dane sa značajnim potencijalom za daljni razvoj i proširenje sadržaja. Sajamske sadržaje prati kulturno-zabavni program uz tradicionalnu podjelu šljiva i proizvoda od šljiva.

Ukupno posmatrajući kapacitete i dostignuti razvoj ustanova kulture i aktivnosti polivalentnog karaktera, uočava se potencijal iskorištavanja izgrađene infrastrukture i tradicije organizovanja kulturnih sadržaja u pravcu daljnjeg proširenja na godišnjem nivou što može biti razvojni potencijal na području Grada i šire.

Na području Grada Gradačca evidentirani su značajni kulturno-historijski spomenici i prirodno naslijeđe. Isti obuhvataju prahistorijske arheološke lokalitete, historijska područja, graditeljske cjeline, spomeničke cjeline (mezarja), historijske spomenike, spomenička područja, graditeljsko naslijeđe, etnološko i prirodno naslijeđe.

Tabela X. Pregled dobara kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Grada Gradačca

R.B.	NAZIV DOBRA	VRSTA DOBRA
1.	Stari grad Gradačac sa Gradašćevića kulom	Historijsko područje
2.	Husejnija džamija	Graditeljska cjelina
3.	Harem Bukva (Bukvačke ili Bukvarske) džamije	Spomenička cjelina /mezarje
4.	Harem Hadži Reufbegove ili Nove (Džedid) džamije	Spomenička cjelina /mezarje
5.	Hram Svetog proroka Ilije	Historijski spomenik
6.	Kuća porodice Gradašćević sa pokretnim naslijeđem	Historijski spomenik
7.	Lokalitetu „Ražljevi“ u naselju Ledenice	Arheološko

8.	Prahistorijsko naselje Kalajdžije	Arheološko
9.	Prahistorijsko naselje Kućišta	Arheološko
10.	Gradina Tolisa	Arheološko
11.	Crkvište na Ormanici	Arheološko
12.	Lokalitet Cigla	Arheološko
13.	Gradina	Arheološko
14.	Lok. „Kamenovi“ u Donjim Srnicama	Spomeničko
15.	Nekropola Ešći Groblje, Jelevče Selo	Spomeničko
16.	Nekropola stećaka na lokalitet Kamenje	Spomeničko
17.	Usamljeni stećak sljemenjak	Spomeničko
18.	Srednjovjekovna nekropola Grob na Grabu	Spomeničko
19.	Džamija Bukva (Bukvačka džamija)	Graditeljsko
20.	Hadži Reuf-begove, Begova ili Nova (Džedid) džamija	Graditeljsko
21.	Sviračka džamija	Graditeljsko
22.	Murat-kapetanova medresa - Muradija	Graditeljsko
23.	Zgrada katoličk crkve sv. Mark evanđeliste	Graditeljsko
24.	Zgrada Popovića	Graditeljsko
25.	Zgrada stare pošte	Graditeljsko
26.	Narodna osnovn škola ili „Crven škola“	Graditeljsko
27.	Objekat „Vila Parizija	Graditeljsko
28.	Zgrada iz austrougarskog perioda	Graditeljsko
29.	Škola učenika u privredi ŠUP	Graditeljsko
30.	Mezarje Šehitluci	Spomeničko
31.	Mezarje u Kadić Bašća	Spomeničko
32.	Kapetanovića staro mezarje	Spomeničko
33.	Mezarje pored jezera Hazna	Spomeničko
34.	Staro mezarje Keralijsko	Spomeničko
35.	Mezarje Eski u Jelovče Selu	Spomeničko
36.	Turbe - Hadžiefendijin mezar	Spomeničko
37.	Turbe u Šehitlucima	Spomeničko
38.	Rodna kuća Hasana Kikića	Spomeničko
39.	Kosturnica i spomen obilježje iz NOR-a u parku u Gradačcu	Spomeničko
40.	Spomen obilježje šehidima, palim borcima i civilnim žrtvama rata 1992-1995. u centralnom parku	Spomeničko
41.	Park sa bistama	Spomeničko
42.	Spomenik iz Drugog svjetskog rata u utvrdi	Spomeničko
43.	Spomen obilježje djeci žrtava rata Gradačca	Spomeničko
44.	Oklopni voz – simbol odbrane Gradačca	Spomeničko
45.	Česma kod Sviračke džamije	Spomeničko
46.	Česma Šejha Hadži Hasan efendije	Spomeničko
47.	Stara kuća u Biberovom Polju	Etnološko
48.	Stara kuća Salihovića u D. Međiđi	Etnološko
49.	Banjsko lječilište Ilidža	Prirodno
50.	Jezero Hazna	Prirodno
51.	Jezero Vidara	Prirodno
52.	Izvorište Gradašnica	Prirodno
53.	Gradski park	Prirodno
54.	Brdsko planinsko područje Trebave – izletničko mjesto	Prirodno
55.	Planinarski dom Jasenica	Prirodno

Izvor: Zavod za zaštitu i korišćenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Registar dobara kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Grada Gradačac, dostupno na www.bastina.ba

Pored ukupnog potencijala, najznačajniji kulturno-historijski spomenici su Stari grad Gradačac sa Gradaševića kulom (kula Zmaja od Bosne) i Husejnija (Husein-kapetana Gradaševića) džamija u Gradačcu koji je proglašeni nacionalnim spomenikom. Tvrđava se nalazi na terenu koji sa svih strana pada prema sjevernoj kapi-kuli, gdje je teren najniži i tu se ujedno nalazi veza tvrđave sa centralnim dijelom civilnog naselja – čaršijom. Tvrđava ima dvije cjeline: Donji grad i unutar njega Gornji grad. Cijeli kompleks je opasan bedemima koji zatvaraju površinu od 35 ari, 91 m². Karakteristično je da su pojedini dijelovi bedema i kule cijelog kompleksa građeni mnogo pažljivije klesanim kamenom nego mnogi drugi gradovi istog doba u Bosni. Prostor Starog grada ima oblik nepravilnog četverougona sa dužinom stranice od oko 180 – 200 m. Historijsko područje i sama tvrđava su pretrpjeli znatna oštećenja i prioritarno se pojavljuje potreba značajnijeg ulaganja u obnovu kule i historijskog područja, kao i restauratorskih radova.

Značajan dio ove oblasti obuhvataju aktivnosti obilježavanja datuma, događaja i ličnosti iz perioda odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godina i perioda Narodno-oslobodilačkog rata 1941.-1945. godina. Aktivnosti obilježavanja se provode u skladu sa Odlukom o određivanju značajnih datuma na području općine Gradačac i finansiraju iz budžeta Grada putem projekata i podrške nevladinih i neprofitnih udruženja koja okupljaju boračku populaciju. Bitan segment obilježavanja datuma, događaja i ličnosti iz perioda odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995.godina čine izgrađeni spomenici, od kojih je po mjesnim zajednicama izgrađeno 14 spomen obilježja, dok je za 22 mjesne zajednice izrađeno idejno rješenje.

Tabela X. Značajni događaji i manifestacije Grada Gradačca

R.b	Događaji i manifestacije	Datum
1.	Gradačac kroz historiju	18.09
2.	Dan privrednika Gradačac	30.08
3.	Buđenje Gradačca za slobodu	06.04 – Dan oslobođenja Gradačca u II Svjetskom ratu
		09.04. – Dan organizovanja otpora
		01.07. – Dan organizovanja Patriotske lige
4.	Žrtve Gradačca za BiH	05.06. – Dan žrtava Gradačca
		30.06. – zločin nad civilima Ormanica
		24.12. – stradanje djece Gradačca
5.	Rađanje slobode	17.10. – „Istok“ oslobodilačka dejstva
		22.10. – bitka za oklopni voz/Dan općine
		22.10. Dan zlatnih ljiljana Gradačac
6.	Sloboda „KAPIJE BIH“ za slobodu BiH	15.01. – Dan gradačaćkih brigada
		09.06.- Dan formiranje 107. brigade
		03.12. – Dan invalida Gradačca
		07.12. – „Zapad“ oslobodilačka borbena dejstva

Izvor: Odluka o određivanju značajnih datuma na području općine Gradačac (Sl. glasnik Gradačac, broj:8/09)

Na području Grada Gradačca izgrađeno je nekoliko spomen obilježja koja su izgrađena budžetskim sredstvima i za koja se svake godine planiraju sredstva za održavanje i sanaciju.

Tabela X: Spomen obilježja na području Grada Gradačac

	Spomen obilježja
1	Centralno spomen obilježje šehidima, poginulim borcima i civilnim žrtvama rata 1992 -1995. godine
2	Spomen obilježje u Mahmut Mahali – mezarje šehida, poginulih boraca i civilnih žrtava rata 1992-1995.godine
3	Spomen obilježje žrtvama četničkog masakra 30. juna 1992. godine u Kerepu
4	Spomen obilježje ubijenoj djeci u ratu od 1992. do 1995. godine

5	Spomen obilježje poginulim borcima i civilnim žrtvama rata 1992-1995.godine, hrvatske nacionalnosti, „Križ“ u Ledenicama Donjim
6	Spomen kosturnica borcima NOR-a i civilnim žrtvama rata 1941. do 1945.godine
7	Spomen obilježje žrtvama rata 1941 -1945.godine u mjesnoj zajednici Svirac

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

U pogledu stanja spomen obilježja uočava se potreba za završetkom sanacije Centralnog spomen obilježja u skladu sa stručnim mišljenjem Instituta za materijale i konstrukcije Građevinskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu. Potrebno je poduzeti završne radove na Spomen obilježje ubijenoj djeci Gradačca u ratu 1992-1995. godine. U narednom periodu potrebno je razvijati aktivnosti sanacije Spomen obilježje žrtvama drugog svjetskog rata u mjesnoj zajednici Svirac.

Pored navedenih spomenika, grad Gradačac vodi stalnu brigu o održavanju i zaštiti oklopnog voza a u prehodnom periodu prostor oko oklopnog voza je ograđen, izgrađena je rasvjeta i instaliran je video nadzor. Trenutno su u toku radovi na postavljanju guma na jednom vagonu kako bi posjetioци imali što vjerodostojniju sliku kako je izgledala ova čelična neman kada su je zaustavili borci Armije Repulike Bosne i Hercegovine.

Sport podrazumijeva sve oblike tjelesne aktivnosti putem neorganiziranog ili organiziranog učestvovanja sa ciljem poboljšanja tjelesne spremnosti i mentalnog blagostanja, stvaranja društvenih odnosa i postizanja rezultata u takmičenjima. Zakon o sportu Tuzlanskog kantona¹² propisuje da sportski odgoj i obrazovanje obuhvata tjelesne i sportske aktivnosti djece, omladine i odraslih građana. Sportski odgoj i obrazovanje ostvaruju se u okviru nastavnih planova i programa predškolskih ustanova, osnovnih i srednjih škola kao i u okviru programa sportskih klubova. Zakon prepoznaje termine sport, sportska rekreacija, kvalitetan sport, vrhunski sport, sport za lica sa invaliditetom. Grad ostvaruje javni interes u sportu stvaranjem uslova za zadovoljavanje lokalnih potreba građana u oblasti sporta i sportske rekreacije tako što: programira i planira razvoj sporta i sportske rekreacije na području grada; obezbjeđuje sredstva za ostvarivanje gradskog sportskog programa; podstiče i obezbjeđuje uslove za odvijanje i razvoj sporta na području grada; planira, izgrađuje, održava i kontroliše namjensko korištenje javnih objekata za sport i sportsku rekreaciju na području grada. Sredstva za ostvarivanje javnog interesa u oblasti sporta obezbjeđuju se u budžetu grada.

Na području Grada Gradačca sport se ostvaruje putem tjelesne aktivnosti i sportskih igara koje se organizuju u cilju unapređenja zdravlja djece i omladine (školska takmičenja); sportski odgoj i obrazovanje (takmičenja organizovana na nivou škola, sportskog saveza i klubova); sport za lica sa invaliditetom (sportsku aktivnost organizovane putem klubova za lica sa invaliditetom-Košarkaški invalidski klub „Zmaj“ Gradačac); sportske klubove gradskog i kantonalnog ranga takmičenja (takmičarski sport); sportske klubove kvalitetnog sporta (takmičenja koja se organizuju na području dva ili više kantona, na prostoru Federacije BiH ili na cijelom prostoru BiH) i sportsku rekreaciju (sportske aktivnosti omladine i odraslih građana, koja se ostvaruje u okviru različitih oblika tjelesnog vježbanja i nema određene takmičarske oblike. Najzastupljeniji sportovi su nogomet, rukomet, odbojka, košarka, borilački sportovi, planinarstvo, ribolov i streljaštvo i primjetno je povećanje rekreacionih aktivnosti trčanja i fitnesa.

Sredstva za ostvarivanje javnog interesa u oblasti sporta obezbjeđuju se u budžetu grada. Podrška se realizuje kroz utvrđene programe podrške nevladinim organizacijama i organizovanim sportskim manifestacijama. Na nivou gradske administracije putem nadležne službe se ostvaruje podrška koja istovremeno podrazumjeva adekatno izvještavanje i praćenje utrošenih sredstava, pri čemu se ne vode potpune evidencije o broju sportista, članova udruženja, broja takmičara u obliku registra.

U posmatranom periodu (2017-2021) od strane grada putem transfera za sport ukupno je podržano 36 klubova/udruženja sa ukupno utrošenim sredstvima u iznosu od 3.587.808 KM. Trend je povećanje

¹² («Sl. novine TK» broj 8/10 i 8/13)

izdavajanja sredstava za ovu namjenu i rast u 2021. godinu u odnosu na 2017. godinu je na nivou od 39,6%, što ukazuje na povećane sportskih aktivnosti i ostvarivanje sportskih rezultata.

Tabela X: Pregled finasijske podrška klubovim/udruženjima od strane Grada Gradačca u periodu 2017-2021. godine

Udruženje/klub	2017	2018	2019	2020	2021
NK Zvijezda	146.000	215.700	195.000	92.600	343.000
Nogometni savez općine Gradačac	800	3.400	1.700	223.300	0
Omladinski klub Zvijezda	192.000	215.700	200.000	0	0
OK Kula	37.500	69.898	49.000	66.000	94.000
RK Gradačac 1954	0	0	30.000	58.500	165.000
Sportski savez	16.000	15.000	33.500	35.000	48.600
KIK Zmaj	38.500	39.000	35.000	25.000	45.000
NK Zvijezda 2020	0	0	0	72.600	100.000
RK Gradačac	32.770	32.000	28.360	0	0
FK Bosna	12.000	10.500	13.000	16.000	23.000
RK Speed	6.000	7.500	13.000	0	2.000
FK Jedinstvo Vučkovci	6.700	4.900	6.700	8.375	10.600
FK Mladost	10.200	8.000	8.400	2.000	9.000
Karate klub Tempo	1.000	6.500	7.900	3.000	9.000
NK Omladinac 68	4.700	5.400	7.400	4.000	10.000
OFK Vida	10.800	10.400	4.900	2.000	8.300
OFK Mionica 85	2.800	4.500	4.900	3.000	9.550
NK Željezničar	4.700	5.100	5.200	2.400	5.400
NK 12. Decembar	5.400	5.400	5.400	3.100	5.400
NK Biberovo polje	7.500	8.000	4.200	3.000	5.400
KBS Zmaj	3.000	5.200	1.680	4.000	3.000
NK Trebava	4.900	7.100	3.700	2.900	5.400
Kung Fu Wu Shu UG	2.000	2.500	5.000	1.500	2.500
OFK Medida Donja	5.400	5.400	3.700	4.800	5.400
FK Sloboda	5.900	7.400	4.400	1.000	5.400
Sportski klub Spartak	0	1.000	1.500	2.000	2.300
Streljački klub Centar	1.000	1.800	1.500	1.500	1.000
NK Zelinja 76	5.000	3.600	2.800	0	0
Škola nogometa Tempo	2.200	3.500	900	1.800	0
Sportski tiplerski klub	500	500	800	800	800
Škola nogometa Perfekt	1.000	500	0	0	1.500
Nogometni savez TK-a	625	0	0	0	0
Nogometni savez FBiH	0	0	70.000	0	0
Udruženje nogometnih trenera	0	0	0	0	1.000
UG sportskih ribolovaca Hazna	0	1.200	0	0	300
Škola fudbala Tempo Tim	0	1.000	0	0	0
Škola fudbala jedinstvo 2005	0	1.750	0	0	0
UKUPNO	566.895	709.348	749.540	640.175	921.850

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Kada su u pitanju sportska infrastruktura ista se kontinuirano proširuje i obnavlja i pruža dovoljno osnova za bavljenje i razvoj sporta. Sportski nogometni tereni su opremljeni osnovnom infrastrukturom i omogućavaju održavanje takmičarskih igara pri čemu se po standardu opremljenosti izdvaja stadion „Banja-Iliddža“. Što se tiče fiskulturnih sala i sportske dvorane, na području grada Gradačca ima ukupno sedam sportskih sala, a još jedna je trenutno u izgradnji u sklopu O.Š. „Edhem Mulabdić“. Gradska sportska dvorana, koja pripada MZ Centar, najveća je sportska dvorana u Gradačcu ali ukupno stanje nezadovoljava savremene uslove. U ovoj sportskoj dvorani je potrebno renovirati i promijeniti podlogu, golove, svlačionice, koševе, riješiti pitanje grijanja, rasvjetu potpuno promijeniti i još mnogo drugih stvari. Stanje po pitanju vanjskih sportskih terena na području grada Gradačac podrazumjeva da je skoro kompletno područje Grada pokriveno sportskim terenima. Od 36 mjesnih zajednica njih 27 posjeduje sportski poligon ili nogometno igralište ili oboje, a pojedine mjesne zajednice imaju i više od dva sportska terena. Stalno korištenje i periodi amortizacije zahtjevaju kontinuiran ulaganjima prema prioritetima i dostizanje standarda koji su dostignuti na primjeru MZ Centar i kompleksa za male sportove „Luke“.

Najizraženiji problemi u oblasti sporta na području grada se odnose na stanje infrastrukture, prije svega Gradske sportske dvorane i stadiona i sportskih poligona po mjesnim zajednicama kako bi se stvorili povoljni uslovi za trenažni proces i bavljenje sportom uopšte. Gradski stadion ima prostorne kapacitete za proširenja sportske infrastrukture za omogućavanje sportskih aktivnosti za atletiku. Značajan problem predstavlja pitanje korištenja prirodnih bogastava vode u jezerima „Hazna“ i „Vidara“, kako bi se reaktivirali klubovi koji se bave sportovima na vodi ili potaklo osnivanje novih, te kako bi se rekreativcima omogućilo plivanje i ostali sportove na vodi kao još jedan vid sportske rekreacije. Savremeni trendovi iziskuju podršku u razvoju i dostupnosti infrastrukture za rekreaciju, biciklizam i fitnes o čemu je potrebno u narednom periodu voditi računa. Konačno dostignuti nivo razvoja infrastrukture iziskuje kvalitetno omasovljenje takmičarskog i rekreativnog sporta (zimске i ljetne školske igre, radničke sportske igre, sportske događaje rekreativnog sadržaja i slično). Ukupan rast sporta nameće potrebu uspostave registra u cilju kvalitetnog praćenja i u konačnosti postizanja vrhunskih rezultata.

U kontekstu kapitalnih ulaganja, na osnovu podataka iz izvještaja o izvršenju budžeta Grada Gradačca (2017-2021) u oblast sporta kapitalno je izdvojeno 570.772 KM.

- Rast kapaciteta korisnog prostora u ustanovama kulture periodu 2017-2021. godine.
- Podrška Grada radu javnih ustanova iz oblasti kulture je konstantna i uočava se rast podrške u periodu 2017-2021. godine procentu od 31,3%.
- Značajnu ulogu u ostvarenju kulturnih događaja ostvaruje i tradicionalna manifestacija „Sajam šljive“ u sklopu koga se na jezeru Hazna organizuje „Gastro avlija“.
- Evidentirani su spomenici kulture i prirodne baštine na području općine, od kojih su najznačajniji kulturno-historijski spomenici historijsko područje Stari grad Gradačac sa Gradašćevića kulom (kula Zmaja od Bosne) i Husejnija džamija.
- Značajan dio obuhvataju aktivnosti obilježavanja datuma, događaja i ličnosti iz perioda odbrambeno-oslobodilačkog rata 1992.-1995. godina i perioda Narodno-oslobodilačkog rata 1941.-1945. godina. Iz navedenog proizilazi potreba razvoja događaja i spomeničkih historijsko-kulturnih kompleksa (Centralno spomen obilježje, oklopni voz).
- Na području Grada kontinuirano je prisutan rast površina prostora i terena za bavljenje sportom.
- Najzastupljeniji sportovi su nogomet, rukomet, odbojka, košarka, borilački sportovi, planinarstvo, ribolov i streljaštvo i primjetno je povećanje rekreativnih aktivnosti trčanja i fitnesa.
- Prisutan je trend povećanja izdavajanja sredstava za ovu namjenu i rast u 2021. godinu u odnosu na 2017. godinu u procentu od 39,6%, što ukazuje na povećane sportskih aktivnosti i ostvarivanje sportskih rezultata.
- Najizraženiji problemi u oblasti sporta na području grada se odnose na stanje infrastrukture, prije svega Gradske sportske dvorane i stadiona i sportskih poligona po mjesnim zajednicama kako bi se stvorili povoljni uslovi za trenažni proces i bavljenje sportom uopšte.

- Potreba razvoja nove sportske infrastrukture je konstantna i uočava se potreba korištenja prirodnih bogastava vode u jezerima „Hazna“ i „Vidara“, kako bi se reaktivirali klubovi koji se bave sportovima na vodi ili potaklo osnivanje novih, te kako bi se rekreativcima omogućilo plivanje i ostali sportove na vodi kao još jedan vid sportske rekreacije. Savremeni trendovi iziskuju podršku u razvoju i dostupnosti infrastrukture za rekreaciju, biciklizam i fitnes o čemu je potrebno u narednom periodu voditi računa.
- U kontekstu kapitalnih ulaganja, na osnovu podataka iz izvještaja o izvršenju budžeta Grada Gradačca (2017-2021) u oblast sporta kapitalno je izdvojeno 570.772 KM što predstavlja pokazatelje za buduća ulaganja.

3.3. Zdravstvena zaštita

Nadležnosti u oblasti zdravlja je ustavno pozicionirana na nivou kantona čije finansiranje se u najvećem obimu ostvaruje kroz Zavod zdravstvenog osiguranja Tuzlanskog kantona. Grad Gradačac je osnivač javnih ustanova zdravlja što obuhvata Dom zdravlja Gradačac, javnu ustanovu Apoteka Gradačac i Javnu zdravstvenu ustanovu Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje „Ilidža“ Gradačac. Dom zdravlja Gradačac pruža zdravstvenu zaštitu licima koja imaju prebivalište na području općine Gradačac i to u tri segmenta: primarna zdravstvena zaštita, vanbolnička konsultativno-specijalistička zdravstvena zaštita, vanbolnička dijagnostička djelatnost. Javna zdravstvena ustanova Centar za fizikalnu medicinu, rehabilitaciju i banjsko liječenje „Ilidža“ Gradačac je zdravstvena ustanova u kojoj se provodi preventivna zdravstvena zaštita, specijalistička i bolnička rehabilitacija.

Tabela X: Broj ustanova (jedinica) primarne zdravstvene zaštite na području Grada Gradačca

	2017	2018	2019	2020	2021
Domovi zdravlja	1	1	1	1	1
Područne ambulante	5	5	5	5	5
Timovi obiteljske medicine	19	19	22	24	23
Hitna pomoć	1	1	1	1	1
Savjetovališta koja rade na unapređenju zdravstvene zaštite kroz prevenciju i edukaciju	2	2	1	1	2

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Zdravstvene usluge se pružaju kroz organizovane službe u sjedištu ustanove i kroz prostorni raspored ambulanti u mjesnim zajednicama: Vučkovci, Međida Donja, Zelinja Donja, Srnice Donje i Mionica Centar u kojima rade timovi porodične medicine, gdje je građanima olakšan pristup primarnoj zdravstvenoj zaštiti. U analiziranom periodu uočava se rast timova obiteljske medicine. Nameće se potreba analiziranja potreba proširenja i standarda dostupnosti zdravstvene zaštite.

Popunjenost zdravstvenim kadrovima u periodu 2017-2021. godina bilježi rast u procentu od 13,2% što je izraz unaprijeđenja zdravstvene zaštite na području Grada.

Tabela X: Broj zdravstvenih kadrova primarne zdravstvene zaštite na području grada.

	2017			2018			2019			2020			2021		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
Ukupno	37	101	138	41	97	138	46	109	155	48	107	155	47	112	159
Lije. opće prakse	7	11	18	9	9	18	13	13	26	11	14	25	11	13	24
Specijalisti	10	13	23	11	14	25	11	14	25	12	14	26	11	15	26
Stomatolozi	2	3	5	2	3	5	2	3	5	3	1	4	3	2	5
Ginekolozi	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2	2	0	2
Medicinski tehničari	15	68	83	16	65	81	16	75	91	18	74	92	18	78	96

Ostalo osoblje	1	6	7	1	6	7	2	4	6	2	4	6	2	4	6
----------------	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Osnov ostvarivanja zdravstvene zaštite je pokrivenost zdravstvenim osiguranjem. Broj osiguranih lica u 2021. godine je na nivou 34.317 osiguranika, što predstavlja pad broja osiguranika od 7,74% u odnosu na 2017. godinu kada su ukupno bila osigurana 37.196 lica. U istom periodu uočavamo da raste broj nosilaca osiguranja, a opada broj članova obitelji nosioca osiguranja kao posljedica rasta broja zaposlenih na području grada. Ovaj podatak pozitivno utiče i na rast prihoda na strani Zavoda zdravstvenog osiguranja TK. Od ukupnog broja stanovnika u 2021. godini (38.552) prema pomenutim podacima 4.235 lica je neosigurano, što zahtjeva analiziranje ove pojave.

Tabela 18: Broj osiguranih lica i članova porodice nosilaca osiguranja na području općine

	2017	2018	2019	2020	2021
Nositelji osiguranja	22.069	22.174	22.244	22.319	22.336
Članovi obitelji nositelja osiguranja	15.127	14.453	13.287	12.515	11.981
Ukupno osiguranika	37.196	36.627	35.531	34.834	34.317

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Od ukupno 5 vodećih uzroka umiranja na području Tuzlanskog kantona u 2019. godini 49,4% su iz grupe bolesti cirkulatornog sistema: povišen krvni pritisak, moždani udar, srčani infarkt, zastoj srca, hronična ishemična oboljenja srca i kardiomiopatija. Zatim slijede tumori koji su uzrok u 22,9% smrtnih slučajeva. Ono što je zabrinjavajuće jeste povećanje smrtnih ishoda usljed bolesti cirkulatornih sistema, kao i povećanje broja smrtnih ishoda kao posljedica tumora. Sa aspekta vakcinacije djece uočen je konstantan broj vakcinisane djece (3500). Uzevši u obzir oboljenja i nadležnosti općine dolazi se do zaključka da je moguće i nužno je poduzimati aktivnosti usmjerene na provođenje promotivne kampanje za promjene u životnom stilu, praksama, unapređenje kvaliteta života, poboljšanje okoliša i socijalnih uslova, promovisanje zdravih stilova života i zdrave ishrane i fizičke aktivnosti rizika od konzumiranja alkohola i narkotika. Potrebno je ojačati saradnju i provoditi zdravstvene programe sa nevladinim organizacijama u promociji i zaštiti zdravlja.

Pojava pandemije COVID-19 proizvela je teškoće u ostvarivanju zdravstvene zaštite i ukazala na slabosti uspostavljenog sistema u vidu nepostojanja precizno utvrđenih planova postupanja u zdravstvenim krizama, neuvezanosti različitih nivoa vlasti, nedostatka opreme i zaštitnih sredstava obzirom da je postojala potreba za ostvarivanjem donacija. Poučeni iskustvom potrebno je razvijati Programe djelovanja u kriznim zdravstvenim situacijama (elementarne nepogode, epidemije zaraznih oboljenja).

Sa aspekta finansiranja zdravstvene zaštite uočava se rast obima finansiranja u procentu od 23,7%, a koji se u najvećem obimu odnosi na sredstva zavoda zdravstvenog osiguranja i dotacije osnivača.

Tabela X. Pregled finansiranja primarne zdravstvene zaštite

Izvori financiranja	2017	2018	2019	2020	2021
Ostvareni budžet	5.828.626	6.423.091	6.678.434	7.457.872	7.620.908
Iznos dotacije iz općinskog budžeta	30.000	30.000	0	50.000	85.000
% učešća Zavoda za zdravstveno osiguranje	0,93	0,91	0,92	0,91	0,92
% učešća Kantona	0	0	0	0	0
% učešća Općine	0	0	0	0	0,01115

% učešća korisnika zdrav. zaštite u pokriću dijela ili ukupnih izdataka	0,00128	0,00203	0,00193	0,00202	0,00138
% učešća drugih izvora	0,06872	0,08797	0,07807	0,08798	0,06747

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

- Zdravstvena zaštita na području grada obuhvata tri segmenta: primarnu zdravstvenu zaštitu, vanbolnička konsultativno-specijalističku zdravstvena zaštita, vanbolničku dijagnostičku djelatnost.
- Prostorni raspored usluga zdravstvene zaštite obuhvata 5 mjesnih zajednica.
- Popunjenost zdravstvenim kadrovima u periodu 2017-2021. godina bilježi rast u procentu od 13,2% što je izraz unaprijeđenja zdravstvene zaštite na području Grada.
- Uzevši u obzir oboljenja i nadležnosti općine dolazi se do zaključka da je moguće i nužno je poduzimati aktivnosti usmjerene na provođenje promotivne kampanje za promjene u životnom stilu, praksama, unapređenje kvaliteta života, poboljšanje okoliša i socijalnih uslova, promovisanje zdravih stilova života i zdrave ishrane i fizičke aktivnosti rizika od konzumiranja alkohola i narkotika
- Potrebno je razvijati Programe djelovanja u kriznim zdravstvenim situacijama (elementarne nepogode, epidemije, zarazna oboljenja).
- Sa aspekta finansiranja zdravstvene zaštite uočava se rast obima finansiranja u procentu od 23,7%, a koji se u najvećem obimu odnosi na sredstva zavoda zdravstvenog osiguranja i dotacije osnivača.

3.4. Socijalna zaštita

Socijalna zaštita je djelatnost usmjerena na osiguranje socijalne sigurnosti građana koji se nalaze u stanju socijalne potrebe. Oblast socijalne zaštite, zaštite civilnih žrtava rata i zaštite porodice sa djecom je regulisana normativnim okvirom iz nadležnosti kantona. Finansiranje socijalne zaštite finansira se iz budžeta Federacije BiH, budžeta Kantona i budžeta Grada.

Grad Gradačac je osnivač JU Centar za socijalni rad Gradačac koji predstavlja centralnu instituciju socijalne i dječije zaštite u lokalnoj zajednici. Djelatnost Ustanove, koja je od posebnog društvenog interesa, kao dio ukupne socijalne politike, usmjerena je na obezbjeđenje socijalne sigurnosti građana i njihovih porodica, koje se nađu u stanju socijalne potrebe na području Grada Gradačca. Centar opremljen prostorno i opremom i uvezan je u jedinstvenu bazu SOTAC ali detaljnije evidencije se vodi putem matičnih knjiga koje su podložne oštećenju ili potpunom uništenju u vanrednim situacijama s obzirom da trenutno nisu digitalizovane. Prihodi i rashodi Centra rastu u kontinuitetu u analiziranom periodu.

Tabela X. Prihodi i rashodi JU Centar za socijalni rad Gradačac 2017-2021.godine

Prihodi	2017	2018	2019	2020	2021
Ostvareni prihodi (KM)	414.575	445.272	464.601	459.920	469.320
% udio Općine	100%	100%	100%	100%	100%
% udio Kantona	0%	0%	0%	0%	0%
% učešća prihoda ostvarenih vlastitom djelatnošću ustanove	0%	0%	0%	0%	2%
% učešća drugih izvora	0%	0%	0%	0%	0%
Rashodi	2017	2018	2019	2020	2021
Planirani rashodi	414.575	445.272	464.601	459.920	469.320
Ostvareni rashodi	380.515	444.328	439.601	438.043	449.320
Transferi korisnicima	30.000	30.000	30.000.	30.000	30.000

Troškovi Centra za socijalni rad (plaće i naknade uposlenim, struja, itd)	360.575	398.952	404.201	408.043	423.320
---	---------	---------	---------	---------	---------

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

U posljednjih 5 godina broj korisnika centra u odnosu na broj u 2017. godini na području grad je u porastu u procentu od 21,5%. Ova činjenica ukazuje na proširenje obima socijalne zaštite što je povoljno sa jednog aspekta, ali sa druge strane sadrži i negativne konotacije stanja. U odnosu na vrstu socijalne pomoći u najvećem obimu su zastupljene novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe i osiguranje zdravstvene zaštite. Ove vrste pomoći u posmatranom periodu imaju tendenciju rasta, dok stalna novčana pomoć i dječiji dodatak iskazuju tendenciju pada.

Tabela X : Broj korisnika centra po vrsti pomoći na području Grada Gradačca

Vrsta pomoći	2016	2017	2018	2019	2020
Stalna novčana pomoć	327	319	312	270	264
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	672	650	754	839	989
Druga materijalna pomoć	0	0	0	0	0
Osposobljavanje za život i rad	0	0	0	0	0
Smještaj u drugu porodicu	9	6	5	5	6
Smještaj u ustanove socijalne zaštite	35	35	46	39	38
Jednokratne novčane pomoći	268	336	335	407	486
Zdravstveno osiguranje	836	788	1058	1122	1175
Usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada	316	281	336	290	329
Kućna njega i pomoć u kući	0	0	0	0	0
Dječiji dodatak	938	785	799	821	517
Naknada umjesto plaće roditelju koji je u radnom odnosu	108	149	158	174	181
Naknada umjesto plaće roditelju koji nije u radnom odnosu	0	385	455	423	425
Ukupno osoba	3509	3734	4258	4390	4410

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Visina prosječno izdvojenih sredstava po vrstama pomoći raste na osnovu čega zaključujemo da se prosječan mjesečni rast u periodu 2017-2021. godina na nivou od 7,6%. U dijelu koji se odnosi na novčanu naknada za pomoć i njegu druge osobe uočava pad prosječnog novčanog iznosa podrške.

Tabela X: Iznos isplaćene pomoći putem Centra za socijalni rad

vrsta pomoći	Iznos pomoći u KM/mjesečno (prosječno)				
	2017	2018	2019	2020	2021
Stalna novčana pomoć	132,6	132,8	136,5	141,7	148,1
Novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe	230,8	242,5	212,7	193,7	166,8
Druga materijalna pomoć	0	0	0	0	0
Osposobljavanje za život i rad	0	0	0	0	0
Smještaj u drugu obitelj	477,15	785,4	882,8	673,6	583,3
Jednokratne novčane pomoći	17,7	19,6	19,9	16,3	13,7
Zdravstveno osiguranje	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1
Usluge socijalnog rada i drugog stručnog rada	2,1	2,4	2,2	2,5	2,5
Dječiji dodatak	55	53,5	50,9	58,1	75,6
Ukupno sredstava	916,4	1237,3	1306,1	1087,1	991,1

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Broj lica kategorisanih u ranjivu grupu maloljetnika u posljednjih pet godina (2017-2021) je u stalnom rastu. U 2021. godini broj lica koja spadaju u ovu kategoriju iznosio je 180 lica. Povećanje broja maloljetnika kao ranjive grupe zahtjeva pojačan odgovor u vidu prevencije u osnovnim i srednjim školama te radu sa djecom u okviru ustanova. Zabrinjava rast broja djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama. U sklopu Centra za socijalni rad djeluje i kuća za djecu bez roditeljskog stranja „Duga“ sa kapacitetom od 24 djece sa ukupno 1770m² korisnog prostora (objekti i dvorište).

Tabela X: Broj lica kategorisan u ranjivu grupu maloljetnici, 2017-2021.

Godina	Djeca bez roditeljskog staranja			Odgojno zanemarena i zapuštena djeca			Djeca čiji je razvoj ometen obiteljskim problemima			Djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2017	3	18	21	34	4	38	3	10	13	10	9	19
2018	3	15	18	60	6	66	3	12	15	13	10	23
2019	5	17	22	85	2	87	2	9	11	18	14	32
2020	4	15	19	87	5	92	4	9	13	23	20	43
2021	5	20	25	83	4	87	4	10	14	30	24	54

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Broj lica kategorisana u ranjivu grupu odraslih u posljednjih pet godina (2017-2021) pokazuje rast osoba društveno negativnog ponašanja, materijalno neosiguranih i za rad nesposobne osobe i osobe kojima zbog posebnih okolnosti treba pomoć. Ostale kategorije su u blagom padu što predstavlja pozitivan trend na području grada.

Tabela X: Broj lica kategorisan u ranjivu grupu odrasli, 2017-2021.

	Osobe ometene u psihičkom i fizičkom razvoju i osobe sa invaliditetom			Materijalno neosigurane i za rad nesposobne osobe			Stare osobe bez obiteljskog staranja			Osobe društveno negativnog ponašanja			Osobe i obitelji u stanju soc. potrebe kojima je usljed posebnih okolnosti potrebna pomoć		
	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S	M	Ž	S
2016	20	16	36	233	362	595	10	15	25	70	5	75	70	5	75
2017	18	14	32	229	426	655	9	14	23	60	3	63	60	3	63
2018	14	14	28	222	426	648	9	14	23	92	3	95	92	3	95
2019	16	12	28	324	353	677	7	11	18	102	4	106	102	4	106
2020	13	12	25	396	354	750	7	11	18	93	2	95	93	2	95

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Ratna dešavanja i njihova težina na području općine 1992-1995. godina prouzrokovala su ranjavanja i tjelesna oštećenja koja se odnose na ratne vojne invalide i civilne žrtava rata. Broj ratnih vojnih invalida u 2021. godini je na nivou 597 RVI na području općine najvećim brojem od V. do X. kategorije invalidnosti. Ova lica imaju određeni nivo primanja koji zavisi od stepena invaliditeta.

Tabela X: Prosječan iznos invalidnine u KM po kategorijama, 2015-2019.

Kategorija	Iznos prosječne invalidnine u KM/ vojni invalidi				
	2017	2018	2019	2020	2021
I	837,36	849,92	849,92	849,92	867,5
II	611,28	620,44	620,44	620,44	633,88

III	460,55	467,45	467,45	467,45	477,13
IV	360,05	365,47	365,47	365,47	373,03
V	267,96	271,98	271,98	271,98	277,6
VI	150,73	152,99	152,99	152,99	156,15
VII	108,86	110,49	110,49	110,49	112,78
VIII	58,62	59,49	59,49	59,49	60,73
IX	50,24	51	51	51	52,05
X	41,87	42,5	42,5	42,5	43,38

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Kada razmatramo pitanje civilnih žrtava rata također prepoznajemo razliku po kategorijama što uslovljava i visinu novčane naknade koja se ostvaruje po tom osnovu. Civilnih žrtava rata na području Grada u 2021. godini po svim kategorijama ima 113 i taj broj je prema broju iz 2017. godine (128) u padu.

Tabela X: Broj civilnih žrtava rata, 2017-2021.

Kategorija	2017	2018	2019	2020	2021
I	10	9	8	6	7
II	21	21	21	19	19
III	14	14	14	13	14
IV	14	14	14	13	14
V	28	18	26	25	24
VI	41	41	40	38	35
Ukupno	128	127	123	114	113

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Visina primanja civilnih žrtava rata također zavisi od kategorije uz prisutan trend povećanja naknada u posmatranom periodu.

Tabela x: Prosječna visina naknada civilnih žrtava rata, 2017-2021

	2017	2018	2019	2020	2021
I	586,15	594,94	594,94	607,25	607,25
II	427,89	434,31	434,31	443,30	443,30
III	322,4	327,22	327,22	333,99	333,99
IV	252,04	255,83	255,83	261,12	261,12
V	187,56	190,38	190,38	194,32	194,32
VI	105,50	107,09	107,09	109,30	109,30

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Podrška Grada (budžetska podrška) se ostvaruje putem transfera Centru za socijalni rad, putem izadataka za jednokratne pomoći socijalno ugroženim kategorijama stanovništva, koji nisu obuhvaćeni programom socijalne zaštite regulisane nadležnim zakonskim propisima, izdvajanjem za unajmljivanje stanova za troškove smještaja socijalno ugroženih građana (alternativni smještaj), beneficijama za socijalnu zaštitu, novorođena djeca, djeca sa dijabetesom, izdacima za raseljene, izdacima za jednokratne novčane pomoći i podršku radu „Duge“. Ukupni pomenuti izdaci Grada iz budžeta u 2021. godini su iznosili 687.670,00 KM. Grad istovremeno podržava borba protiv ovisnosti i ostvarivanje liječenja. Ovo ujedno ukazuje na trendove, potrebu razmatranja dodatnih programa podrške uključujući i kapitalna ulaganja i pravce razvoja u okviru šireg konteksta socijalne zaštite. To može podrazumjevati

i socijalno poduzetništva za ugrožene kategorije i mjere usmjerenih na energetska tranziciju (utopljanje objekata, zamjena stolarije i sl.) na objektima socijalno ugroženih kategorija.

U okviru socijalne zaštite nužno je uzeti u obzir i pitanja socijalne uključenosti pojedinih kategorija stanovništva. Pod ovim kategorijama na području se prvenstveno se podrazumjevaju mladi, žene i osobe starije životne dobi.

Mladi su osjetljiva kategorija društva, jer im je potrebna pomoć i podrška odraslih, te otvorene mogućnosti za sticanje novih iskustava i znanja, za učenje i nove pokušaje kako bi potpuno razvijali svoju ličnost i postali zadovoljni članovi naše zajednice kao pozitivni, produktivni i uspješni odrasli ljudi. Prisutan je negativan trend odlaska mladih u što za sve nivoe vlasti U BiH postavlja imperativ razvoja programa usmjerenih na zadržavanje odlaska mladih. Potrebe mladih na nivou lokalnih zajednica se prvenstveno odnose na dostupnost i razvijenost infrastrukture, pristup tržištu rada, rješavanje stambenog pitanja i kvalitetnih kulturnih i sportskih dešavanja. Uzevši u obzir značaj mladih kao pokretača daljnjeg razvoj društva, grad ima potrebu da razvija mjere dostupnosti tržišta rada, stambene politike i dostupnosti kulturnih i sportskih sadržaja. Na području grada su registrovana četiri udruženja mladih (UDRUŽENJE „KULT“, UDRUŽENJE MLADIH „TOKE“, VIJEĆE MLADIH, UDRUŽENJE MLADIH „FUTURA“) putem kojih postoje pretpostavke za djelovanja i ostvarivanja ciljeva mladih. Kroz budžet grada pruža se podrška koja je u Budžetu za 2021. godinu realizovana u obimu od 5000,00 KM.

Na području općine primjenjuje se Zakon o ravnopravnosti spolova BiH, kojim je ženama formalno-pravno osigurana ravnopravnost i mogućnost da biraju i budu birane bez diskriminacije putem izbora, da ravnopravno učestvuju u raspodjeli funkcija vlasti i na mjestima odlučivanja, u svim javnim tijelima i odborima putem imenovanja, postavljenja, delegiranja što je vidljivo u procesima upravljanja i implementiranja javnih politika. Osnovano je i podržano nekoliko udruženja koja okupljaju žene kao članice i djeluju u oblasti zaštite i promocije zdravlja, kulture i tradicije.

Na području Grada Gradačac u 2021. godini registrovano je 4.813 penzionera, što je u odnosu na 2017. godinu, kada je bilo registrovano 4.495 penzionera, povećanje za 418 penzionera ili 7,07%. U periodu 2017.-2021. godina iznos prosječne penzije je konstantno rastao, pa je tako prosječna starosna penzija na području općine u 2021. godini iznosila 428,81 KM, dok je u 2017. godini iznosila 321,71 KM. Prosječan iznos penzija je ispod potreba potrošačke korpe i intervencije trebaju biti usmjerene na usmjerenje javnih rashoda za postizanje društva jednakih mogućnosti.

Tabela x: Broj penzionera i visina ukupne prosječne penzije 2017-2021.

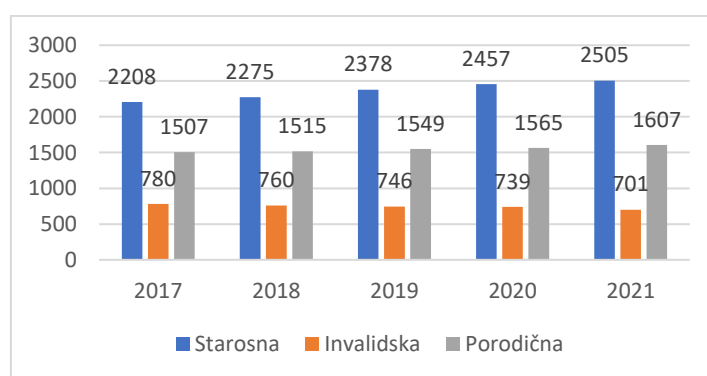
Godina	Broj penzionera	Prosječna penzija
2017	4495	328,71
2018	4550	393,43
2019	4673	413,09
2020	4761	424,95
2021	4813	428,81

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja Socioekonomski pokazatelji po općinama 2017-2021.

U strukturi penzija, klasificiranih po različitim kategorijama, primjetni su specifični trendovi. Broj penzionera u kategoriji starosna penzija je u posmatranom periodu porastao za 11,86%, kada je sa registrovanih 2.208 penzionera starosne penzije broj porastao na 2.505. Sa druge strane, broj korisnika invalidskih penzija je u padu za 11,27% sa registrovanih 780 penzionera invalidske penzije u 2017. godini broj je pao na 701 penzionera u 2021. godini, dok je broj porodičnih penzija porastao za 6,63% penzionera. Činjenica da raste broj starosnih i porodičnih penzija ukazuje na opće trendove starosti stanovništva i mortalitet. Pad broja invalidskih penzija je zasnovan na zakonskim izmjenama i promjeni uslova ulaska u pravo.

Visina prosječne starosne penzije u 2021. godini iznosila je 383,66 KM i manja je za 28,10% u odnosu na prosječnu starosnu penziju isplaćenu u Tuzlanskom kantonu, a u odnosu na prosječnu starosnu penziju isplaćenu u F BiH manja za 17,82%. Prosječna starosna penzija je veća za 4,6% u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 366,04 KM. Prosječna invalidska penzija u 2021. godini iznosila je 331,63 KM i za 13,5% je manja od prosječne invalidske penzije u Tuzlanskom kantonu, odnosno za 10,8% u odnosu na prosječnu invalidsku penziju u F BiH. Prosječna invalidska penzija je veća za 14,72% u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 289,07 KM. Što se tiče porodične penzije na području grada ona je u 2021. godini iznosila 335,09 KM i za 11,35% je manja u odnosu na prosječnu porodičnu penziju u Tuzlanskom kantonu i za 11,5% manja u odnosu na prosječnu porodičnu penziju u F BiH. Prosječna porodična penzija je veća za 14,06% u odnosu na 2017. godinu kada je iznosila 294,54 KM. Visina penzija po strukturi u odnosu na ukupnu visinu penzija u Tuzlanskom kantonu, ukazuje na strukturu radne snage i stepena kvalifikacije na teritoriji Grada Gradačca u proteklom periodu.

Slika X. Struktura penzija na području općine 2017-2021.

Izvor: Federalni zavod za programiranje razvoja Socioekonomski pokazatelji po općinama 2017-2021.

Broj penzionera u odnosu na broj zaposlenih u 2021. godini je iznosio 1.8 što je konstantan omjer u odnosu na 2017. godine. Činjenice da je broj zaposlenih veći u odnosu na broj penzionera je pozitivna ali istovremno je potrebno nastaviti sa intervencijama koje će dovesti do povećanje broja zaposlenih, budući da doprinosi na plate zaposlenih nisu dovoljne da pokriju iznose prosječnih penzija koje su na području Grada Gradačca manje u odnosu na FBiH i Tuzlanski kanton.

- Pad broja stanovnika ne utiče na pad broja lica u stanju socijalne potrebe obzirom da je prisutan rast broj lica u posljednjih 5 godina. Rast korisnika centra za socijalni rad u odnosu na broj u 2017. godini na području grada je u procentu od 21,5%.
- Prisutan je rast prihoda i rast rashoda Centra za socijalni rad. Ova činjenica ukazuje na proširenje obima socijalne zaštite što je povoljno sa jednog aspekta, ali sa druge strane sadrži i negativne konotacije stanja. U odnosu na vrstu socijalne pomoći u najvećem obimu su zastupljene novčana naknada za pomoć i njegu druge osobe i osiguranje zdravstvene zaštite. Ove vrste pomoći u posmatranom periodu imaju tendenciju rasta, dok stalna novčana pomoć i dječiji dodatak iskazuju tendenciju pada.
- Visina prosječno izdvojenih sredstava po vrstama pomoći raste na osnovu čega zaključujemo da je prosječan mjesečni rast u periodu 2017-2021. godina na nivou od 7,6%.
- Broj lica kategorisanih u ranjivu grupu maloljetnika u posljednjih pet godina (2017-2021) je u stalnom rastu. Zabrinjava rast broja djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama. Broj lica kategorisana u ranjivu grupu odraslih u posljednjih pet godina (2017-2021) pokazuje rast osoba društveno negativnog ponašanja, materijalno neosiguranih i za rad nesposobne osobe i osobe kojima zbog posebnih okolnosti treba pomoć

- Uočena je potrebu razmatranja dodatnih programa podrške uključujući i kapitalna ulaganja i pravce razvoja u okviru šireg konteksta socijalne zaštite. To može podrazumjevati i socijalno poduzetništva za ugrožene kategorije i mjere usmjerenih na energetska tranziciju (utopljanje objekata, zamjena stolarije i sl.) na objektima socijalno ugroženih kategorija.
- Nameće se potreba usmjeravanja politike i mjere na socijalno isključene kategorije (mladi, lica starije životne dobi, žene, raseljena lica).

3.5. Civilno društvo

Civilno društvo zauzima značajnu ulogu u ostvarivanju društvenih aktivnosti. Za civilno društvo na području Grada možemo konstatovati da aktivno djeluje u oblasti sporta, tradicije i kulture, mladih, humanitarne i socijalne podrške, ekologije, zdravlja i lokalnog razvoja. Poseban segment djelovanja civilnog društva čine vjerske zajednice i udruženja boračkih populacija.

Tabela X. Pregled aktivnih organizacija civilnog društva Grada Gradačca

R.b.	Naziv OCD	Područje djelovanja
1	Udruženje „Kult“	Udruženje mladih
2	Udruženje mladih „Toke“	Udruženje mladih
3	Vijeće mladih	Udruženje mladih
4	Udruženje mladih „Futura“	Udruženje mladih
5	Kud „Gradačac“	Tradicija, kultura
6	Kud „Zmaj od Bosne“ Gradačac	Tradicija, kultura
7	Kud „Zambak“ Međida donja	Tradicija, kultura
8	Kud "Sevdah" Vučkovci	Tradicija, kultura
9	Udruženje „Žene Gradačca“	Tradicija, kultura, hor
10	Bzk „Preporod“	Tradicija, kultura
11	Ho „Bos-it“	Humanitarno, socijalno
12	Udruženje mreža žena veliko srce u BiH	Humanitarno, socijalno
13	Crveni križ općine Gradačac	Humanitarno, socijalno
14	Vatrogasno društvo	vatrogastvo
15	Udruženje osoba sa mentalnom retardacijom „Kutak radosti“	Podrška osobama sa teškoćama u razvoju
16	Ekološki pokret „eko-zeleni“	Ekologija
17	Udruženje za zaštitu životinja „ balkanska šapica“	Briga i zaštita životinja
18	Udruženje sportskih ribolovaca „Hazna“	Ekologija, ribolov
19	Udruženje pčelara „Pčela“	Pčelarstvo
20	Ronilački klub „Vidara“	Ekologija, ronjenje
21	Udruženje za zaštitu životinja „Nova nada“	Briga i zaštita životinja
22	Planinarsko sportsko društvo „Gradina“	Ekologija, planinarenje
23	Fondacija „Naš izvor“	Socijalni, stare osobe
24	Društvo pedagoga tjelesnog odgoja i sporta	Promocija sporta
25	Udruženje „Građanski inicijativni pokret“	Informisanje
26	Društvo „Josip Broz Tito“	Promocija lika i djela
27	Moto klub „Zmaj 1954“	Moto sport
28	UB „ORA Gradačac“	Udruženje učesnika ORA
29	Fondacija zajednice Gradačac	Lokalni razvoj
30	Udruženje žena oboljelih od karcinoma...“Zmajice“	Promocija prevencije zdravlja
31	Udruženje "Djetelina"	Promocija prevencije zdravlja
32	Savez boračkih udruženja SBO	boračka zaštita
33	Patriotska liga	boračka zaštita
34	Udruženje antifašista i boraca NOR-a	boračka zaštita
35	Udruženje maloljetnih boraca	boračka zaštita
36	Međzlis IZ Gradačac	vjerske zajednice
37	Srpska pravoslavna crkva	vjerske zajednice
38	RKT Župa Sv. Marka Evanđeliste	vjerske zajednice

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Podrška civilnom društvu podrazumjeva budžetske transfere i ostvarivanje javnih interesa i ciljeva na način uspostavljenog sistema podrške koji se realizuje na osnovu LOD metodologije. Sistem podrške sadrži definisane ciljevima, proceduru ostvarivanja podrške i načina kontrole utroška sredstava. Putem implementacije sredstava na budžetskim kodovima označenim kao tekući transferi udruženjima građana, transferi vjerskim zajednicama, transferi organizacijama u 2021. godine iz budžeta je izdvojeno 365.451,00 KM.

Cijeneći činjenicu da Grad Gradačac izdvaja značajna sredstva podrške radu organizacija civilnog društva postoji osnovanost za daljnjim unaprijeđenjem sistema podrške prilagođenog potrebama grada i kontinuirana potreba analiziranja ostvarivanja ciljeva podrške.

3.6. Sigurnost građana

Stanje kriminaliteta na području grada ukazuje na različite trendove po godinama. Osnovni pokazatelj ukazuje na trend smanjenja kriminaliteta za 19,39% i povećanja rasvjetljenosti krivičnih djela sa 68,59% u 2017. godine na 81,90% rasvjetljenosti počinjenih krivičnih djela. Ohrabruje činjenica da se smanjuje broj maloljetnih počinilaca krivičnih djela za značajan period ali je zaključno sa 2020. godinom bio prisutan rast maloljetnih počinilaca krivičnih djela. Broj prijavljenih prekršaja je u porastu za 16,1%.

Tabela X: Struktura kriminaliteta na području općine u periodu 2017-2021.

	2017	2018	2019	2020	2021
Ukupan broj krivičnih djela	277	276	262	243	232
Ukupan broj prijavljenih počinilaca	175	192	227	209	211
Broj krivičnih djela po poznatom počinioocu	99	99	113	110	143
Broj krivičnih djela po nepoznatom počinioocu	178	177	149	133	89
Procenat ukupne rasvjetljenosti	68,59%	69,20%	77,48%	74,07%	81,90%
Broj počinilaca maloljetnika	9	7	6	15	1
Ukupan broj prijavljenih prekršaja	118	114	113	128	137

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

U strukturi krivičnih djela najveći obim se odnosi na krivična djela protiv imovine. Uočava se trend pada broja krivičnih djela iz oblasti krvnih delikata i imovinskih delikata, dok je prisutan rast krivičnih djela narkomanije i ostalih krivičnih djela. Povećanja društvenog problema narkomanije je podatak na osnovu čega je potrebno pojačati aktivnosti javnih kampanja unutar školskog sistema i putem civilnog društva.

Tabela X: Krivična djela po vrsti na području grada u periodu 2017-2021

	2017		2018		2019		2020		2021	
	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%	Broj	%
Krvni delikti	31	11,19	38	13,76	32	12,21	18	7,4	27	11,63
Organizirani i privredni kriminal	0	0	0	0	0	0	1	0,41	5	2,15
Imovinski delikti	164	59,2	166	60,14	141	53,81	132	54,32	87	37,5
Narkomanija	10	3,61	12	4,34	16	6,1	30	12,35	32	13,79
Trgovina ljudima-prostitucija	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ostala krivična djela	63	22,74	55	19,92	67	25,57	49	20,16	80	34,48

Maloljetnička delikvencija	9	3,24	5	1,81	6	2,29	13	5,34	1	0,43
----------------------------	---	------	---	------	---	------	----	------	---	------

Izvor: Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine

Ne pridržavanje saobraćajnih propisa imalo je za posljedicu nastanak saobraćajnih nezgoda sa materijalnom štetom, nastradalim licima i smrtnim posljedicama. Broj smrtnih posljedica u analiziranom periodu je kao rezultat saobraćajnih nezgoda je 11. Na području grada postoje kritična mjesta sa aspekta bezbjednosti saobraćaja, na magistralnim, regionalnim i lokalnim putevima kako slijedi: Od kritičnih mjesta na magistralnim putevima možemo izdvojiti magistralni put Tuzla-Orašje, Ormanica-Donji Hrgovi, magistralni put Gradačac – Pelagićevo (Krčevina i Mionica) i dionicu magistralnog puta Gradačac-Ormanica, raskrsnica Vučkovci, Mionica III i Ledenice Donje. Od kritičnih mjesta na lokalnim putovima izdvajamo lokalni put Mionica-Kamberi i lokalni put za Sibovac. Od kritičnih mjesta u ulicama izdvajamo: ulice Šehitluci, Sarajevska i ulicu H.K.Gradaševića. Sa aspekta bezbjednosti saobraćaja, te događanja saobraćajnih nesreća izdvajamo kritične tačke na regionalnom putnom pravcu Gradačac- Ormanica i dio puta koji se proteže kroz naseljeno mjesto Mionica III. Primjetno je da postoje problemi razvijenosti saobraćajne infrastrukture koja u takvom stanju predstavlja značajnu prijetnju za učesnike u saobraćaju

Sigurnosnu prijetnja na području Grada predstavljaju klizišta, ugroženost poplavama, utjecaj suše, mraza i hladnoće, epidemije, ugroženost požarima i kontaminiranost zemljišta minsko-eksplozivnim sredstvima.

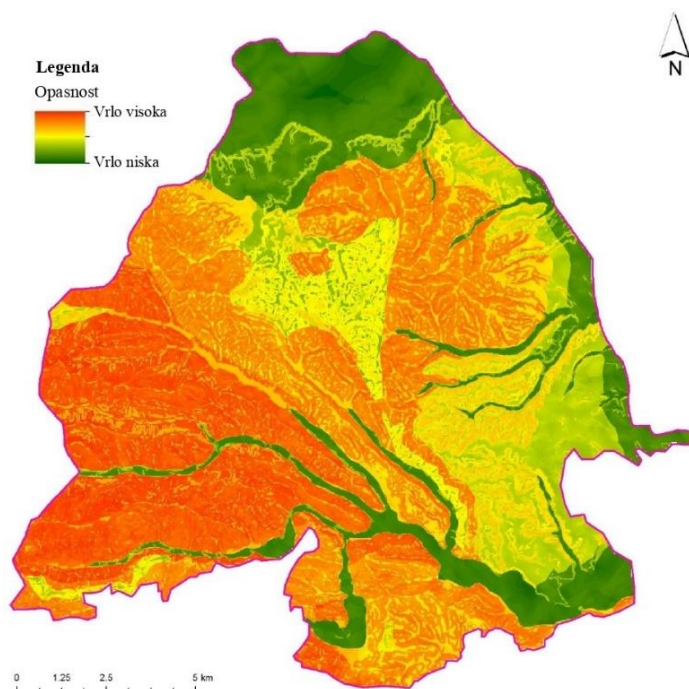
Slika X. Matrica rizika na području Grada Gradačca

Vjerovatnoća	Sigurnosna prijetnja				
Vrlo visoka vjerovatnoća (5)					Odronjavanje i klizanje zemljišta
Visoka vjerovatnoća (4)	Prolom oblaka	Olujni vjetar Saobrać. nesreće	Poplave	Grad, Mine i NUS	
Prosječna vjerovatnoća (3)		Visoke temperature vazduha	Suša, mraz, hladnoća, požari		
Niska vjerovatnoća (2)		Potres, visok snijeg	Kalamiteti biljnih bolesti i štetočina	Epidemije i epizootije	Rušenje brana na jezerima
Vrlo niska vjerovatnoća (1)		Radioaktivno zagađenje	Eksplozija plinova materija		
Vrlo visok rizik	Ograničen (1)	Osrednji (2)	Ozbiljan (3)	Jak (4)	Kritičan (5)
Visok rizik					
Prosječan rizik					
Nizak rizik					
Vrlo nizak rizik					
	Uticaj/Posljedica				

Izvor: Procjena ugroženosti Grada Gradačac od prirodnih i drugih nesreća, ažurirano 2021.godine.

Područje Grada Gradačca ima složenu geološku strukturu tla koju karakterišu slaba fizičko-mehanička svojstva tla što se, u nepovoljnim hidrološkim uslovima i u periodima sa dugotrajnim oborinama, manifestuje u vidu nestabilnosti tla. Veći dio grada izgrađen je pretežno od laporovito-glinovitih i pjeskovitih sedimenata neogene starosti. Ovakav sastav tla, kao i geomorfološka svojstva terena (blage do strme padine), zajedno sa intenzivnom graditeljskom aktivnošću i nekontrolisanom urbanizacijom, doveli su do aktiviranja velikog broja klizišta, koja se razlikuju, kako po veličini tako i po genezi i mehanizmima kretanja. Broj registrovanih **klizišta** u 2021. godine je 1116, na osnovu čega je Gradačac jedna od ugroženijih JLS u BiH u pogledu pojave i broja klizišta. Procjenjuje se da je preko 10 % teritorije grada ugroženo procesom klizanja što je po svjetskim standardima krajnje alarmantno stanjena osnovu čega raste broj stanovnika ugroženih klizištima kao i broj stambenih objekata. Najugroženija su područja MZ Zeljina D i Sr., Međida D., Sr. i G. Kerep, Rajska, Novalići, Mionice, Jasenica i Škorići.

Slika X. Karta opasnosti od klizanja Grada Gradačca

Izvor: Procjena ugroženosti Grada Gradačac od prirodnih i drugih nesreća, ažurirano 2021.godine.

Broj direktno ugroženih stanovnika u 2021. godine je 35, dok je klizištima direktno ugroženo 49 stambenih objekata. Nivo izdvajanja iz budžeta Grada za sanaciju klizišta je nedovoljan i od perioda pojave pandemije COVID-19 ima tendenciju smanjivanja.

Tabela X. Pregled ugroženosti od klizišta na području Grada Gradačca 2017-2022. godine

	2017	2018	2019	2020	2021
Broj registriranih klizišta na području općine	1028	1048	1074	1097	1116
Broj stanovnika direktno ugroženog klizištima	25	30	0	0	35
Broj saniranih klizišta	1	8	0	0	4
Nivo investicija u sanaciju klizišta (KM)	85.000	101.448	0	0	44.951
Broj stambenih objekata direktno ugroženih klizištima	50	42	43	45	49
Broj poslovnih objekata direktno ugroženih klizištima	0	0	0	0	0

Izvor: Podaci Službe za civilnu zaštitu Grada Gradačca, 2022. godina

U vremenu izrazitih klimatskih promjena koje prouzrokuju elementarne nepogode, ugroženost od **poplava** je sve izražajnije prijetnja po sigurnost građana i poslovnih subjekata. U periodu 2001-2015.godina na području Gradačca registrovane su poplave i proglašavane prirodne nepogode 2001., 2004., 2010 i 2014. godine a štete koje su tada nanešene na materijalnim dobrima procjenjene su na preko 20 miliona KM. Izgradnjom brana na jezerima Hazna i Vidara, kao i regulacijom Gradašnice smanjena je mogućnost plavljenja područja nizvodno od brana i duž toka Gradašnice. Pored navedenog, poplave mogu izazvati rijeka Mala Tinja, Međićka, Zelinjska i Rajska rijeka i brojni potoci i manje rijeke kojima je područje grada veoma bogato. U vrijeme obilnih padavina veoma često nabujaju i podivljaju ovi vodotoci i spiranjem zemljišta u gornjem i srednjem toku i taloženjem i plavljenjem u

donjem toku nanose ogromne štete obradivom zemljištu, stambenim, privrednim i infrastrukturnim objektima. Prema aktuelnoj procjeni ugroženosti Grada Gradačca ukupno 555 osoba i 177 stambenih objekata izloženo riziku od poplava sa vjerovatnoćom povratnog perioda 20 godina.

Područja koja su najviše izložena opasnosti od poplava su Biberovo P., Hrgovi Donji, Jasenica, Jelovče Selo, Kerep, Ledenice D., Ledenice G., Međida D., Sr. i G., Mionica-Centar, Mionica 2, Okanovići, Rajska, Sibovac, Srnice Donje, Vučkovci, Zelinja D. i Zelinja Sr. Generalno se može reći da su poplave i bujice česte nepogode na području grada Gradačca (javljaju se najčešće u proljeće ili jesen) i očekivati je njihovo često pojavljivanje i u narednom periodu, dok se kvalitetno ne urede korita rijeke Mala Tinja i njenih pritoka i reguliše njihovo redovno održavanje kao i rekonstrukcija mostova i propusta na određenim putnim pravcima.

Zbog činjenice da je područje Gradačca značajno orjentisano na poljoprivrednu proizvodnju pojave grada, mraza i suše predstavljaju ozbiljnu prijetnju. Iako na području Grada vlada umjereno-kontinentalna klima koja uslovljava pojavu čestih i u toku godine ravnomjerno raspoređenih padavina, zbog posljedica globalnog zatopljanja posljednjih godina javljaju se sve duži sušni periodi sa visokim temperaturama, što prouzrokuje velike štete na poljoprivrednim usjevima i voću kao i nestašice vode za piće. Sušom mogu biti ugrožene sve MZ a posebno područja zasađena intenzivnim nasadima voća i povrća gdje nije kvalitetno riješeno navodnjavanje. Suša, također, izaziva i drastično smanjenje ili potpuno presušivanje izvorišta vode iz kojih se vodom za piće snabdijevaju gradski i lokalni vodovodi te mnogobrojni lokalni vodni objekti (bunari, kaptaze, pumpe) iz kojih se, vodom za piće, pored stanovništva napaja i stoka. Za vrijeme trajanja sušnog perioda, naročito dužeg trajanja, dolazi do drastičnog smanjenjivoa vodotoka i hidroakumulacija, što može imati vrlo štetne posljedice za riblji fond, kao i za kompletan biljni i životinjski svijet u vodotocima.

U zadnjih 10 godina prirodna nepogoda od grada i olujnog vjetra proglašavana je 2012. godine sa procijenjenom štetom od 12.479.267 KM, 2014. godine 7.726.263 KM i 2020. godine 5.134.856,37 KM. Usljed djelovanja grada dolazi do uništavanja poljoprivrednih kultura i voćnjaka u velikim razmjerama. Grad Gradačac u cilju smanjivanja negativnog uticaja grada na nivou godine iz budžeta izdvaja 90.986 (2021) na ime protivgradne zaštite koja ostvaruje pozitivne efekte. Što se tiče mraza kao prirodne pojava, na području grada Gradačac istoj nije posvećivano dovoljno pažnje, iako u godinama kada se javi, napravi velike štete na voću, ranom povrću i pšenici. Kako je posljednjih godina u privatnom vlasništvu formiran značajan broj većih zasada raznog voća (šljiva, jabuka i sl.), to zaštita od mraza predstavlja nezaobilazan vid u ukupnoj zaštiti voćaka, u cilju efikasnosti i ekonomičnosti proizvodnje.

Analizirajući period od zadnjih 20 godina (2001-2020.g), možemo konstatovati da je prosječan broj **požara** u posmatranom periodu 50 (pretežno šumskih i poljskih požara). Nisu registrovani veći požari tako da nije bilo ni proglašavanja prirodne nepogode. Period iza nas obilježen je uglavnom izolovanim požarima koji su za posledicu imali djelimično ili potpuno uništavanje stambenih odnosno poslovnih i drugih objekata. Pojedinačni slučajevi potpunog izgaranja porodičnih objekata nisu registrovani u većem obimu. U zadnjih desetak godina registrovano je nekoliko takvih slučajeva. Inače, u posmatranom periodu, prosječan broj požara na stambenim i poslovnim objektima iznosio je 17. U pravcu djelovanja na sprečavanju i gašenju požara na području grada djeluje formirana (2019. godine) vatrogasna jedinica i nadležno JP "ŠumeTK" DD Kladanj.

Potencijalnu ugroženost stanovništva predstavlja zemljište kontaminirano **minama**, koje su rasprostranjene na površini od 431 ha ili 1,91% površine grada što predstavlja značajnu prijetnju. Grad Gradačac zauzima jedno od vodećih mjesta u TK i Federaciji BiH po broju zaostalih NUS-a i MES-a. Prema podacima BHMACH-a u periodu 1998-2020.g u skladu sa humanitarnim standardima deminiranja na području grada deminirana je ukupna površina od cca 7.45 km². Prema procjeni BH MAC-a iz novembra 2020. godine preostala sumnjiva površina iznosi cca 4,4 km² odn. 1,91 % teritorije grada. Sve rizične površine su obilježene znakovima upozorenja.

Tabela X. Zemljište kontaminirano minama na području Grada Gradačca

Kategorija	Površina (ha)	% površine
I – lokaliteti koji su u svakodnevnoj civilnoj upotrebi, lokacije repatrijacije izbjeglica i raseljenih osoba, lokacije za obnovu i rekonstrukciju infrastrukture i ekonomije	151	0,68
II – lokaliteti koji su povremeno u upotrebi ili su u kontakt-zoni sa lokacijom iz I kategorije, ekonomski resursi	207	0,91
III – periferni lokaliteti	73	0,32
Ukupno	431	1,91

Izvor: Podaci Službe za civilnu zaštitu Grada Gradačca, 2022. godina

Prema podacima HES JZU Dom zdravlja Gradačac, od koronavirusa je u period juli 2020. - 05.05.2021.g. oboljelo 1369 osoba a od posljedica koronavirusa umrla je 51 osoba sa područja grada Gradačac. Pojava koronavirusa i bolesti koju uzrokuje COVID-19 na području Bosne i Hercegovine značajno mijenja dosadašnje analize rizika od ove vrste opasnosti, ali potrebu za planiranjem scenarija epidemija širih razmjera u budućnosti uključujući i JLS.

Možemo zaključiti da je područje Gradačca značajno izloženo sigurnosnim prijetnjama. Grad je trenutno razvio određene instrumente kojima odgovara i preventivno djeluje na prijetnje. To podrazumjeva budžetske izdatke koji se odnose na podršku službama zaštite i spašavanja, izradu planske dokumentacije, preventivno djelovanje (protivgradna zaštita), razvoj infrastrukture i direktnu podršku stanovništvu koje je pretrpjelo štetu. U analiziranom periodu najznačajnije djelovanje grada podrazumjeva osnivanje Profesionalne vatrogasna jedinica i izgradnja vatrogasnog doma čime je značajno unaprijeđen kapacitet djelovanja na rizike sigurnosti građana. Značajan alat za analizu rizika je Sistem za analizu rizika od katastrofa – DRAS (Disaster Risk Analysis System), koji je ustupljen gradu Gradačcu od strane Razvojnog programa Ujedinjenih naroda u Bosni i Hercegovini (UNDP BiH) kroz implementaciju projekta „Smanjenje rizika od katastrofa za održivi razvoj u Bosni i Hercegovini“ koji je finansiran od strane Švicarske agencija za razvoj i saradnju. Sistem omogućava nesmetan pristup naučnim podacima o opasnostima od poplava, klizišta, zemljotresa, šumskih požara i minski sumnjivih površina.

U institucionalnom smislu odgovor grada na sigurnosne pretnje podrazumjeva prije svega djelovanje Službe civilne zaštite kao dijela gradskog organa uprave. Civilna zaštita obavlja poslove iz okvira nadležnosti iz oblasti zaštite i spašavanje. Zaštita i spašavanje na području grada podrazumijeva organizovanje i angažovanje više jedinica i oblika organizovanja.

Tabela X: Subjekti od značaja za ZiS i broj intervencija

Subjekti od značaja za ZiS	Broj zaposlenih/ volontera	Popu- njenost (u %)	Broj intervencija				
			2017	2018	2019	2020	2021
Profesionalna vatrogasna jedinica	10 zaposlenih	71	89	47	69	71	116
Specijalizirane jedinice CZ	0						
Jedinica za spašavanja na vodi i pod vodom	0						
Jedinica za spašavanje iz ruševina	0						
Jedinica za spašavanje sa visina	0						
Crveni Krst/Kriz	1 zaposlen , 20 volontera					Covid	Covid
Ronilački klub "Vidara"	14						
DVD Gradačac	19						

Izvor: Podaci Službe za civilnu zaštitu Grada Gradačca, 2022. godina

Usvojena planska dokumentacija iz oblasti zaštite i spašavanja na području Grada Gradačca daje dovoljno studijsko-analičkih podloga i mjera za djelovanje i namaće se potreba implementacije i kontinuirani razvoj i ažuriranja planske dokumentacije. U skladu sa planskom dokumenatacijom i uočenim potrebama na nivou Službe civilne zaštite su evidentirane potrebe za opremom.

Tabela X. Pregled planskih dokumenata i potreba za opremom u oblasti zaštite i spašavanja

R.b	Usvojena planska dokumentacija
1.	Procjena ugroženosti od prirodnih i drugih nesreća
2.	Plan zaštite i spašavanja od prirodnih i drugih nesreća
3.	Procjena ugroženosti od požara
4.	Plan zaštite i spašavanja od požara
5.	Odluka o organizovanju i funkcionisanju zaštite i spašavanja
6.	Odluka o organizovanju i funkcioniranju ZOP-a i vatrogastva
7.	Programa razvoja zaštite i spašavanja za period 2022-2026.godine (U toku je izrada)
	Potrebe za opremom
8.	Vatrogasno vozilo 4X4 sa pumpom visokog i srednjeg pritiska kao i dva navalna vitla i monitorom
9.	Visokotlačni modul, Terensko vozilo za Štab CZ, Radio uređjaji (ručni, mobilni i stacionarni)
10.	Šatori (komandni, za smještaj osoba, za kuhinju i trpezariju), Poljska kuhinja pokretna
11.	Poljski kreveti, Akumulatorske lampe, Vreće za spavanje, Radiološki detektor, Hemijski detektor
12.	Komandni dozimetar, Lični dozimetar, Nosila sklopiva, Megafon, Zaštitne maske
13.	Zaštitni kombinezoni, Zaštitni šljemovi, Dvogled, Spasilačka užad za spašavanje
14.	Leđna motorna prskalica, Hidraulični alat za spašavanje u saobraćaju - akumulatorski
15.	Izolacioni aparati, Motorna brusilica, Sirene za uzbunjivanje

Izvor: Podaci Službe za civilnu zaštitu Grada Gradačca, 2022. godina

- Prisutan trend smanjenja kriminaliteta i povećanja rasvjetljenosti događaj sa obilježjima krivičnog djela evidentira.
- Smanjen broj maloljetnih počinitelja krivičnih djela u zadnjoj godini analiziranog perioda (2017-2021).
- U strukturi krivičnih djela rast je prisutan kod krivičnih djela protiv povezana sa narkoticima, a što je pokazatelj povećanja društvenog problema narkomanije i podatak na osnovu čega je potrebno pojačati aktivnosti i kampanju unutar školskog sistema i javnih kampanja. U sklopu povećanja sigurnosti izazov je uspostava savremenih sistema nadzora.
- Ne pridržavanje saobraćajnih propisa imalo je za posledicu nastanak saobraćajnih nezgoda sa materijalnom štetom, nastradalim licima i smrtnim posledicama. Broj smrtnih posledica u analiziranom periodu kao rezultat saobraćajnih nezgoda je 11.
- Dominantne sigurnosne prijetnje na području Grada predstavljaju klizišta, ugroženost poplavama, utjecaj suše, mraza i hladnoće, epidemije, ugroženost požarima i kontaminiranost zemljišta minsko-eksplozivnim sredstvima.
- Procjenjuje se da je preko 10 % teritorije grada ugroženo procesom klizanja što je po svjetskim standardima krajnje alarmantno.
- Prema aktuelnoj procjeni ugroženosti Grada Gradačca ukupno 555 osoba i 177 stambenih objekata izloženo riziku od poplava sa vjerovatnoćom povratnog perioda 20 godina. Područja koja su najviše izložena opasnosti od poplava su Biberovo P., Hrgovi Donji, Jasenica, Jelovče Selo, Kerep, Ledenice D., Ledenice G., Međida D., Sr. i G., Mionica-Centar, Mionica 2, Okanovići, Rajska, Sibovac, Srnice Donje, Vučkovci, Zelinja D. i Zelinja Sr.
- Zbog činjenice da je područje Gradačca značajno orjentisano na poljoprivrednu proizvodnju pojave grada, mraza i suše predstavljaju ozbiljnu prijetnju. U zadnjih 10 godina prirodna nepogoda od grada i olujnog vjetrova proglašavana je 2012. godine sa procijenjenom štetom od 12.479.267 KM, 2014.godine 7.726.263 KM i 2020.godine 5.134.856,37 KM.

- Grad Gradačac zauzima jedno od vodećih mjesta u TK i Federaciji BiH po broju zaostalih NUS-a i MES-a.
- U analiziranom periodu najznačajnije djelovanje grada podrazumjeva uspostava protivgradne zaštite i osnivanje Profesionalne vatrogasna jedinica i izgradnja vatrogasnog doma čime je značajno unaprijeđen kapacitet djelovanja na rizike sigurnosti građana.
- Potrebno je dalje razvijati službe spašavanja i subjekte od značaja za spašavanje razvijanjem planske dokumentacije, infrastrukturnim i materijalnim opremanjem i povećanjem obučenosti kadrova.

3.7. Ključni izazovi društvenog razvoja

U pogledu društvenog razvoja na području Grada Gradačca uočava se sa nekoliko izazova, među kojima su dominantni problemi:

- Odsustvo nadležnosti lokalnih zajednica u pogledu značajnog broja oblasti društvenog razvoja.
- Doprinos razvoj obrazovne infrastrukture, povećanje obuhvata djece predškolskog uzrasta, podrška van nastavnim aktivnostima, razvoj talenata i stipendiranje, stručno osposobljavanja i podrška u razvoju kreativnih djelatnosti i jačem uvezivanju sa visokoobrazovnim institucijama.
- Ulaganje u infrastrukturu za bavljenje sportom i kulturom, modernizacija i ulaganje u iskorištavanje prirodnih potencijala za razvoj sportskih aktivnosti i prilagođavanje sadržaja interesima populacije i dostignutog nivoa razvoja sportske infrastrukture.
- Fokusiranje na obnovu historijsko-kulturnih kompleksa kao preduslova prepoznatljivosti i potencijala razvoja uz uvezivanje sa drugim sredinama.
- Podrške organizacijama civilnog društava i razvoj uspostavljenih sistema podrške usmjerenih na postizanje ciljeva Grada.
- U oblasti zdravstva saradnja sa kantonalnim institucijama usmjerena na unaprijeđenje i proširenju objekata i opremljenosti zdravstvenih ustanova saradnju, provoditi zdravstvene programe na promociji i zaštiti zdravlja, izradi planova borbe protiv zdravstvenih kriza.
- Uspostava i osiguranje dodatnih oblika socijalne pomoći i obezbjeđenja socijalne uključenosti. Odgovor na negativne trendove u okviru ranjivih socijalnih kategorija i negativnih društvenih pojava.
- Naglašena potreba adekvatnog odgovora na pitanje mladih u kontekstu ostvarivanja potreba ove grupe populacije i pozitivnog uticaja na demografiju Grada.
- Odgovor na sigurnosne izazove na području Grada.

3.8. Javna infrastruktura i javne usluge

3.8.1. Saobraćajna infrastruktura

Zbog geoprometnog položaja Grada Gradačca i komparativnih prednosti pitanje sobračajne infrastrukture je izuzetno važno. U analiziranom periodu 2017-2021. godine Grad je imao proaktivan pristup u razvoju sobračajnica iz okvira nadležnosti JLS. U pogledu stanja cestovne mreže najvećim dijelom je u dobrom stanju izuzev nekategorisanih puteva i činjenice da Grad Gradačac nije trenutno obuhvaćen savremenim cestovnim koridorima (auto ceste i brze ceste).

Tabela X: Cestovna mreža na području Grada Gradačca 2021. godina

Opis	Dužina (km)	%	Stanje (dobro/loše)
Nekategorizirani	112	35,44%	dobro
Lokalni	143	45,25%	dobro
Regionalni	27	8,54%	dobro

Magistralni	34	10,76%	dobro
Autocesta	-	-	dobro
Ukupno	316	100,0%	dobro

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Ceste u nadležnosti Općine su ranga nekategorisanih i lokalnih cesta. Stanje nekategorisanih cesta čija je dužina 112 km je ocjenjena dobro i rezultat je konstantnog ulaganja grada, putem čega je došlo do povećavanje površina pod asfaltnom podlogom. Dužina lokalnih cesta je na nivou 143 km i iste su u dobrom stanju uz stalnu potrebu ulaganja u održavanje i rekonstrukciju kroz prijedloge mjesnih zajednica.

Tabela X: Cestovna mreža u nadležnosti Grada 2017-2021.godine

Opis	Dužina ukupna (KM)				
	2017	2018	2019	2020	2021
Nekategorisana	112	112	112	112	112
- asfaltirano	0,78	5,27	2,04	2,1	8,76
Lokalna	143	143	143	143	143
- asfaltirano	2,51	5,77	0,55	0,64	3,51
Ukupno asfaltirano	3,29	11,04	2,59	2,74	12,27
Ukupna dužina	255	255	255	255	255

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Ulaganje Grada u posmatranom periodu u cestovnu mrežu je na nivou sredstava u iznosu od 5.960.556 KM čime je asfaltirano/sanirano 31.88 km cesta i 4,08 km trotoara. Od ukupne dužine cesta iz nadležnosti Grada (255 km) intervenisano je u procentu od 12,5% što je značajno u periodu od 5 godina. Od ukupnog broja mjesnih zajednica jedna mjesna zajednica nije povezana asfaltnom cestom.

Tabela X: Pregled ulaganja Grada u cestovnu mrežu

Godina	2017	2018	2019	2020	2021
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u sanaciju i izgradnju nekategorisanih cesta	132.515	852.741	215.056	860.425	1.419.058
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u sanaciju i izgradnju lokalnih cesta	661.692	665.490	278.528	144.604	730.445
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u redovno održavanje cesta	335.000	335.000	335.000	335.000	335.000
Iznos finansijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uloženi u izgradnju i održavanje horizontalne i vertikalne signalizacije	25.000	25.000	25.000	25.000	25.000
Ukupna finansijska sredstva iz općinskog budžeta uložena u izgradnju i sanaciju saobraćajne infrastrukture	794.207	1.518.232	493.584	1.005.029	2.149.503
Broj kilometara asfaltiranih cesta na području općine	3,24	11,04	2,59	2,74	12,27

Broj kilometara uređenih trotoara na području općine	1,50	2,00	0,00	0,00	0,58
Broj MZ-a čiji centri nisu asfaltnom cestom povezani sa centrom općine	1	1	1	1	1

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Potrebe općine u odnosu na ceste nižeg ranga jesu izgradnja i rekonstrukcija i održavanje lokalnih cesta sa naglaskom na uvažavanje privrednih aktivnosti kroz godišnje programe prioriteta. U odnosu na ceste višeg ranga interes Grada Gradačca se u najvećem obimu odnosi na razvoj koridora-cesta višeg ranga (autoceste i brze ceste). To podrazumjeva kvalitetno povezivanje i priključak Gradačca na planirane koridore Tuzla-Sava, Beograd-Sarajevo i povezivanje na koridor Vc. Ovo prije svega podrazumjeva prostorno plansku dokumentaciju Grada i usklađivanje sa postojećim i planovima cesta u razvoju.

U pogledu drugih učenika u saobraćaju (biciklisti i pješaci) godišnje se ulaže u signalizaciju i izgradnju elemenata koji povećavaju sigurnost učesnika u saobraćaju. Trendovi prisutni u promjeni životnih stilova i potreba za rekreacijom nameću potrebu većeg ulaganja u pješačke, rekreativne i biciklističke staze kroz područje grada sa tendencijom i povezivanjem sa drugim objektima društvenog sadržaja. Period eksploatacije infrastrukture za pješake i značajna devastaciju uslijed ratnih dešavanja nameću potrebu daljnjih intervencija u osavremenjivanje objekata staza, stepeništa, rukohvata, pristupnih rampi, klupa za odmor za lakše kretanje pješaka uključujući i standarde za kretanje osoba sa poteškoćama u kretanju. U cilju dugoročnih rješenja potrebno je pristupiti ugradnji kvalitetnijih materijala (kamen, granit i sl.)

3.8.2. Telekomunikaciona infrastruktura

Telekomunikaciona infrastruktura na teritoriji grada obuhvata instaliranu stabilnu telekomunikacionu mrežu putem odgovarajućih telefonskih centrala, mobilna telefonija i pokrivenost područja općine baznim stanicama i repeaterima, RTV prijem i pokrivenost područja općine RTV signalom, kablovskom televizijom i internetom. Javno preduzeće BH Telekom, Sarajevo, Direkcija Tuzla, raspolaže, na području grada Gradačca, u oblasti fiksne telefonije, sa ukupno 20 centrala (RSS- istureni pretplatnički stepen) a u oblasti mobilne telefonije sa 12 baznih stanica GSM. Sve Centrale (RSS-ovi) su povezane optičkim spojnim putevima na centralu TSS Pašabunar, Tuzla a BS GSM na centralu GSM u Sarajevu. RSS Gradačac koji se nalazi iza Pošte u Gradačcu, kao i RSS-ovi u naseljima pokrivaju fiksnim telefonskim priključcima prostor grada koji se ocjenjuje zadovoljavajućim. U analiziranom periodu značajno je izgrađen FTTH (Fiber to the Home- optičko vlakno do doma) za grad, prigradska naselja i industrijsku zonu.

Telekomunikaciona infrastruktura posjeduju opremu koja omogućuje funkcionisanje sistema u slučaju nestanka električne energije.

3.8.3. Javna rasvjeta i snadbjevenost električnom energijom

Pokrivenost javnom rasvjetom stanovništva na području grada bilježi rast što je uočljivo na činjenici da se broj rasvjetnih tijela u 2021. godini povećao za 3,9% u odnosu na 2017. godinu. Rast pokrivenosti javnom rasvjetom je rezultat povećanja izdvajanja općine za ovu namjenu, prije svega u periodu do pojave pandemije COVID-19. Uočava se povećanje energijski prihvatljivih tjela javne rasvjete na što ukazuje smanjenje troškova troškova rasvjete uprkos činjenici da raste broj rasvjetnih tijela. U omjeru izgrađenosti javne rasvjete između urbanih naselja i ruralnih naselja stepen izgrađenosti je veći na strani urbanih područja. Intervencije u sistem javne rasvjete prioritetno se nameću na području zamjene rasvjetnih tijela manje energijski prihvatljivosti i osvjetljenja područja čime se doprinosi povećanju sigurnosti.

Tabela X: Javna rasvjeta na području Grada Gradačca

	2017	2018	2019	2020	2021
Iznos financijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen u izgradnju i održavanje javne rasvjete	312.088	381.432	397.549	350.338	279.352
Iznos financijskih sredstava iz općinskog budžeta koji je uložen za funkcioniranje javne rasvjete	19.590	62.947	140.211	174.770	0,00
Trošak električne energije za javnu rasvjetu na teritoriji JLS	284.088	336.308	353.042	304.367	279.352
Broj rasvjetnih tijela korištenih za javnu rasvjetu na teritoriji JLS	5.345	5.539	5.539	5.557	5.557

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

U pogledu snabdijevnosti električnom energijom na području Grada Gradačca u periodu 2017-2021. godine uočava se rast broja potrošača el. energije za 3,5 %. Povećanje se najvećim dijelom odnosi na domaćinstva i ostalu potrošnju. Nema domaćinstava bez ostvarenog priključka el. energije.

Tabela 36: Broj kupaca/potrošača električne energije i dužina mreže na području općine

Opis	2017	2018	2019	2020	2021
1. Na visokom naponu	23	24	25	28	29
2. Na niskom naponu	14131	14279	14373	14466	14625
a) Domaćinstva	12753	12866	12950	13015	13158
b) Javna rasvjeta	125	126	128	128	133
c) Ostala potrošnja	1253	1287	1295	1323	1334
Ukupno	14154	14303	14398	14494	14654
Br. domaćinstava bez priključka el. energije	0	0	0	0	0

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

U analiziranom periodu uočava se porast dužine elektro mreže na visokom i niskom naponu pri čemu je ulaganje u rekonstrukciju i izgradnju mreže veće u odnosu na niski napon naručito u pred pandemijskom periodu.

Opis	2017	2018	2019	2020	2021
1. Dužina elektro mreže					
- Na visokom naponu	183821	186371	187283	189021	190376
- Na niskom naponu	737969	747994	766402	779940	796754
2. Dužina rekonstruirane elektro mreže					
- Na visokom naponu	0	80	0	200	2110
- Na niskom naponu	0	4125	900	2661	0
3. Dužina izgrađene elektro mreže					
- Na visokom naponu	0	3631	1496	1738	0
- Na niskom naponu	85	495	2625	235	745

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Prema podacima Procjene ugroženosti Grada Gradačca područje se snabdijeva se el. energijom iz 4 čvorne transformatorske stanice: TS 35/10 kV Gradačac, TS 35/10 kV Industrijska zona 2, TS 35/10 kV

Kerep i TS 220/110/35/10 Gradačac. Najveći izazovi kada je u pitanju elektro mreža jeste tehnička osposobljenost i suočavanje sa izazovima energetske tranzicije i iskorištavanjem obnovljivi izvora energije (sunce) za potrebe domaćinstava, privrede i potencijala proizvodnje putem solarnih farmi.

Kada je u pitanju snadbijevanja električnom energijom kupaca u objektima individualne gradnje po naseljima uočava se postavljanje opreme (stubovi, kablovi) distributera na način koji narušava ambijent i uređenost prostora. Odgovor na ovakvo narušavanje ambijenta života se može pronaći u zahtjevu za povećanjem podzemnih priključaka posebno kod razvoja naseljenih područja.

3.8.4. Vodosnadbijevanje i odvodnja otpadnih voda

Vodosnadbijevanje i odvodnja otpadnih voda spadaju u oblast javne infrastrukture. Društveni značaj vodosnadbijevanja, prečišćavanja i odvodnje otpadnih voda u FBiH iste pozicionira kroz ustavno normiranje u oblasti zaštite okoliša, upravljanja prirodnim bogatstvima i zaštitu i ostvarenja osnovnih ljudskih prava garantovanih ustavom i prihvaćenim odredbama međunarodnog prava. Zbog značaja koji ima za okoliš ovom dijelu analize se neće obrađivati puni elementi vodosnadbijevanja i kanalizacije.

Broj kilometara vodovodne mreže na području Grada je na nivou cca 200 km (dužina vodovodne mreže kojom upravlja JP „Komunalac“ dd) i značajno je dio trenda rasta parametara na području Grada. Cijena vode je 1,20 KM i u odnosu na 2017. godinu nije bilo promjena cijena. Grad Gradačac je lider u FBiH po uspostavi sistema cijene vode koja je značajno zasnovana na ekonomskim parametrima i koja omogućava veći stepen održivosti. U pogledu naplate usluga vodosnadbijevanja procenat je na nivou 95 %.

Tabela X: Vodosnadbijevanje na području Grada u 2021.

Opis	2021
Br. kilometara vodovodne mreže na području općine	200
Prosječna cijena m ³ vode	1,28
Količina zahvaćene vode	1.730.283
Količina isporučene vode	865.341
Broj priključaka potrošača	5.797
% naplate usluga vodoopskrbe	95%

Izvor: Podaci JP „Komunalac“ dd Gradačac

Kanalizacioni sistem na području općine u 2021. godini je ukupne dužine 85 km sa ostvarenih 3889 priključaka. Izgrađenost sistema prečišćavača obuhvata 90 % otpadnih voda koje se prečišćavaju.

Tabela X: Otpadne vode – kanalizaciona mreža na području Grada u 2021.

Opis	2021
Br. kilometara kanalizacijske mreže na području općine	85
Domaćinstva – priključci	3411
Pravne osobe – priključci	478
Postotak otpadnih voda koje se prečišćavaju	50

Izvor: Podaci JP „Komunalac“ dd Gradačac

3.8.5. Stanovanje

Prema popisu iz 2013. godine u gradu Gradačcu bilo je evidentirano 16.507 objekata stanovanja od čega 15.615 privatnih i 892 kolektivna, tj. 94,6 % stambenog fonda pripada individualnoj a 5,4 % kolektivnoj stambenoj izgradnji. U 2021. godini broj stanova u objektima kolektivnog stanovanja je 947 što je u odnosu na naprijed navedeni broj povećanje od 5,81%.

Većina naselja na području grada Gradačca su ruralnog tipa, što znači da stanovništvo većinom živi u individualnim stambenim objektima koje karakterišu mali gabariti, niska spratnost i mali broj stambenih jedinica. U urbanom dijelu, gradskom centru Gradačac, postoji kolektivnih stambenih objekata. Odnos ruralnog i gradskog stanovništva je približno 67,8 % naprema 32,2 %.

U gradskoj zoni dominira individualna stambena izgradnja. Generalno se može zaključiti da stanovanje čine kolektivni objekti smješteni uglavnom u gradskom centru i individualna stambena izgradnja koja u analiziranom periodu pokazuje izgradnju i obnovu objekata u skladu sa savremenim arhitektonsko-građevinskim standardima. U oblasti pružanja usluga osnovano je Javno preuzeće za investiciono i tekuće održavanje zajedničkih dijelova zgrada, stanova i poslovnih prostora d.o.o. Gradačac.

Stanovi na tržištu postižu cijene koje velikom broju građana predstavljaju problem, posebno kada su u pitanju mladi i druge ranjive grupe. Nameće se potreba razvoja politika koje omogućavaju povoljnije načine obezbjeđivanja stanova i stanovanja. Razvoj stanogradnje prevashodno na području Gradačca podrazumjeva gradnju prilagođenu tradicijskom obliku sa savremenim elementima prevashodno objekata individualne izgradnje. Istovremeno potrebno je planski odrediti potencijalne zone za izgradnju objekata kolektivnog stanovanja niže spratnosti kao prepoznatljivosti područja Gradačca uz poštovanje zahtjeva održivosti.

Opće stanje prateće infrastrukture objekata kolektivnog stanovanja zahtjeva povećanje standarda mehanizama održavanja zajedničkog dijela imovine (procedure, standard ugradnje materijala) ali i obnovu i osavremenjivanje sadržaja pripadajuće infrastrukture na i izvan objekata kao što su krovovi, fasade u stetskom i energijski efikasnom smislu, stubišta, ulazna vrata, ivičnjaci, zelene površine, nova parking mjesta, sadnja i održavanje biljaka, dječiji i rekreativni mobilijar. Cjeneći činjenicu kulturno-tradicijskog potencijala Gradačca fasade objekata kolektivnog stanovanja mogu biti osnova za izradu tematskih murala koji mogu dati poseban osnov prepoznatljivosti i brendiranja grada.

Procjena iz 2018. godine o broju bespravno izgrađenih objekata na području Grada Gradačac je oko 1400, čime nisu obuhvaćeni pomoćni drveni objekti, drvene vikendice, šupe, nadstrešnice i slično. Ovaj broj je daleko veći ako se računaju stambeni objekti koji posjeduju odobrenja za građenje a koje je investitor dogradio (predulaz, veranda, terasa) kao i nadogradio uz postojeći objekata, a za koje je potrebno odobrenje.

Procjena je da na dan 31.12.2020. godine na području Gradačca ima 1500 bespravno izgrađenih objekata. Prema dostupnim podacima u periodu 2017-2020. godine podneseno je ukupno 354 zahtjeva za legalizaciju. U 2017. godini podneseno je 20 zahtjeva za legalizaciju a u 2020. godini 150 što ukazuje na trend rasta u suočavanju sa ovim problemom. Postupci legalizacije ostvaruju namjenske prohode za razvoj infrastrukture što ostvaruje višestruke efekte.

Analizom prostorno-planske dokumentacije utvrđeno je da postoji nekoliko zona koje zadovoljavaju elemente gradnje. Radi se o lokalitetima Ovi lokaliteti ujedno predstavljaju zone u kojima je moguće ostvariti povećanje parametara društvenog razvoja uz planski pristup izgradnje svih potrebnih sadržaja na principima održivog razvoja.

3.8.6. Javne administrativne usluge

Okvirom ciljeva održivog razvoja za Bosnu i Hercegovinu uspostavljeni su pravci sa krajnim ishodom postizanja dobre uprave i upravljanja javnim sektorom. Pretpostavke ostvarenja pomenutog na nivou lokalnih samouprava podrazumjevaju odgovornu uprava usmjerenu na građane i poslovni sektor i funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja razvojem. Uzevši u obzir da je normativno uređenja pravnog statusa uprave i uposlenih izvan nadležnosti JLS, jasno je da pravci razvoja javne uprave u općini podrazumjevaju uspostavu kvalitetne organizacije gradski službi, kvalitet i dostupnost javnih usluga građanima i poslovnom sektoru, kvalitet kadrova i ambijenta za rad, znanja, vještina i alata za upravljenje razvojem.

Pored zakonski postavljene organizacije koja podrazumjeva Gradonačelnika i gradsko vijeća organizacija uprave Grada Gradačac obuhvata 9 gradskih službi koje su organizovane po srodnim oblastima iz djelokruga nadležnosti utvrđenih zakonskim odredbama iz oblasti statusa lokalne samouprave ili prenešenim nadležnostima sa ukupno 115 zaposlenih državnih službenika i namještenika.

Tabela X. Organizacija uprave Grad Gradačac

r.b	Služba	Broj uposlenih	Oblasti djelovanja
1.	Gradska služba za opću upravu i inspeksijski nadzor	21	Državljanstvo, matične knjige, ovjera potpisa, protokol, pravna pomoć, inspeksijski nadzor
2.	Gradska služba za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu	16	Upravljanje servisima grada i opremom, održavanje, osiguranje, obrazovanje, kultura, sport, boračka pitanja, socijalna zaštita i rad, zdravstvo
3.	Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove	15	Uređenje prostora, stambeni poslovi, investicije, strateško planiranje i upravljanja lokalnim razvojem, komunalije
4.	Gradska služba za privredu, budžet i finansije	17	Privreda, upravljanje ekonomskim razvojem, budžet, upravljanje imovinom
5.	Gradska služba za geodetske i imovinsko-pravne poslove	21	Geodetska i imovinsko-pravna pitanja
6.	Stručna služba gradskog vijeća i gradonačelnika	7	Stručno-administrativni poslovi, protokolarni aktivnosti, informisanje
7.	Služba civilne zaštite	13	Zaštita ljudi i imovine, ostali poslovi civilne zaštite
8.	Služba za internu reviziju	1	Interna revizija
9.	Gradsko pravobranilaštvo Gradačac	3	Zaštita imovinsko-pravnih interesa Grada

Izvor: Podaci Gradske služba za opću upravu i inspeksijski nadzor, 2022. godine

U odnosu na digitalne sisteme u radu gradske uprave uspostavljeni su sistemi i alati: web stranica Grada (www.gradacac.ba), informisanje privrede putem Investirajte u Gradačac sa potrebnim informacijama i obrascima, online servis „pitajete gradonačelnika“, e-citizen, 72 servis, sistem za analizu rizika od katastrofa. Razmatrajući organizaciju općinskog organa uprave, analize stanja iz oblasti društva i društvene izazove i trendove nameće se potreba dodatnog pozicioniranja populacione politike (migracije, demografija, porodica, natalitet, dijaspora) i pitanja daljnijeg razvoja digitalizacije u pružanju usluga i rada uprave. Pitanje upravljanja razvojem je pozicionirano u okviru Gradske službe za urbanizam, investicije i komunalne poslove u okviru koje je potrebno osnaživanje u pogledu predstojećih procesa integracija i privlačenja projekata, kao i sistema monitoringa, praćenja i evaluacije.

Direktno pružanja usluga ostvaruje se putem šalter sale. Pružanje usluga građanima i poslovnom sektoru jeste krajnje ishodište rada organa uprave koje se ogleda u činjenici broja riješenih predmeta. U 2021. godini u radu organa uprave evidentirano je 7403 predmeta koji se vode kroz upisnike. Postotak rješanih predmeta u 2021. godini je 91,53%, dok je postotak prenešenih predmeta u 2022.godinu 8,47%.

Na području Grada je uspostavljeno 38 mjesnih zajednica sa ukupno aktivnih 206 članova članova savjeta, od koga broja je 11 žena. Uloga mjesnih zajednica je pozicionirana u skladu sa normativnim okvirom i pretpostavlja aktivno djelovanje i doprinos u razvoja politika i implementacije projekata. U dijelu opremljenosti objekata MZ utvrđeno je da 12 MZ ne raspolaže sa prostorijama i osnovnom opremom za rad projiciran normativno-pravnim okvirom. Što se tiče infrastrukture za organizovanje

društvenih sadržaja, mjesne zajednice na području Gradačca značajno oskudjevaju sa zatvorenim prostorom za organiziranje javnih i kulturnih sadržaja što može biti pravac u kome se može razvijati segment rada mjesnih zajednica. Što se tiče pokrivenosti mjesnih zajednica lokalnim javnim prevozom jedna mjesna zajednica nema riješeno pitanje javnog prevoza.

Tabela X. Lista mjesnih zajednica Grad Gradačac u 2021. godini

Naziv mjesne zajednice	m ² kancelarijskog prostora u funkciji	Broj aktivnih članova savjeta	Broj žena aktivno uključenih u rad savjeta	Posjedovanje adekvatne kancelarijske opreme (telefon, fax, kompjuter, itd) – Da ili Ne	Zatvoreni prostor za organiziranje javnih i kulturnih sadržaja	Broj uređenih sportskih poligona
Bagdale Ahmetaši	40	3	0	da	ne	0
Biberovo polje	15	5	1	da	ne	1 školski
Bukva	0	7	2	ne	ne	0
Centar	0	5	0	da	ne	1
Donja Međida	15	9	3	da	ne	1 školski
Gornja Međida	20	9	0	da	ne	1
Grabov Gaj	20	3	0	ne	ne	0
Hrgovi Donji	0	5	1	da	ne	0
Jasenica	20	3	0	ne	ne	0
Jelovče selo	15	5	0	da	ne	1 školski
Kerep	20	7	0	da	ne	1 školski
Lukavac Gornji	12	5	0	da	ne	1
Ledenice Donje	35	5	0	da	ne	0
Ledenice Gornje	0	5	0	ne	ne	1
Mionica I	20	7	0	da	da	1
Mionica II	20	5	0	da	ne	1
Mionica III	6	9	0	da	ne	1 školski
Mionica Centar	30	7	0	da	ne	0
Međida Srednja	0	7	0	da	ne	0
Novalići	0	5	0	ne	ne	1 školski
Okanovići	0	5	1	ne	ne	1
Požarike	0	5	0	ne	ne	1
Rajska	50	5	0	da	ne	1 školski
Sibovac	0	7	0	da	ne	1
Srnice Donje	20	7	1	da	ne	1 školski
Srnice Gornje	30	3	0	da	ne	1
Svirac	40	5	0	da	ne	0
Škorići	0	5	0	ne	ne	1
Toke	48	5	0	da	ne	0
Tramošnica Gornja - Turić	0	5	0	ne	ne	0
Varoš	0	3	1	da	ne	0
Vida I	40	7	1	da	da	1 školski
Vida II	40	5	0	da	ne	0
Vučkovci	12	9	0	da	da	1
Zelinja Donja	32	9	0	da	ne	1 školski
Zelinja Srednja	15	5	0	da	ne	1

Izvor: Podaci Gradske služba za opću upravu i inspekcijski nadzor, 2022. godine

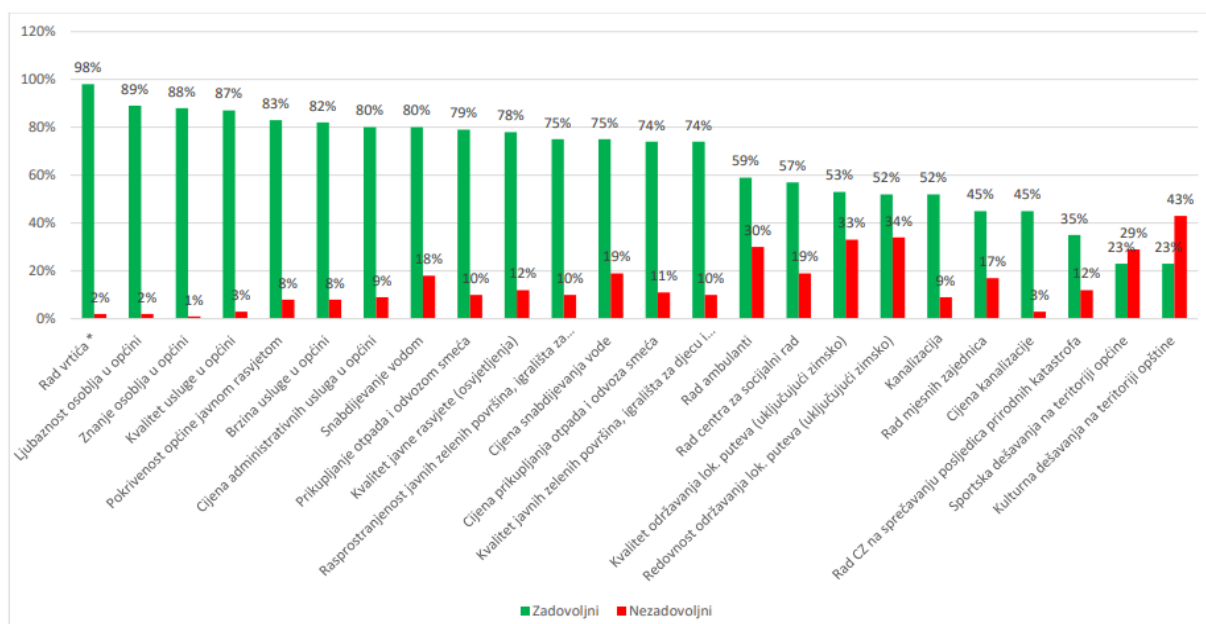
Imovina u vlasništvu Grada Gradačca pored imovine i objekata koji se koriste za ostvarivanje nadležnosti i pružanje javnih službi obuhvata 7985488 m² zemljišta i 1650 m² poslovnih prostora, koji se kako je naprijed navedeno koriste za izdavanje i ostvarivanje prihoda. Obim imovine je značajan i u

kontekstu razvojnih politika nameće se potreba izrade plana upravljanja imovinom što ujedno predstavlja obavezu u kontekstu finansijsko-računovodstvenih pravila.

U pogledu saradnje sa drugim lokalnim zajednicama u Tuzlanskom kantonu uočava se nizak obim zajedničkih projekata što je generalno slabost unutar kantona. Grad Gradačac na međunarodnom nivou je aktivan na polju razvoja međunarodne saradnje u okviru evropskih regija i Zajednice zemalja turskog svijeta (TDBB) što predstavlja određeni potencijal. Grad je ostvario saradnju sa Gradom Sivas (Turska), Grad Duren (Njemačka), Grad Strii (Uktajina), Grad Fridek-Mistek (Češka).

U kontekstu mjerenja kvalitete pružanja javnih usluga, Grad Gradačac provodi mjerenje zadovoljstva korisnika usluga. U 2020. godini izrađen je Izvještaj o rezultatima mjerenja zadovoljstva korisnika na osnovu provedenog ispitivanja javnog mnijenja u toku 2019. godine na uzorku od 300 građana i građanki. Generalno se može izvući zaključak da je zadovoljstvo korisnika na najvećem obimu u dijelu usluga predškolskog obrazovanja, javnih administrativnih usluga, javne rasvjete, komunalija, dok su korisnici najmanje zadovoljni društvenim sadržajima iz oblasti kulture i sporta, kvalitetom održavanja puteva, sprečavanjem posljedica prirodni katastrofa. Može se izvući zaključak da je potrebno povećati djelovanje u oblasti društvenog razvoja.

Slika X. Pregled zadovoljstva korisnika¹³ javnih usluga po oblastima u 2019. godini

Izvor: Izvještaj o rezultatima mjerenja zadovoljstva građana Grada Gradačca, 2020. godine

- Stanje cesta iz nadležnosti JLS je ocjenjena dobro i rezultat je konstantnog ulaganja grada, putem čega je došlo do povećavanje površina pod asfaltnom podlogom. Korisnici cesta su iskazli nezadovoljstvo održavanjem u sklopu zimske i ljetnje sezone.
- U odnosu na ceste višeg ranga interes Grada Gradačca se u najvećem obimu odnosi na razvoj koridora-cesta višeg ranga (autoceste i brze cesta). To podrazumjeva kvalitetno povezivanje i priključak Gradačca na planirane koridore Tuzla-Sava, Beograd-Sarajevo i povezivanje na koridor Vc.

¹³ Uzimaju se u obzir osvbe koje su odgovorile sa "Da" ili sa "Ne" tj. kod računanja procenta nisu uključene osobe koje su odgovorile "Ne znam" što u suštini znači da zbir odgovora DA i NE može biti 300 ali i znatno znatno manji, što zavisi od broja odgovora „Ne znam“.

- Osavremenjivanje infrastrukture učesnika u saobraćaju ukazuje nedovoljno razvijenu infrastrukturu pješačkih, rekreativnih i biciklističkih staza.
- Pokrivenost javnom rasvjetom stanovništva na području grada bilježi rast i energijsku efikasnost što je uočljivo na činjenici da se broj rasvjetnih tijela u 2021. godini povećao za 3,9% u odnosu na 2017. godinu. U omjeru izgrađenosti javne rasvjete između urbanih naselja i ruralnih naselja stepen izgrađenosti je veći na strani urbanih područja.
- Područje se snabdijeva el. energijom iz 4 čvorne transformatorske stanice: TS 35/10 kV Gradačac, TS 35/10 kV Industrijska zona 2, TS 35/10 kV Kerep i TS 220/110/35/10 Gradačac. Primjetan je rast dužine mreže. Uočen problem postavljanje opreme (stubovi, kablovi) distributera na način koji narušava ambijent i uređenost prostora.
- Generalno se može zaključiti da stanovanje čine kolektivni objekti smješteni uglavnom u gradskom centru i individualna stambena izgradnja koja u analiziranom periodu pokazuje izgradnju i obnovu objekata u skladu sa savremenim arhitektonsko-građevinskim standardima. Opće stanje prateće infrastrukture objekata kolektivnog stanovanja zahtjeva povećanje standarda. Nameće se potreba razvoja politika koje omogućavaju povoljnije načine obezbjeđivanja stanova i stanovanja.
- Na području Gradačca ima 1500 bespravno izgrađenih objekata.
- Organizaciju organa uprave, analize stanja iz oblasti društva i društvene izazove i trendovi nameću potrebu dodatnog pozicioniranja populacione politike (migracije, demografija, porodica, natalitet, dijaspora) i pitanja daljnjeg razvoja digitalizacije u pružanju usluga i rada uprave.
- Infrastruktura mjesnih zajednica na području Gradačca oskudjeva sa uslovima za rad, uslovima organizovanja društvenih sadržaja i prostorom za organiziranje javnih i kulturnih sadržaja.
- Obim imovine Grada je značajan i u kontekstu razvojnih politika nameće se potreba planiranja korištenja.
- Zadovoljstvo korisnika javnim uslugama je izraženo u dijelu usluga predškolskog obrazovanja, javnih administrativnih usluga, javne rasvjete, komunalija, dok su korisnici najmanje zadovoljni društvenim sadržajima iz oblasti kulture i sporta, kvalitetom održavanja puteva, sprečavanjem posljedica proronih katastrofa.

3.9. Ključni izazovi u oblasti infrastrukture i javnih usluga

U pogledu razvoja infrastrukture i administrativnih usluga na području Grada Gradačac uočava se sa nekoliko izazova, među kojima su dominantni:

- Unaprijeđenje i razvoj cestovne infrastrukture iz nadležnosti Grada i drugih rangova cesta na području Grada uključujući i održavanje istih.
- Osavremenjivanje i izgradnja infrastrukture za sve učesnike u saobraćaju (pješake, rekreativce, bicikliste).
- Uspostava održivog vodosnabdijevanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda.
- Povećanje energetske efikasnosti javne rasvjete.
- Tehnička osposobljenost i suočavanje sa izazovima energetske tranzicije i iskorištavanjem obnovljivi izvora energije (sunce) za potrebe domaćinstava, privrede i potencijala proizvodnje putem solarnih farmi.
- Razvoja politika koje omogućavaju povoljnije načine obezbjeđivanja stanova i stanovanja i povećanje standarda mehanizama održavanja zajedničkog dijela imovine (procedure, standard ugradnje materijala) ali i obnovu i osavremenjivanje sadržaja pripadajuće infrastrukture na i izvan objekata.
- Smanjenje broja bespravno izgrađenih objekata i legalizacija.
- Stvaranja odgovorne uprava usmjerenu na građane i poslovni sektor, funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja razvojem.
- Potreba dodatnog pozicioniranja populacione politike (migracije, demografija, porodica, natalitet, dijaspora) i pitanja daljnjeg razvoja digitalizacije u pružanju usluga i rada uprave.
- Opremanje mjesnih zajednica za rad i dostupnost društvenih sadržaja.
- Upravljanje imovinom, popunjenost stručnim kadrovima, njihova obučenosť i uslovi za rad su stalna potreba.

- Potrebno je inicirati povećanje svih oblika saradnje unutar Tuzlanskog kantona, FBiH i partnerskih gradova, naročito u dijelu zajedničke infrastrukture (putne, komunalne i dr.) i prirodnih resursa, kao i društvenih sadržaja kulture i sporta.

4. Okoliš

Zaštita okoliša smatra se značajnim socijalnim i ekonomskim problemom kojem se treba pristupiti holistički u cilju očuvanja kvalitete života za sadašnje i buduće generacije. U tom kontekstu rješavanje problema u oblasti okoline zahtijeva sistematičan pristup i intenzivnu saradnju i razmjenu informacija interesnih grupa u lokalnoj i široj zajednici uključujući institucije, organizacije, građane i medije. Ključna institucija za upravljanje okolišem u FBiH je Ministarstvo okoliša i turizma FBiH (FMOIT) koje ima ulogu i nacionalnog fokalnog predstavnika BiH unutar Evropske agencije za okoliš i kantonalno ministarstvo nadležno za pitanja okoliša. Pored navedenih institucije postoji određen broj javnih stručnih institucija koje se bave pitanjima okoliša u FBiH.

Obim rada, kao i nadležnosti JLS, regulirani su Zakonom o principima lokalne samouprave u FBiH prema kojem se u članu 8. ovog Zakona navodi da se formulacija i implementacija politika prostornog uređenja i okoliša, upravljanje vodama, upravljanje otpadom i upravljanje prirodnim resursima na nivou općine kao neke od samoupravnih nadležnosti ne mogu ograničiti ili uskratiti federalne ili kantonalne vlasti, osim u slučajevima i u obimu koji je određen zakonom. Bitan segment okoliša predstavlja energetska efikasnost koja zahtijeva posebnu pažnju grada.

4.1. Zrak

U cilju sagledavanja stanja zraka kao bitnog elementa stanja okoliša za prostor Grada Gradačca dostupni su ograničeni podaci putem Izvještaju o kvalitetu zraka u FBiH za 2021. godinu Federalnog hidrometeorološkog zavoda i podaci Ministarstva prostornog uređenja i zaštite okolice TK (www.monitoringzrakatk.info). Ograničenost podataka o stanju kvalitete zraka proizilazi iz činjenice da na području Grada Gradačca nije instalirana fiksna automatske stanice za praćenje kvaliteta zraka.

Kantonalno ministarstvo prostornog uređenja i zaštite okolice upravlja mrežom stanica na 5 fiksnih lokacija (Tuzla, Lukavac Živinice) i jednom mobilnom stanicom. Rezultati dosadašnjih mjerenja ukazuju da je veliki broj građana Tuzlanskog kantona izložen zagađenju koje može ozbiljno ugroziti zdravlje.

Mobilna stanica postavljena na području Grada Gradačca na dan 18.01.2022. godine (10:00 časova) pokazuje vrijednosti koje su date u nastavku.

Tabela X . Pregled dnevnih vrijednosti PM10, SO2 i NO2 na dan 18.01.2022. godine

	PM2.5 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	SO2 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	NO2 ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)	O ₃ ($\mu\text{g}/\text{m}^3$)
18.01.2022/dnevni prosjek	41.9	99.6	32.6	45.6
Dnevne granične vrijednosti	50	125	85	120
Ocjena	doobar	doobar	doobar	doobar

Izvor: www.monitoringzrakatk.info

Parametri koji su mjereni mobilnom stanicom kreću se u granicama dopuštenog što navodi na zaključak da je dnevni kvalitet zraka na području Grada Gradačca dobar. Uočava se da je koncentracija prašine mjerene frakcije PM2.5 najbliža dnevnim graničnim vrijednostima što ukazuje na sličnu situaciju sa koncentracijom prašine mjerene frakcije PM10. Generalno možemo zaključiti da je kvalitet zraka dobar i da na isti negativno utiču prije svega ložišta u toku grijne sezone. Na području Gradačca nije uspostavljen organizovani sistem toplifikacije što negativno utiče na kvalitet zraka. Domaćinstva individualnog stanovanja svoj problem zagrijavanja uglavnom rješavaju korištenjem drvnog ogrijeva i

uglja, u neprimjereno izvedenim ložištimama te se time ozbiljno se ugrožava kvalitet traka u zimskim mjesecima, kada su meteorološke prilike, sa aspekta kretanja vazdušnih masa, najnepovoljnije. To pitanje može biti predmetom djelovanja uključujući i uspostavu kontrolu korišćenja energenata.

Također saobraćaj je naročito značajan izvora zagađenja zraka i njegovo odvijanje predstavlja opasnost po zdravlje ljudi zbog visoke emisije produkata nepotpunog sagorijevanja.

4.2. Vode

Prostor grada Gradačca pripada neposrednom slivu rijeke Save kao dijelu slivnog područja rijeke Save na teritoriji BiH. Opća hidrološka karakteristika, navedenog područja je relativno velika gustina riječne mreže, kratki tokovi sa malom količinom vode i jako neujednačenim proticajima. Cjelokupna riječna mreža ima obilježja normalne hidrografske čelenke, pa se unutar nje mogu izdvojiti svi rangovi vodotoka: curci, manji potoci, potoci, manje rijeke i rijeke. Karakteristika ovakvih hidrografskih sistema je veliki broj izvora kontaktnog tipa, koji su relativno dovoljno vodoizdašni da se od njih direktno obrazuju manji, stalni i povremeni tokovi. Tipološki područje grada ima dominantno površinski tip riječne mreže, a podređeno podzemnog oticanja. Za vodni potencijal na prostoru grada Gradačca može se reći da je znatno manji, prema kriterijumu jediničnog oticaja, a koji iznosi 11,44 l/s km², u poređenju sa prosječnim jediničnim oticajem u Bosni i Hercegovini na slivu rijeke Save koji iznosi 18 l/s km².

Okosnicu hidrografske mreže na području grada čine: rijeka Gradašnica (sjeverni dio), pritoke rijeke Tolise rijeke Mionica i Vitezovac (sjeveroistočni dio), pritoke rijeke Tinje rijeke Lukavac, Rajska, Zelinjska, Međićka i Poljanska rijeka (središnji i južni dio). Na području grada postoje dvije veće, vještačke, vodne akumulacije koje su izgrađene u svrhu regulisanja protoka, kao i sedam manjih vodnih površina koje su nastale kao posljedica eksploatacije šljunka. Jezero „Hazna“ nalazi se u samom gradu, dok je jezero Vidara udaljeno 1 km od grada.

Od 1999.godine vrši se kontinuirano tehničko osmatranje brana i akumulacija jezera „Hazna“ i „Vidara“ i to: fizikalno, vizuelno i geodetsko od strane Agencije za vodno područje rijeke Save. U toku 2012. godine izvršena je kompletna rekonstrukcija brane jezera Vidara od strane AVP rijeke Save.

4.2.1. Pristup pitkoj vodi

Pristup pitkoj vodi na području Gradačca podrazumjeva izgrađene sisteme vodasnabijevanja gradskog vodovoda i ostalih vodozahvata. Ukupno je izgrađeno 12 vodoskrbnih objekata, pri čemu je u analiziranom periodu (2017-2021) došlo do povećanja za jedan u vidu izuzetno važnog objekta Gradskog vodovoda Domažić.

Tabela X. Pregled vodoskrbnih objekata na području Gradačaca

R.b.	Naziv objekta	Izdašnost izvorišta (l/s)	Godina izgradnje, rekonstrukcije ili proširenja	Lokacija izvorišta
1.	Gradski vodovod Okanovići	120(O) 25(G)	i-1983.(O) r-2001.(O) i-2011.(G)	Okanovići
2.	Gradski vodovod Domažić	130	i-2018 (okončanje izgradnje planirano 2022.g.)	Hrgovi Donji
3.	Vodovod Vrelo	27	i-1972. r- 96.,97.,03.,04.,10, 17 i 20.	Mionica 1
4.	Vodovod Domažić (Vučkovci)	30	i-1976. p-2010.	Hrgovi Donji
5.	Vodovod Hukalo	7	i-1971.	Sibovac
6.	Vodovod Hrgovi Gornji	25	i-1973.	Hrgovi Gornji

7.	Vodovod Mionica III	5,13	i-1972. r-2006-2008.	Donji Lukavac
8.	Vodovod Vida 1	1,04	i-1973 r-2012.	Vida 1
9.	Vodovod Međida Donja	2,5	i-2012.	Međida Donja
10.	Vodovod Novalići			Novalići
11.	Vodovod Biberovo Polje	0,5	i-2013.-2015.	Biberovo Polje
12.	Vodovod Lukavac Gornji	0,5 0,5 0,6	i- 1996. i-2013. i-2013.	Lukavac Gornji

Izvor: Procjena ugroženosti Grada Gradačac od prirodnih i drugih nesreća, ažurirano 2021.godine.

Grada Gradačac je posvetio izuzetnu pažnju vodosnabdijevanju kroz kreirani i u značajnom obimu implementirani projekat vodosnabdijevanja Gradačac koji se sastoji iz četiri komponente: rekonstrukcija postrojenja za prečišćavanje otpadnih voda u Gradačcu, proširenje kanalizacione mreže u sjevernom dijelu grada Gradačca, izgradnja vodovodne mreže u južnom dijelu grada Gradačca, rekonstrukcija postojećih azbest cementnih cijevi, cijevi nedovoljnih profila i dotrajale mreže u ubanom dijelu Gradačca.

U odnosu na komponentu vodosnabdijevanja vodovodne mreže u južnom dijelu grada Gradačac je skoro završena, izgrađeno je cca 90 km vodovodne mreže, komandno–kontrolni objekt sa dvije pumpne stanice na izvorištu vode Domažić, te 4 pumpne stanice u naseljima Srnice Donje, Kerep, Zelinje Srednje, Zelinje Donje, kao i 3 rezervoara za vodu u naseljima Međida D. , Zelinje S. , Zelinje D. Izgradnja vodovodne mreže kao i pumpne stanice u naselju Rajska su u završnoj fazi. Ovim projektom povezana su dva sistema vodosnabdjevanja, južni i sjeverni/gradski sistem, čime je osigurana dodatna količina vode za gradsko / urbano područje obzirom na problem izdašnosti izvorišta vode Okanovići. Procjenjuje se da će ukupna vrijednost do završetka radova koštati cca 11,6 miliona KM.

Rekonstrukcija postojeće vodovodne mreže i objekata u Gradačcu (rekonstrukcija postojećih azbest cementnih cijevi, cijevi nedovoljnih profila i dotrajale mreže) teče planiranom dinamikom. Planirano je da zamjena cca 40 km vodovodne mreže bude okončana do kraja 2022. godine ukupne vrijednosti radova cca 4,7 miliona KM.

Završetkom radova na južnom dijelu bit će stvoreni uslovi za priključenje na novi sistem vodosnabdijevanja naselja Vučkovci, Srnice Donje, Srnice Gornje, Biberovo Polje, Kerep, Jelovče Selo, Zelinje, Međide, Toke, Lukavac Gornji, Rajska, te već izvršen spoj sa postojećim gradskim sistemom vodosnabdijevanja. Projektom je takođe obezbjeđena oprema za otkrivanje kvarova i mjerne opreme.

Uzimajući u obzir činjenicu da projekat direktno utiče na kvalitet života 27 /36 mjesnih zajednica u kojima živi cca 30.000 stanovnika, jasno je da je ovo projekat koji zahtijeva dugotrajan rad ali i zalaganje velikog broja stručnih ljudi. Planirano je da će se po okončanju projekta, stvoriti uslovi za priključenje cca novih 3.500 priključaka vodovodne mreže i 1.250 priključaka kanalizacione mreže. Projekat, između ostalog, ima za cilj i poboljšanje uslova poslovanja privrednih subjekata na području grada Gradačac, što će uz povećanje ukupne ekonomske aktivnosti direktno rezultirati i podizanjem životnog standarda stanovništva.

Analiziranjem postignutih rezultata i vodoskrbnih objekata uočava se potreba intervenisanja u niz slučajeva. Potrebno je intervenisati u slučaju vodovoda u Međidi Donjoj u vidu investiranja u novi bunar radi povećanja količina vode. Mjesni vodovod Sibovac zahtijeva ulaganje u rezervoarom zapremine 40 m³, koji se nalazi na području Škorića. Mjesni vodovod Mionica-Centar ima potrebu za zamjenom potisnog cjevovoda. U odnosu na vodovod Vučkovci – Srnice Donje potrebno je izvršiti zamjenu primarno vodovodne mreže od azbest-cementa u dužini od 2400 metara. Sekundarnu mrežu je potrebno zamijeniti na vodovodu Jelovče Selo. Gradski vodovod Okanovići koji se suočavao sa problemom

smanjivanja izdašnosti vode je dugoročno riješen spajanjem sa vodovodnim sistemom Domažić. Katastar izvora/izvorišta na području grada nije urađen.

Broj operatera vodosnabdijevanja na području je 8 od kojih je 7 osnovano kao društvo ograničene odgovornosti („HUKALO” doo Gradačac, „Vodokom” doo Gradačac, „Vodovod Vrelo” doo Gradačac, „Vodovod Mionica 3” doo Gradačac, „Domažić” doo Gradačac, „Jelovče Selo- Toke” doo Gradačac, „Zmajevac” doo Gradačac) i jedan operater osnovan kao Javno preduzeće „Komunalac“ dd.

4.2.2. Pristup kanalizacionom sistemu

Urbano područje naselja Gradačac ima urađen sistem javne kanalizacije koji se, na izlazu iz industrijske zone u naselju Ledenice, zvanom Bare, završava na postrojenju za tretman otpadnih voda grada Gradačca.

Postrojenje za tretman otpadnih voda je izgrađeno 1982.godine, rekonstruisano 1998. godine a posljednja dogradnja i rekonstrukcija izvršena je 2017. godine. Posljednjom rekonstrukcijom su velikim dijelom riješeni problemi koji su se javljali kroz dugogodišnji rad postrojenja. Kapacitet postrojenja je 30 000 EBS (ekvivalent broja stanovnika). Kapacitet biološkog tretmana je 82,8 l/s a mehaničkog 115 l/s dok je dovodna kanalizacija otpadnih voda prečistača kapaciteta 300 l/s.

Javni kanalizacioni sistem čini kanalizaciona mreža u dužini od 85 km. Na javni kanalizacioni sistem su priključene sljedeće mjesne zajednice: Centar, Varoš, Bukva, Svirac, Požarike, Vida II, Bagdale-Ahmetaši, Škorići i Vida I, Sibovac, Ledenice Donje i Ledenice Gornje.

Proširenje kanalizacione mreže u sjevernom dijelu grada Gradačac je završeno i izgrađeno cca 40 km kanalizacione mreže, kao i 10 pumpnih stanica u naseljima Ledenice Donje, Ledenice Gornje, Sibovac, Škorići, Osoje, Bagdale, Vida 2 te određeni radovi u centru grada i kod bolnice. U Vidi I pored izgrađene kanalizacione mreže rekonstruisana je i pumpna stanica kod jezera Hazna. Kompletna novoizgrađena kanalizaciona mreža spojena je na prečistač otpadnih voda pri čemu je vrijednost investiranih sredstava na nivou 6,5 miliona KM.

Dominantni problemi u odvodnji otpadnih voda su: dotok velikih količina oborinske kanalizacije; privredni korisnici koji imaju svoje bunare te otpadnu vodu, bez prethodnog mjerenja, upušta u sistem javne kanalizacije; značajan broj privrednih korisnika svoje tehnološke vode, bez adekvatnog predtretmana, upušta u sistem javne kanalizacije te time ugrožava opremu prečistača i poskupljuje troškove zbrinjavanja mulja; nedovoljan inspekcijски nadzor po pitanju tretiranja tehnoloških otpadnih voda privrednih korisnika.

4.3. Šume

Na području grada Gradačca pod šumom je 5.121,00 ha ili cca 27 % od ukupne površine Grada. Ukupna površina pod šumom je, u privatnom vlasništvu fizičkih i pravnih lica koja istom gazduju, u skladu sa propisima i odredbama Zakona o šumama.

U nižim dijelovima zastupljene su šume hrasta kitnjaka, hrasta lužnjaka i običnog graba, a uz vodene tokove šume vrbe i johe. Na većim nadmorskim visinama zastupljene su bukove šume, te mješovite šume bukve, jele i smrče.

Tabela X. Pregled kategorija šume na području Grada Gradačca

Kategorije šuma	Ukupno u ha	Lišćari	Četinari
Visoke šume	99	99	-
Izdanačke šume	4.781,18	4.781,18	-
Površine podese za pošumljavanje	134,28	-	-
Površine nepodesne za pošumljavanje	755,88	-	-
Šumski kulture četinara	12,09	-	12,09

Izvor: Podaci Kantonalne uprave za šumarstvo Tuzlanskog kantona

Površina od 134,28 hektara je podesna za pošumljavanje što može biti podloga za poduzimanje različitih aktivnosti na nivou obrazovanja i aktivizma građana i nevladinog sektora.

4.4. Zelene površine

Prema preporukama Svjetske zdravstvene organizacije preporučena dostupna zelena površina po glavi iznosi 9 m² što upućuje na zaključak da pitanju javnog urbanog zelenila treba dati poseban naglasak u razvojnim strategijama. Na području Grada Gradačca površina uređenih parkova je 27685 m² što u omjeru na broj stanovnika znači da se radi 1,39 m² uređenih parkovskih površina po stanovniku. Podatak treba uzeti u razmatranje i u kontekstu omjera gradskog i urbanog stanovništva, ali je očigledno da na prostoru Gradačca postoji potreba za daljnjim razvijanjem javnih zelenih površina.

Tabela X. Pregled podataka zelenih površina na području Grada Gradačca 2017-2021. godine

	2017	2018	2019	2020	2021
Površina (m ²) uređenih parkova	27685	27685	27685	27685	27685
Broj zasađenih stabala	0	0	0	0	300
Broj zasađenih sadnica ukrasnog bilja	300	300	300	300	300
Iznos dotacije iz općinskog budžeta za uređenje zelenih površina	200.000	200.000	200.000	200.000	200.000

Izvor: Podaci Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Grad Gradačac je u analiziranom periodu izvršio sadnju 300 novih stabala i kontinuirano na nivou godine se ulaže u sadnju ukrasnog bilja uz stalan iznos novčanih izdataka u iznosu od 200.000 KM. Osnovne zelene površine čine ulično zelenilo, blokovsko zelenilo (zelene površine uz stambene objekte), parkovi i skverovi, zelene površine specijalne namjene (škole, dječiji vrtići, industrijska preduzeća, groblja i sl.), te zaštitno zelenilo. Održavanje i izgradnja zelenih površina se vrši putem J.P. „Komunalac d.d. Gradačac ili angažovanjem privrednih subjekata putem javnih nabavki.

Na području Grada u analiziranom periodu najznačajnija investicija ove namjene podrazumjeva investiciono ulaganje u Aleju Javora čime je područje Grada dobilo uređenu i prilagođenu zonu sa elementima zelene površine. Prostor za ulaganja u zelene površine može obuhvatiti daljnja ulaganja u urbanom dijelu područja Grada, ulaganje u područja koje usko vežu sa kulturno-historijskim znamenitostima, kao i osmišljavanje projekata pošumljavanja (memorijalne šume, park šume i sl). Pravilnim uređenjem i održavanjem navedenih zelenih površina moguće je poboljšati pozitivni efekte koje drveće stvara u urbanim sredinama kao što je, primjerice, filtracija zraka, smanjenje buke, regulacija mikroklimi i dr.

Neposredno sa rasporedom zelenih površina struktura uređenja prostora podrazumjeva i raspored saobraćaja u mirovanju (parkinzi). Na području grada izgrađeno je i raspoređeno 680 parking mjesta što je rezultat ulaganja u ovu infrastrukturu obzirom da je u 2017. godini bilo 487 parking mjesta. Upravljanje i održavanje parkinga se vrši putem Javnog preduzeća „Parkinzi“ d.o.o. Gradačac.

4.5. Upravljanje otpadom

Zbrinjavanje otpada Grada Gradačca se ostvaruje putem organizovanog prikupljanja i odlaganja na deponije u entitetu RS uz prisustvo određenog broja divljih deponija. Pitanje zbrinjavanje komunalnog otpada jeste izazov sa kojim se susreće grad i uopće područje Tuzlanskog kantona. Moguće projekcija rješavanja ovog pitanje se odnosi na izgradnju regionalna deponija “Eko-Sep” Grada Živinice.

Uočava se da je u posmatranom periodu 2017-2021. godina došlo do značajnog napretka u obuhvatu pokrivenosti odvoza smeća i za domaćinstva i za pravne osobe u iznosu od 19,85% te da je broj korisnika

usluge odvoza smeća porastao za 1545 korisnika. Primjetane su konstantne količine prikupljenog otpada uz konstataciju da pada količina adekvatno pohranjenog otpada za više od 1159 tona. Prisutan je i trend povećanja prosječne cijene odvožnje otpada.

Tabela X. Zbrinjavanje otpada na području Grada Gradačac 2017-2021.godine

	2017	2018	2019	2020	2021
Domaćinstva	5696	5922	6212	6514	6838
Pravne osobe	544	540	507	525	535
Ukupan broj korisnika usluge odvoza smeća i otpada	6240	6462	6719	7039	7373
Količina otpada prikupljenog tokom godine – m3	4 695 t	4015t	3959t	4807t	4767t
Količina otpada prikupljenog tokom godine – koji je adekvatno pohranjen m3	4695t	2805t	2699t	3557t	3536t
Broj MZ-a pokrivenih organiziranim prikupljanjem otpada	41	41	41	41	41
Broj kontejnera za kolektivno prikupljanje otpada na području općine	0	0	0	0	0
Broj vozila za odvoz otpada	7	7	7	7	7
Prosječna cijena odvoza otpada po mjernoj jedinici	0,18 KM/kg	0,18 KM/kg	0,18 KM/kg	0,18 KM/kg	0,18 KM/kg
Postotak naplate usluga	99%	99%	99%	99%	99%

Izvor: Podaci Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Na području Grada trenutno se nalazi cca 7500 posuda za mješoviti komunalni otpad. JP „Komunalac“ d.d. raspolaže sa 7 vozila, od toga 4 kamiona za prikupljanje i odvoz otpada, 2 kombija za odvoz otpada i jedno vozilo za odvoz kontejnera. Jedan od problema sa kojim se suočava JP „Komunalac“ odnosi se na devastiranje i oštećenje kontejnera. Prikupljanje i odvoz otpada vršio se u toku cijele godine bez prekida.

JP „Komunalac“ d.d. obavlja prikupljanje i odlaganje otpada. U analiziranom periodu Grad Gradačac je u namjeri da unaprijedi i riješi brojne probleme u ovoj oblasti pristupio kupovini dionica preduzeća čime je postao većinski vlasnik dionica. Osposobljavanje rada preduzeća sa adekvatnom opremom i kadrom je prioritet u razvojnim politikama uključujući u narednoj fazi i izradu reciklažnog dvorišta i osvremenjivanje sistema prikupljanja otpada.

Dodatni problem koji se uočava u oblasti upravljanja otpadom se vezuje za edukaciju građana o postupanju sa otpadom. Uočljivo je da stanovnici često bacaju otpad pored posuda za otpad ili na nedozvoljenim mjestima čime se stvaraju divlje deponije. Takođe stanovnici često iznose kabasti otpad koji nije prilagođen organizovanom načinu prikupljanja.

Značajan segment u ovom dijelu čini i komunalna čistoća koju čini čišćenje, pranje i održavanje saobraćajne i komunalne infrastrukture što iziskuje konstantna ulaganja u nabavku i osavremenjivanje opreme i povećanje učestalosti aktivnosti.

4.6. Prostorno planska dokumentacija

Za područje Grada Gradačca primjenjuje se Prostorni plan općine Gradačac za period 2008.-2028. godine, te 6 urbanističkih i regulacionih i 2 urbanistička projekta.

PODACI ZA PROSTORNO PLANSKU DOKUMENTACIJU GRADA GRADAČCA		
Pobrojati važeću prostornu-plansku dokumentaciju		
1.	Prostorni planovi	- Prostorni plan općine Gradačac za period 2008-2028. godine

2.	Urbanistički planovi	- Urbanistički plan Gradačac 2020. godine sa dvije usvojene izmjene (Izmjene dijela Urbanističkog plana Gradačac 2020. godine iz 2007. godine i Izmjena Urbanističkog plana Gradačac 2020. godine u dijelu koji se odnosi na obuhvat Regulacionog plana "Centar" Gradačac iz 2018. godine)
3.	Ostalo (regulacioni i dr. planovi)	- Regulacioni plan zone jezera Hazna i Vidara, banjske i sportsko-rekreacione zone - Regulacioni plan "Centar" - Regulacioni plan slobodne industrijske zone II u Gradačcu sa jednom usvojenom izmjenom iz 2017. godine (Izmjena Regulacionog plana slobodne industrijske zone II u Gradačcu) - Regulacioni plan privredne zone Vučkovci - Regulacioni plan Porebrice) - Urbanistički projekat trga Alije Izetbegovića - Urbanistički projekat "Stara autobuska stanica"
Pobrojati prostorno-plansku dokumentaciju u fazi izrade i usvajanja		
1.	Prostorni planovi	- Nema
2.	Urbanistički planovi	- U toku je izrada novog Urbanističkog plana Gradačac
3.	Ostalo (regulacioni i dr.)	- Nema
Pobrojati prostorno-plansku dokumentaciju planiranu za izradu i usvajanje		
1.	Prostorni planovi	- Nema
2.	Urbanistički planovi	- Planirano je donošenje novog Urbanističkog plana Gradačac , čija je izrada u toku
3.	Ostalo (regulacioni i dr.)	- Prostornim planom općine Gradačac, ustanovljena je obaveza izrade novih detaljnih planskih dokumenata : a. <u>Regulacionih planova za:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Privrednu zonu Gornje Bare • Privrednu zonu Požarike • Privrednu zonu Turić/Mionica • Privrednu zonu Kerep/Vučkovci • Privrednu zonu Hrgovi Donji • Privrednu zonu Beglučište b. <u>Zoning planova za:</u> <ul style="list-style-type: none"> • Zonu sporta i rekreacije hipodrom Donje Lednice • Zonu sporta i rekreacije Višnjik • Vikend naselje Jasenica sa izletištem - planirano • Etno selo Turić, P = 8,10 ha

Izvor: Gradska služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine

Prostorno-planska dokumentacija koja se planirana za izradu i usvajanje za Grad Gradačac se odnosi na Urbanističkog plana Gradačac, regulacione planove privrednih zona (6) i zoning planove (4) koji obuhvataju zonu sporta i rekreacije hipodrom Donje Lednice, zonu sporta Višnjik, vikend naselje Jasenica i Etno selo Turić.

- Na području Grada Gradačca nije instalirana fiksna automatske stanice za praćenje kvaliteta zraka. Parametri koji su mjereni mobilnom stanicom kreću se u granicama dopuštenog što navodi na zaključak da je dnevni kvalitet zraka na području Grada Gradačca dobar. Uočava se da je koncentracija prašine mjerene frakcije PM 2.5 najbliža dnevnim граниčnim vrijednostima što ukazuje na sličnu situaciju sa koncentracijom prašine mjerene frakcije PM10.
- Evidentirane su potrebe ulaganja u oblast vodosnabdijevanja.
- Dominantni problemi u odvodnji otpadnih voda su: dotok velikih količina oborinske kanalizacije; privredni korisnici koji imaju svoje bunare te otpadnu vodu, bez prethodnog mjerenja, upušta u sistem javne kanalizacije; značajan broj privrednih korisnika svoje tehnološke vode, bez adekvatnog predtretmana, upušta u sistem javne kanalizacije te time ugrožava opremu prečistača i poskupljuje troškove zbrinjavanja mulja; nedovoljan inspeksijski nadzor po pitanju tretiranja tehnoloških otpadnih voda privrednih korisnika.
- Površina od 134,28 hektara je podesna za pošumljavanje što može biti podloga za poduzimanje različitih aktivnosti na nivou obrazovanja i aktivizma građana i nevladinog sektora.
- Na području Grada Gradačca površina uređenih parkova je 27685 m² što u omjeru na broj stanovnika znači da se radi 1,39 m² uređenih parkovskih površina po stanovniku. Preporučena dostupna zelena površina po glavi iznosi 9 m².
- Zbrinjavanje otpada podrazumjeva rješavanje pitanja odlaganja uz adekvatnu cijenu i daljnje jačanje preduzeća zaduženog za otpad i komunalnu čistoću uključujući osvremenjivanje sistema prikupljanja otpada. Uočen nedostatak sistema koji obuhvata reciklažno dvorišta.

4.7. Ključni izazovi zaštite okoliša

U pogledu razvoja komponente okoliša na području Grada Gradačca uočava se sa nekoliko izazova, među kojima su dominantni:

- Uspostava sistema kvalitetnog praćenja stanja i kvaliteta okolišnih komponenti.
- Povećanje energetska efikasnost i uspostava elementa toplifikacije grada.
- Unaprijeđenje vodosnabdijevanja, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda.
- Povećanje zelenih i površina sa drvećem i šumom.
- Adekvatno i osvremenjeno prikupljanje i odlaganje otpada.
- Unaprijeđenje komunalne čistoće na području Grada.
- Unaprijeđenje saobraćaja u mirovanju.
- Izrađena prostorno-planska dokumentacija prilagođena potrebama održivog razvoja i specifičnih potreba i lokaliteta.

5. Budžet

Analiza Budžeta Grada Gradačca u periodu 2017-2021. godine ukazuje na rast prihoda i rashoda i nastojanje da se održi budžetska stabilnost između prihodovne i rashodovne strane. Uticaja pandemije u 2020. godini je jasno uočljiv.

Tabela X: Prihodi Budžeta Grada Gradačca 2017-2021. godina

Vrsta prihoda	2017 (KM)	2018 (KM)	2019 (KM)	2020 (KM)	2021 (KM)
POREZNI PRIHODI (ukupno)	6.088.446	6.870.364	7.538.802	6.825.686	8.164.809
Porez na dobit pojedinaca i poduzeća	11.492	14.983	13.772	22.660	9.465
Porez na plate	3.547	2.295	276	103	204,00
Porez na imovinu	860.260	880.339	983.763	986.979	1.072.977
Porez na dohodak	1.156.524	1.397.421	1.618.739	1.624.812	1.957.172

Prihodi od indirektnih poreza	3.715.819	4.205.083	4.513.620	3.835.678	4.689.415
Prihodi od indirektnih poreza koji pripadaju direkcijama za puteve	339.498	369.003	407.837	354.427	435.576
Ostali porezi	1.306	1.240	795	1.027	0
NEPOREZNI PRIHODI (ukupno)	2.670.540	2.587.879	3.022.587	2.262.809	2.378.412
Prihodi od poduzetničkih aktivnosti i imovine	622.194	620.157	458.511	404.481	160.296
Administrativne takse	307.825	308.049	289.084	239.588	281.549
Komunalne naknade i takse	355.495	388.205	415.081	428.495	645.798
Ostale budžetske naknade i takse	452.000	390.647	467.925	420.737	543.783
Naknade i takse po federalnim zakonima i drugim propisima	865.932	845.237	805.721	756.082	587.598
Neplanirane uplate - prihodi	63.684	31.820	580.190	6.151	151.457
Novčane kazne	3.410	3.764	6.075	7.275	7.931
TEKUĆI I KAPITALNI TRANSFERI (ukupno)	1.842.358	3.135.974	1.108.276	2.447.210	1.991.959
Tekući transferi od ostalih nivoa vlasti	72.070	15.308	163.848	179.334	433.340
Donacije	59.196	0	0	0	0
Kapitalni transfer od inostranih vlada i međunarodnih organizacija	0	104.167	204.197	302.138	5.525
Primjeni tekući transferi od Države	0	0	0	0	0
Primjeni tekući transferi od Federacije	607.662	2.096.420	53.506	791.736	636.705
Primjeni tekući transferi od TK	917.738	561.505	590.932	635.376	914.095
Primljeni kapitalni transferi od nevladinih izvora	185.692	358.574	95.793	538.626	2.294
PRIHODI PO OSNOVU ZAOSTALIH OBAVEZA I KAPITALNI PRIMICI	302.692	516.242	1.573.607	1.760.194	699.118
Prihodi po osnovu zaostalih obaveza	75	0	0	0	0
Kapitalni primici	302.617	516.242	1.573.607	1.760.194	699.118
PRIHODI (ukupno)	10.904.036	13.110.459	13.243.272	13.295.899	13.234.298

Izvor: Gradska služba za privredu, budžet i finansije grada Gradačca, 2022.g.

Strukturu prihoda u posmatranom periodu u najvećem obimu čine porezni prihodi u procentu od 61,9 % u 2021. godini. Učešće porezni prihoda u 2017. godini je bilo na nivou učešća u ukupnim prihodima u procentu 55,84%, što sve ukupno ukazuje na rast poreznih prihoda i rast učešća u ukupnim prihodima. Strukturu prihoda dalje čine neporezni prihodi, tekući i kapitalni transferi i prihodi po osnovu zaostalih obaveza i kapitalni primici. Rast ukupnih prihoda u analiziranom periodu u 2021. godini je 17,7% u odnosu na 2017. godinu. U pogledu prihoda namjenskih sredstava uočava se pad po osnovu naknada za upotrebu cesta i rast sredstava iz okvira zaštite i spašavanja.

Tabela X. Pregled namjenskih prihoda Grada Gradačca 2017-2021.godine

Vrsta namjenskih prihoda	2017 (KM)	2018 (KM)	2019 (KM)	2020 (KM)	2021 (KM)	Vrsta rashoda za koje su namijenjeni navedeni prihodi
Naknada za upotrebu cesta	478.188	459.841	389.113	373.219	378.565	Održavanje lokalnih i nekategorisanih puteva

Posebna naknada za zaštitu od prirodnih i dr. nesreća	173.886	188.771	198.940	197.086	209.033	Civilna zaštita
---	---------	---------	---------	---------	---------	-----------------

Izvor: Gradska služba za privredu, budžet i finansije grada Gradačca, 2022.g.

Period uticaje pandemije COVID-19 pokazuje trendove usporavanja rasta budžetskih prihoda. Period rasta prihoda uslijed uticaja inflatornih trendova u 2022. godini nije dostupan u trenutku obrade podataka ali se mora uzeti u obzir prilikom izrade finansijske procjene za realizaciju strateških mjera u narednom periodu.

Tabela X. Pregled rashoda Budžeta Grada Gradačca u periodu 2017-2021. godine

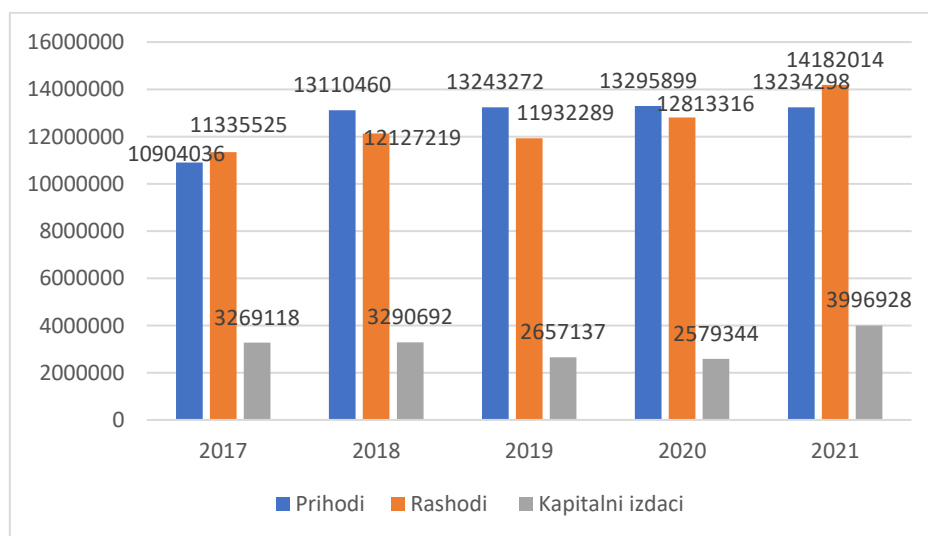
Vrsta rashoda	2017 (KM)	2018 (KM)	2019 (KM)	2020 (KM)	2021 (KM)
PLAĆE I NAKNADE TROŠKOVA ZAPOSLENIH (ukupno)	2.344.911	2.752.688	3.019.548	2.985.279	3.129.808
Bruto plaće	1.839.344	2.222.306	2.404.936	2.379.414	2.482.001
Naknade troškova zaposlenih i vijećnika	282.321	289.866	354.387	348.365	379.260
Doprinosi poslodavca i ostali doprinosi	223.246	240.516	260.225	257.500	268.547
MATERIJALNI IZDACI (ukupno)	2.699.748	3.028.138	3.058.062	2.878.616	3.058.343
TEKUĆI GRANTOVI (ukupno)	2.471.895	2.553.423	2.531.470	2.987.584	3.026.420
Tekući transferi kantonima	90.327	0	0,	0	0,
Transfer za kulturu	53.900	40.750	25.650	23.250	5.000
Transfer za sport	450.900	449.150	479.080	437.462	595.000
Transfer za izbore	0	19.000	5.000	65.000	35.950
Beneficije za socijalnu zaštitu	86.872	84.206	73.185	83.733	100.408
Sanacija kuća socijalnih kategorija	15.700	20.167	17.680	19.400	12.600
Stipendije	98.800	101.250	84.350	90.800	76.800
Ostali transferi pojedincima (novčane pomoći)	61.890	52.915	59.512	213.484	68.620
Jednokratne pomoći za otklanjanje posljedica prirodne nesreće	2.055	3.000	5.564	5.447	87.500
Transferi neprofitnim organizacijama (JU)	1.261.640	1.210.521	1.244.035	1.396.548	1.393.721
Transferi vjerskim zajednicama	60.000	51.000	61.500	182.300	64.500
Transferi parlamentarnim političkim partijama	63.980	59.477	64.641	8.996	59.333
Transferi udruženjima građana	179.123	284.945	247.155	213.150	292.451
Ostali transferi neprofitnim organizacijama	3.544	5.131	13.700	5.250	9.000
Subvencije javnim preduzećima	15.000	104.568	141.595	227.083	215.632
Naknade za povrat više ili pogrešno uplaćenih sredstava	28.164	63.343	8.823	15.681	9.905
Tekuća rezerva	0	4.000	40.000	22.000	16.000
KAPITALNI GRANTOVI (ukupno)	314.932	339.674	814.982	945.301	444.985
Kapitalni transferi neprofitnim organizacijama	314.932	339.674	814.982	945.301	444.985

IZDACI ZA KAMATE I OSTALE NAKNADE (ukupno)	11.675	13.694	0	15.192	9.530
KAPITALNI IZDACI (ukupno)	3.269.118	3.290.692	2.657.137	2.579.344	3.996.928
Nabavka zemljišta, šuma i višegodišnjih zasada	112.338	66.911	0	0	0
Nabavka građevina	499.066	127.484	322.041	66.312	606.215
Nabavka opreme	131.227	129.684	171.518	43.053	83.825
Nabavka stalnih sredstava u obliku prava	87.413	58.423	198.804	158.610	248.502
Rekonstrukcija cesta i mostova	984.569	2.061.180	995.040	1.028.272	2.143.561
Rekonstrukcija objekata vezanih za vodovod, kanalizaciju i čvrsti otpad	845.139	346.319	870.916	983.524	667.735
Ostale rekonstrukcije i poboljšanja	485.931	273.305	326.204	299.573	247.090
Izdaci za finansijsku imovinu	123.435	227.386	-227.386	0	0
POZAJMLJIVANJA POJEDINCIMA I OTPLATE PO KREDITIMA	0	148.910	-148.910	400.000	500.000
	0	148.910	-148.910	400.000	500.000
RASHODI / IZDACI UKUPNO	11.335.525	12.127.219	11.932.289	12.813.316	14.182.014

Izvor: Gradska služba za privredu, budžet i finansije grada Gradačca, 2022.g.

Analizirajući rashode budžeta u analiziranom periodu kapitalni izdaci zauzimaju najveću strukturu rashoda i u 2021. godinu su procentualno učestvovali u ukupnim rashodima u procentu od 28,18%. U 2017 godini učešćeka kapitalnih izdataka u strukturi rashoda je bilo na nivou od 28,84%. Ostali izdaci se odnose na plaće i naknade (22,07%), materijalne troškove (21,56%), tekuće grantove (21,34%), otplate kredita (3,53%) i ostali izdaci. Generalno se uočava rast ukupnih rashoda u analiziranom periodu za 21% u 2021. godini u odnosu na 2017. godinu.

Slika X. Pregled prihoda, rashoda i kapitalnih izdataka u periodu 2017-2021

Izvor: Gradska služba za privredu, budžet i finansije grada Gradačca, 2022.g.

Analiza pokazuje da kapitalni izdaci u procentu zauzimaju najveći obim izdataka što je značajan podatak i ujedno se uočava negativan uticaj kriza (pandemija) na strukturu i obim izdvajanja na ime kapitalnih izdataka.

Prema podacima iz obrađenih izvještaja o realizaciji predhodne Strategije razvoja u periodu 2017-2020. godina, za implementaciju strategije se ukupno izdvojilo 29.405.327 KM iz budžetskih i eksternih izvora, i to prosječno 7.351.331,75 KM godišnje. Finansijski izdaci u odnosu na planirane su ostvareni u procentu od 76,5%. Struktura realiziranih sredstava podrazumjeva da je iz budžeta izdvojen iznos od ukupno 5.114.935 (17,4%) i iz eksternih izvora 24.290.392 (82,6%).

Kada je riječ o strukturi finansiranja po sektorima razvoja za sektor ekonomskog razvoja izdvojeno je 9.462.660 ili 32%, za društveni sektor 6.826.364 KM ili 23%, te za sektor zaštite okoliša 13.116.303 KM 45%.

Tabela X. Pregled finansiranja realizacije Strategije razvoja Grada Gradačca u periodu 2017-2020.g.

<i>Pregled po godinama</i>	Planirano	Realizirano	Budžet (%)	Ostalo (%)
2017. Godina				
Društveni razvoj	3.827.755	3.099.568	55%	45%
Ekonomski razvoj	2.156.431	1.990.526	23%	77%
Okolišni razvoj	2.001.193	1.901.193	11%	89%
UKUPNO 2017	7.985.379	6.991.287	34%	66%
2018. Godina				
Društveni razvoj	1.410.000	1.169.360	15%	15%
Ekonomski razvoj	2.100.000	2.351.893	0%	112%
Okolišni razvoj	1.916.969	282.476	34%	83%
UKUPNO 2018	5.426.696	3.803.729	7%	93%
2019.				
Društveni razvoj	4.237.916	2.180.808	40%	60%
Ekonomski razvoj	3.380.000	2.974.295	13%	87%
Okolišni razvoj	5.669.209	5.303.963	2%	98%
UKUPNO 2019	13.287.125	10.459.066	13,5%	81,5%
2020.				
Društveni razvoj	379.000	376.628	34%	66%
Ekonomski razvoj	5.740.492	2.145.946	42%	58%
Okolišni razvoj	5.618.605	5.628.671	1%	99%
UKUPNO 2020	11.738.097	8.151.245	13%	87%
UKUPNO	38.437.297	29.405.327	5.114.935 (17, 4%)	24.290.392 (82, 6%)
Ukupno po sektorima				
Sektor	Ekonomski sektor	Društveni sektor	Okolišni sektor	Ukupno
Vrijednost KM	9.462.660	6.826.364	13.116.303	29.405.327
Procenat	32%	23%	45%	

Izvor: Izvještaji o ostvarenju godišnjeg plana implementacije strategije razvoja Grada Gradačac

U posmatranom periodu najveći obim utrošenih sredstava se odnosi na okolišne komponente, zatim na ekonomski sektor i u najmanjem obimu na društveni sektor. Ako uzmemo u obzir visinu prosječno utrošenih sredstava za realizaciju strateških mjera, visinu budžeta i kapitalnih izdataka, trendove povećanja budžetskih prihoda i rashoda, kreditno zaduženje i status projekata koji se finansiraju iz ovih izvora sredstava, nalaze situacione analize, novi zakonski i podzakonski okvir razvojnog planiranja u FBiH možemo izvući određene indikativne okvire za realizaciju strateških mjera u narednih 5 godina (2023-2027).

Tabela X. Indikativna finasijska procjena realizacije Strategije razvoja 2023-2027. godine

Izvori finansiranja lokalne razvojne strategije	Okvirna procjena po godinama					UKUPNO (u KM)
	2023	2024	2025	2026	2027	
Budžet	4.000.000	4.000.000	4.000.000	4.500.000	5.000.000	21.500.000
Vanjski izvori	3.000.000	3.000.000	3.000.000	3.000.000	3.000.000	15.000.000
UKUPNO (u KM)	7.000.000	7.000.000	7.500.000	7.500.000	8.000.000	36.500.000

SWOT ANALIZA, STRATEŠKI FOKUSI, VIZIJA I CILJEVI

Razvoj je višedimenzionalan proces koji uključuje ekonomske, socijalne i institucionalne transformacije društva u cilju poboljšanja kvaliteta i standarda života građana. Cjelovit pristup razvoju podrazumijeva da se razvoj promatra u međusobnoj interakciji svih aspekata - ekonomskih, društvenih, okolinskih, prostornih i da su u razvojne procese uključeni svi akteri razvoja – vladin sektor, privatni sektor, civilno društvo, lokalna zajednica, obitelj, pojedinac.

1. SWOT analiza

SWOT analiza Grada Gradačaca je izrađena na osnovu podataka iz Situacione analize koja uključuje baze podataka i ocjenu stanja po područjima – privreda, društvo, okoliš. SWOT analiza uključuje definisane interne snage i slabosti u domenu resursa, organizacije i postignutih rezultata na kojima bi se mogao temeljiti budući razvoj Grada, odnosno koji ograničavaju ili onemogućuju njen razvoj. Ovaj koncept nam daje sistematsku analizu prijetnji i prilika kao i njihovo usaglašavanje sa jakim i slabim stranama Grada. SWOT analiza obezbjeđuje informacije korisne za usklađivanje kapaciteta i sposobnosti sa okruženjem u kojem Grad djeluje.

U Tabeli ispod data je SWOT matrica Grada Gradačca čime su predstavljene one snage, slabosti, prilike i prijetnji koje su identificirane kao „ključne“, tj. najbolje odražavaju stanje ili dominantne trendove koji se mogu reflektovati u domenu privrede, društvenog razvoja i okoliša.

Tabela X. SWOT analiza grada Gradačaca

SNAGE	SLABOSTI
<ul style="list-style-type: none"> • Povoljan geografski položaj (blizina graničnog prelaza sa Hrvatskom i Srbijom, aerodrom Tuzla i blizina koridora 5C) • Efekat rasta razvijenosti • Rast broja registrovanih poslovnih subjekata • Pozitivan trgovinski bilans • Izvozno orjentisana industrija • Uspostavljene industrijske zone • Poduzetnička tradicija i ekonomska aktivnost stanovništva • Kvalitena baza stručnosti i osposobljenosti radne snage 	<ul style="list-style-type: none"> • Nizak nivo visoko-tehnoloških procesa u strukturi privrede • Negativan uticaj pandemije • Nedovoljno razvijena turistička infrastruktura i prisutnost sive zone u turizmu • Usitnjenost poljoprivrednih posjeda i neuvezanost šireg područja u oblasti poljoprivredne proizvodnje • Nedovoljna infrastrukturna opremljenosti poslovnih zona • Odsustvo uvezanosti privrede sa visoko obrazovnim institucijama

<ul style="list-style-type: none"> • Povoljni uslovi za razvoj poljoprivrede • Potencijal za razvoj turizma na osnovu kulturno-historijskog naslijeđa, jezera Hazna i Vidara, banje Ilidža, sportskog centra, lovnih i ribolovnih potencijala. • Rast poljoprivredne proizvodnje • BFC SEE certifikat • Uspostavljen Centar za stručno osposobljavanje • Rast kapaciteta korisnog prostora u ustanovama kulture i sportske infrastrukture • Trend smanjenja kriminaliteta i povećanja rasvjetljenosti • Unaprijeđeno stanje vodosnabdijevanje, odvodnje i prečišćavanja otpadnih voda • Tehnička osposobljenost za suočavanje sa izazovima energetske tranzicije i iskorištavanje obnovljivih izvora energije • „Sajam šljive“ • Organizovan odvoz otpada na području cijele općine • Efikasna javna administracija u ostvarivanju poslova Grada i pružanja javnih usluga i započet proces digitalizacije servisa • Saradnja privrednog i javnog sektora • Relativno dobra pokrivenost prostorno-planskom dokumentacijom 	<ul style="list-style-type: none"> • Neusklađenost kvalifikacione strukture sa tržištem rada • Izražena nezaposlenost osoba ženskog spola • Ugroženost kulturno-historijskih znamenitosti • Nizak procenat obuhvata djece predškolskim obrazovanjem • Smanjenje broja učenika • Dotrajalost dijelova školske infrastrukture i opremljenosti • Loše stanje pojedinih dijelova sportska infrastruktura gradska dvorana itd) • Rast korisnika centra za socijalni rad • Prisustvo devijantnih socijalnih pojava • Rast broja djeca sa mentalnim i fizičkim smetnjama • Nedovoljno razvijena infrastrukture pješačkih, rekreativnih i biciklističkih staza • Odsustvo stimulativnih mjera za mlade • Nepovoljni pokazatelji o stanju okoliša i odsustvo instaliranih sistema o praćenju • Nizak stepen reciklaže otpada • Prisustvo bespravno izgrađenih objekata • Infrastruktura mjesnih zajednica na području Gradačca oskudjeva sa uslovima za rad • Nije dovoljno riješen problem odvodnje otpadnih voda • Odsustvo toplifikacije Grada • Nedovoljna pokrivenost stanovništva površinama uređenih parkova • Veliki broj registrovanih klizišta
<p>PRILIKE</p>	<p>PRIJETNJE</p>
<ul style="list-style-type: none"> • Suočavanje sa savremenim tendencijama i ciljevima održivog razvoja (pametna specijalizacija, transfer i razvoj tehnologija, inovacije, digitalna transformacija i zelena tranzicija). • Kvaliteno povezivanje i priključak gradačca na planirane koridore Tuzla- Sava, Beograd-Sarajevo i povezivanje na koridor Vc. • Turistička valorizacija kulturno-historijskih znamenitosti • Aktiviranje potencijala dijaspore • Rast poljoprivredne proizvodnje uz osavremnjivanje, osiguranje sigurnosti hrane i promocija održivosti poljoprivrede • Usvajanje međunarodnih standarda u procesima pridruživanja EU 	<ul style="list-style-type: none"> • Politička nestabilnost u BiH koja nepovoljno utiče na jačanje i razvoj lokalnih zajednica • Globalni poremećaji tržišta i energetska kriza • Negativna inflatorna kretanja • Nejasno definisane nadležnosti različitih nivoa vlasti i odsustvo vertikalne i horizontalne koordinacije • Povećanje udjela starog stanovništva • Negativan migracioni saldo • Povećanje broja krivičnih dijala povezanih sa narkoticima • Smanjenje broja učenika • Izražen rizik od grada, mraza i suše • Klizišta

<ul style="list-style-type: none"> • Izgradnja nove privredne i društvene infrastrukture • Digitalna transformacija javne uprave • Korištenje sredstava viših nivoa vlasti, međunarodnih fondova i projekata • Saradnja sa drugim JLS i višim nivoima vlasti 	
--	--

Kao osnovne interne snage Grada Gradačca identificirane su:

- Povoljan geografski položaj koji podrazumjeva blizina graničnog prelaza sa Evropskom unijom i Srbijom, blizina aerodroma Tuzla i blizina u odnosu na razvojne cestovne projekte (koridora 5C i planirane koridore Tuzla- Sava, Beograd-Sarajevo). Pomenuti položaj predstavlja značajnu komparativnu prednost područja grada Gradačca što uz činjenicu prepoznatljivog privrednog rasta može biti značajan osnov budućeg razvoja uz kvalitetno projeciranje aktivnosti i uticaj ljudskog faktora.

- Prostorni kapaciteti, preciznije Grad Gradačac raspolaže sa značajnim poljoprivrednim površinama što se u kombinaciji sa povoljnim klimatskim karakteristikama povoljno održava na obim poljoprivredne proizvodnje i mogućnosti daljnjeg unaprijeđenja. Značajno je istaći da širi prostor sjeverne Bosne dijeli slične karakteristike što ukupno predstavlja potencijala za održivu proizvodnju hrane. Prostorni kapaciteti ujedno dozvoljavaju adekvatno pozicioniranje prostora za industrijsku proizvodnju koju karakteriše usmjerenost i prepoznatljivost proizvoda od strane inostranih tržišta. Ujedno prostorni kapaciteti i pogodnosti stvaraju pretpostavke iskorištavanja izvora energije.

- Ljudski kapaciteti koje prvenstveno karakteriše poduzetnički duh značajnog broja stanovništva i uspostavljena saradnja različitih društvenih sektora a što pozitivno utiče na povoljne ekonomske tokove na području Grada. Rezultati u oblasti industrijske (metalska, drvna, tekstilna, autoindustrija), prehrambene i poljoprivredne proizvodnje ukazuju na osposobljenost kadrovskih kapaciteta koje je potrebno sačuvati i dodatno razvijati sa tendencijom osavremenjivanja.

- Kulturno-historijske znamenitosti koje su odrednica Grada Gradačca što isti u širem okruženju na određeni način brendira kroz pojam „Zmaja od Bosne“. Grad Gradačac je zbog navedenog pozicioniran na kartu značajnih kulturno-historijskih područja u Bosni i Hercegovini i šire što predstavlja izuzetan potencijal za ovo područje koji treba biti iskorišteno. Specifičnost ili prepoznatljivost Grada Gradačca leži u proizvodnji kvalitetne šljive što već zbog značaja i prepoznatljivosti prevazilazi isključivo posmatranje kroz prizmu poljoprivredne proizvodnje.

Pomenuto predstavlja ključne osnove razvoja i uz dosadašnje postignute rezultate predstavlja temelje za daljni razvoj i dostizanje stanja koje dovodi do prepoznatljivosti Grada Gradačca sa generisanim novim adekvatno nagrađenim radnim mjestima, sredinom koja privlači investicije, sredinom koja je atraktivna za život i koja je bazirana na održivim elementima razvoja. Aktivnosti gradske administracije na stvaranju povoljnog poslovnog okruženja i društvenih sadržaja su kvalitetno usmjerene i podrazumjevaju da unutar pomenutih faktora na kvalitetan način nastave razvojne procese i unaprijeđenje procesa samih pružalaca javnih usluga i sposobnosti upravljanja razvojem.

2. Strateški fokusi

Situaciona analiza je identificirala probleme što u okviru metodološkog pristupa dovodi do procesa određivanja ključnih težišta strategije. Rezultati analize trenutnog stanja u općini, identificirane interne snage i slabosti vezane za područje Grada Gradačca, nameću nekoliko ključnih strateških izazova sa kojima se Grad Gradačac treba suočiti u strateškom razdoblju 2023-2027. godina:

1. Kako obezbjediti nastavak trenda rasta broja privrednih subjekata uz osiguranje većih primanja i životnog standarda građana opredjeljenih za stalni boravak na području Grada?
2. Kako doprinositi društvenom razvoju čiji su efekti vidljivi kroz povećanje kvaliteta i atraktivnosti života na području Grada?
3. Kako unaprijediti javnu infrastrukturu i kvalitet okoliša na području Grada?

Prepoznavanje strateških izazova predstavlja polaznu osnovu za oblikovanje strateških fokusa ove lokalne zajednice u periodu do 2027. godine. Strateško fokusiranje je bazirano na jedinstvenim internim snagama općine, kao i ključnim nedostacima na čijem otklanjanju treba raditi, odnosno izazovima sa kojima se općina treba nositi. Osim nalaza koji su proizašli iz SWOT analize, vodilo se računa i o vezi sa fokusima razvojnih i sektorskih strateških dokumenata viših nivoa vlasti. Dodatno su uzeti u obzir definisani strateški fokusi aktuelnog strateškog razvojnog dokumenta Grada Gradačca, dostignute promjene i trenutne tendencije uzrokovane vanjskim i unutrašnjim faktorom. Strateški fokusi Grada Gradačca u periodu do 2027. godine se mogu definisati kao:

1. Povećanje privrednih aktivnosti zasnovanih na industrijskoj proizvodnji, rastu investicija i pružanju usluga unutar pogodnog poslovnog okruženja i unaprijeđene poslovne i javne infrastrukture, sa povećanim prisustvom visoko-tehnoloških procesa i zadovoljnom stručnom radnom snagom.
2. Rast poljoprivredne proizvodnje i turizma uz pozicioniranje Grada Gradačca kao generatora razvoja u osavremnjivanju procesa i standarda konkurentne poljoprivredne proizvodnje i naglašenim kulturnim turizmom.
3. Doprinos razvoju inkluzivnog, prosperitetnog i modernog društvenog razvoja zasnovanog na savremenoj i efikasnoj javnoj upravi, kvalitetnim infrastrukturnim pretpostavkama i kreiranim sadržajima sa posebnim fokusiranjem na kategoriju mladih.
4. Unapređenje javne infrastrukture i oklišnih komponenti koje doprinose ukupnom razvoju, atraktivnosti života na području Grada.

Osiguranje trenda rasta broja privrednih subjekata uz osiguranje većih primanja i životnog standarda građana opredjeljenih za stalni boravak na području Grada podrazumjeva fokusiranost na osiguravanje **povećanja privrednih aktivnosti** prevashodno u privrednim oblastima karakterističnim za područje Grada Gradačca. Povećanje dolazi kao produkt rasta investiranja u dominantne privredne djelatnosti a odgovor grada na pomenuto se može pronaći u daljnjem unaprijeđenju povoljnog okruženja za poslovanje. Povoljno okruženje podrazumjeva mjere kao što su ubrzanje procesa javnih usluga putem digitalizacije, dobijanja potrebnih dozvola za pokretanje biznisa, sistemski pristup razvoju preduzetničke infrastrukture, nastavak kreirane saradnje sa poslovnom zajednicom, te razvoj mjera na osiguranju pristupa povoljnim izvorima finansiranja kao direktna podrška ili ciljane podrška uvođenju novih tehnologija, osavremnjivanju, digitalizaciji, start up aktivnostima, itd. U okviru ovog fokusa naglašen je segment zadovoljne stručne snage što obuhvata kreiranje sadržaja koja omogućava psihofizički i materijalnu osnovu zadovoljstva radne snage i omogućava konstantno unaprijeđenje osposobljenosti, prilagodljivosti radne snage tržištu rada i potrebama poslodavaca. Segment ovog fokusa je dijelom naslonjen na javnu infrastrukturu ali u ovom dijelu je naglašen na dio kvalitetnog pozicioniranja na transportnu infrastrukturu i povezivanje na koridore višeg ranga.

Rast **poljoprivredne proizvodnje** i turizma uz pozicioniranje Grada Gradačca kao generatora razvoja u osavremnjivanju procesa i standarda konkurentne poljoprivredne proizvodnje i naglašenim kulturnim turizmom u osnovi svoje ishodište pronalazi u povećanja obima proizvodnje poljoprivrednih proizvoda, ali i potrebi da se radi o proizvodima koji su po standardima konkurentni na unutrašnjem i vanjskom tržištu. Pored potrebe za direktnim podsticajima i pružanju mjerama zaštite od uticaja prirodnih nepogoda, fokusiranost u narednom periodu je potrebno usmjeriti u ostvarenja visokih, stabilnih i

kvalitetnih prinosa putem uspostavljanja institucionalizovanog i sistematičnog praćenja i razvoja. Ovaj fokus može biti usmjeren i na šire područje i uvezanost cjelokupnog područja sjeverne Bosne.

Fokus u dijelu **turizma** prati trendove turističke valorizacije kulturno-historijskih znamenitosti. Prednosti koje Grad Gradačac ima u resursima zasnovanim na kulturno-historijskim znamenitostima mogu biti iskorištene u dijelu kulturnog turizma. Turističke destinacije ovog sadržaja već imaju dugogodišnju praksu organiziranja manifestacija koje su karakteristične za njihov lokalitet jer pružaju autentično iskustvo i tako privlače veliki broj stranih i domaćih turista. Ujedno ovaj sadržaj je osnov brendiranja grada i razvoj brojnih sadržaja pa čak i infrastrukture naslonjenje na pomenutu tradiciju. Naravno dio fokusa se oslanja i na prirodne potencijale (jezera, banjski kapaciteti, poljoprivredne kulture, lovstvo) koje na odličan način mogu biti dio cjelokupne turističke ponude grada što je posebno interesantno u kontekstu povoljnog geografskog položaja.

Kvaliteta života stanovnika na području općine najvećim dijelom je određena kvalitetom i obimom javnih usluga i društvene infrastrukture. U skladu sa principima lokalne samuprave općina ima obavezu i nadležnost za servisiranje potreba građana u značajnom broju **oblasti društvenog sektora**. Međutim, pravni okvir u Tuzlanskom kantonu oblasti društvenog sektora u pogledu nadležnosti u značajnoj mjeri stavlja na kantonalni nivo. To u praksi uslovljava da će grad u oblasti društvenog razvoja djelovati putem saradnje sa Kantomom i samostalnim mjerama na koji način će unapređivati ukupno stanje na području općine.

U oblasti društvenog razvoja **obrazovanja, socijalne zaštite i zdravstva** fokus je usmjeren na podršku razvoja infrastrukturnih preduslova za ostvarivanje ovih segmenata putem obnove, proširenja i izgradnje objekata ali i modernizacije opreme. Posebno u oblasti obrazovanja Grada je zainteresovan za sticanje znanja i vještina prilagođenim ključnim trendovima na tržištu rada putem formiranih mjera podrške. U oblasti zdravstva Grad će stvarati i podržavati uslove za kvalitetniju zdravstvenu zaštitu sa naglaskom na preventivne mjere zaštite od dominantnih oboljenja na području grada. Socijalna zaštita podrazumjeva osnaživanje socijalnih službi u suočavanju sa socijalnim potrebama i uticaja na socijalno devijativna ponašanja.

Fokusiranje grada u oblasti **sporta i kulture** treba da doprinese da grad sve više postaje prostor u kome stanovništvo ostvaruje svoje društvene potrebe putem potpunog stavljanja u upotrebu izgrađene infrastrukture ali i osavremnjivanje ključnih dijelova infrastrukture (gradska dvorana). Ovo prati aktivan doprinos grada u kreiranju sve većeg broja kulturno sportskih manifestacija. Značajan dio aktivnosti iz oblasti kulture će se odnositi na kulturu sjećanja i razvoja prigodnih sadržaja. Pored infrastrukture općina će svoje mjere i aktivnosti usmjeriti na podsticajne programe za bavljenje sportom i kulturom. U oblasti sporta pružat će se podrška takmičarskom sportu usmjerenom na sportske rezultate i rekreativnom sportu koji doprinosi ukupno psiho-fizičkom zdravlju stanovništva.

Fokus grada neizostavno se usmjerava na pitanje **sigurnosti građana** koja je ugrožena kriminalitetom i prirodnim nepogodama. Osnovni fokus Grada će se usmjeriti na opremljenost i osposobljenost općinskog sistema zaštite i spašavanja i infrastrukturu koja na preventivan način doprinosi smanjenju rizika ugroženosti.

Normativno-pravni okvir (državna služba) koji uređuje status uprave i status zaposlenika je izvan okvira nadležnosti Grada. Tendencije u razvoju **javne uprave** je potrebno fokusirati u pravcu daljnjeg unaprijeđenja povoljnog poslovnog okruženja kroz funkcionalan sistem kreiranja politika i upravljanja razvojem. Postizanje pomenutog na nivou javne uprave će se osigurati kroz unapređenje organizacije službi, povećanje obučenosti kadrova i poboljšanje uslova za rad. U razvoju službi i poslova ukazuje se potreba dodatnog pozicioniranja populacione politike i saradnje sa drugim JLS i dijasporom, pitanja razvoja digitalnih servisa i usluga u pružanju usluga i rada uprave, te razvoj kapaciteta upravljanja

razvojem. Posebno se izdvaja pitanje digitalizacije uprave i uspostave digitalnih servisa koje uporedo mora pratiti razvoj digitalnih vještina građana. Potrebno je razviti različite kanale pružanja usluge, pojednostaviti procedure i racionalizirati upravne postupke, kao i uspostaviti efikasne mehanizme kontrole i zaštite prava i interesa korisnika u postupku pružanju javnih usluga. U ovom dijelu je značajna uloga mjesnih zajednica zbog čega je potrebno usmjeriti aktivnosti na njihovo osnaživanje i opremljenost za djelovanje čime se ostvaruje veća transparentnost i ciljanost potrošnje javnih sredstava.

Fokusiranost u segmentu društvenog razvoja nameće pitanje mjera u okviru negativnih demografskih trendova i pozicioniranje *mladih* kao ključnog faktora u tom segmentu. To podrazumjeva razvoj mjera i sadržaja koji doprinose poboljšanju statusa mladih i opredjeljenju za stalno življenje na području grada.

Javna infrastruktura Grada u sebi istovremeno podrazumjeva i zadovoljenje okolišnih elemenata tako da ovaj fokus se može grupisati u područja koja podrazumjevaju: cestovnu infrastrukturu, javna infrastruktura urbanih dijelova grada, kolektivno stanovanje, stavljanje u funkciju prirodnih potencijala grada, infrastruktura za vodosnabdijevanje, sistem prikupljanja i tretmana otpadnih voda; upravljanje otpadom, energetska efikasnost.

Cestovna infrastruktura podrazumjeva zainteresiranost i doprinos grada u razvoju i realizaciji cestovnih projekata višeg ranga sa jedne strane, i izgradnju, rekonstrukciju i održavanje cesta iz okvira nadležnosti JLS. Drugo usmjerenje grada u predstojećem periodu će biti fokusirano na obnavljanje i moderniziranje dotrajale javne **infrastrukture urbanih naselja** uključujući i uspostavu standarda kvalitete ugradnje materijala i nadzora nad izgradnjom. Pored navednog grad će se fokusirati i na objekte **kolektivnog stanovanja** kroz osiguranje ispunjenosti odgovarajućih standarda kvalitete ugradnje opreme i materijala i sl. U dijelu **individualne** izgradnje objekata za **stanovanje**, pored podrške u razvoju komunalne infrastrukture, grad će se usmjeriti na povećanje standarda komunalne i druge opreme koje će doprinosti kvaliteti života i uređenosti. Dio fokusa **stambene politike** će biti i na unapređenju dostupnosti stanova za mlade kroz modele javno-privatne prakse. Za unapređenje infrastrukture **vodosnabdijevanja** grad u narednom periodu treba nastaviti sa izgradnjom i rekonstrukcijom gradske vodovodne mreže u naseljima u kojima nije adekvatno uspostavljena. Pored vodovodne mreže, grad treba nastaviti i sa izgradnjom i rekonstrukcijom primarne i sekundarne **kanalizacione mreže**. U narednom periodu grad Gradačac treba staviti fokus i na **upravljanje otpadom** u vidu učešća u rješavanju pitanja deponovanja otpada i aktivnostima nabavke posuda i adekvatne mehanizacije te primjenu regulative vezane za odlaganje otpada. prilikom izdavanja građevinskih dozvole i tehničkog prijema objekta u saradnji sa KJKP Rad. Konačno, u cilju unapređenja **energijske efikasnosti** grad treba staviti fokus na podršku projektima smanjena troškova za energiju, iskorištenju obnovljivih izvora energije i razvoj sistema toplifikacije.

3. Vizija, strateški ciljevi i indikatori

Vizija oslikava težnju Grada Gradačca da potvrdi kreirani stav i postane prepoznatljiv u razvojnim procesima, nastojeći u konačnici unaprijediti životni standard i generalno kvalitet života građana koji žive na području grada.

VIZIJA: Gradačac, sredina uspjeha, energičnosti, vodstva i sigurnosti

Na temelju ranije opisanih strateških fokusa i vizije razvoja grada, definirana su tri strateška cilja (pogledati tabelu ispod). Iako navedeni ciljevi imaju prepoznatljiva sektorska težišta, oni su istovremeno integrirajući, tj. osiguravaju sinergijske efekte između ekonomije, društvenog života i okoliša.

Stepen realizacije definisanih strateških ciljeva će se pratiti kroz nekoliko ključnih indikatora/pokazatelja uticaja, na osnovu kojih će se moći ocijeniti stepen promjena u šestogodišnjem planskom razdoblju obuhvaćenom ovom strategijom.

Tabela X. Strateški ciljevi i indikatori uticaja

Strateški cilj	Pokazatelj uticaja	Početna vrijednost 2021	Ciljana vrijednost 2027
1. Razvijen ekonomski sektor zasnovan na komparativnim prednostima, osavremenjenim procesima i zadovoljnom stručnom radnom snagom	Broj privrednih subjekata Prosječna plaća Indeks razvijenosti		
2. Unapređen inkluzivan, prosperitetan i sadržajan život građana podržan od savremene i efikasne javne uprave	Zadovoljstvo anketiranih građana (%) Prirodni priraštaj Učešće kapitalnih izdataka u strukturi budžeta općine(%)		
3. Održiv infrastrukturni i prostorni razvoj usklađen sa okolišnim potrebama	Gubitci vode (%) Pokrivenost stanovništva kanalizacionim sistemom (%) Broj korisnika organizovanog prikupljanja otpada		

IZVORI

- Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2017. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2018. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2019. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2020. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Socioekonomski pokazatelji po općinama u FBiH 2021. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2017. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2018. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2019. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2020. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2021. godina
- Federalni zavod za statistiku, Tuzlanski kanton u brojkama, Sarajevo 2022. godina
- WB 2021 Globalni okvir – poboljšanje poslovnog okruženja kao ključ inkluzivnog razvoja, dostupno na www.worldbank.org
- Odluka o javno-privatnom dijalogu, Službeni glasnik Općine Gradačac, broj 6/20
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2017. godina

- Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2018. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2019. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2020. godina
- Federalni zavod za programiranje razvoja, Makroekonomski pokazatelji po kantonima u FBiH 2021. godina
- Podaci Grada Gradačca, 2022. godina
- Registri-Gradska služba za privredu, budžet i finansije, dostupno na www.investgradačac.ba
- LRC(BIS www.boniteti.ba) baza podataka zasnovana na predatim finansijskim izvještajima pravnih lica u FIA (FBiH)
- Podaci Službe za privredu, budžet i finansije Grada Gradačca, 2022. godine
- Podaci Turističke zajednice Grada Gradačca 2022. godine
- Baza podataka Grada Gradačca, ažurirano juna 2019
- www.unrisd.org
- Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine
- Zakon o lokalnoj samoupravi FBiH, „Službene novine Federacije BiH“, br. 49/06 i 51/09
- Podaci Grada Gradačca, 2022. godine
- Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2021-2027
- Podaci Gradske službe za društvene djelatnosti i boračko-invalidsku zaštitu, 2022. godine
- Odluka o općim uslovima, postupku i kriterijima za ostvarivanje prava na stipendiju Grada Gradačca (Sl.glasnika Grada Gradačca, broj. 11/21).
- Zavod za zaštitu i korišćenje kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa TK, Registar dobara kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Grada Gradačca, dostupno na www.bastina.ba
- Odluka o određivanju značajnih datuma na području općine Gradačac (Sl. glasnik Gradačac, broj:8/09)
- Zakon o sportu TK («Sl. novine TK» broj 8/10 i 8/13)
- Procjena ugroženosti Grada Gradačca od prirodnih i drugih nesreća, ažurirano 2021.godine.
- Podaci Službe za civilnu zaštitu Grada Gradačca, 2022. godina
- Podaci Gradske služba za urbanizam, investicije i komunalne poslove, 2022. godine
- Podaci JP „Komunalac“ dd Gradačac
- Podaci Gradske služba za opću upravu i inspeksijski nadzor, 2022. godine
- web stranica Grada (www.gradačac.ba)
- Izvještaj o rezultatima mjerenja zadovoljstva građana Grada Gradačca, 2020. godine
- www.monitoringzrakatk.info
- Podaci Kantonalne uprave za šumarstvo Tuzlanskog kantona
- Izvještaji o ostvarenju godišnjeg plana implementacije Strategije razvoja Grada Gradačca 2021.g.

OBRAZAC ZA KOMENTARE

Naziv organizacije/ osobe koja daje komentar	
Adresa, telefon i fax	
Adresa e-pošte	
Oblast djelovanja	

Generalni komentar na akt:		
Obrazloženje:		
Poglavlje _____	Komentar:	
	Obrazloženje	
	Predložena izmjena/dopuna:	